

Raport de activitate

COMITETUL DIRECTOR – cu participarea președinților de filiale – din 19 iulie a.c. a fost informat de activitatea USR și a filialelor din primul semestru al anului 2011. Reuniunea a fost convocată și în ideea de a răspunde acuzațiilor din ultima vreme ale unor membri ai USR, nemulțumiți de o pretinsă lipsă de transparență a conducerii. Menționăm că informațiile cu pricina au fost aduse periodic la cunoștința Comitetului Director și a Consiliului USR și publicate pe site-ul USR. S-a considerat necesară reluarea lor, tocmai spre a elimina orice suspiciune legată de lipsa de activitate a USR (aceasta fiind cea mai blândă dintre acuzații, pe celelalte lăsându-le pe seama conștiinței celor care le-au făcut!).

În programul actualei conduceri a USR s-a aflat redefinirea raporturilor dintre USR și statul român, cu alte cuvinte, punerea statului în fața obligațiilor care îi revin prin lege referitoare la cultura vie de azi, patrimoniul de mâine. Din decembrie 2010, Guvernul României a început alocarea unei sume imortante pentru susținerea publicațiilor culturale, ale USR, ca și ale altor uniuni de creatori. În aceste condiții, USR poate finanța în totalitate revistele *România literară*, *Luceafărul de dimineață*, *Viața românească*, *Ramuri*, *Orizont*, *Helikon*, *Steaua*, *Convorbiri literare*, *Apostrof*, aflate în proprietatea sa. De asemenea, USR sprijină financiar și revistele *Secolul XXI*, *Euphorion* și *Memoria*. Prin fonduri atrase, USR a reușit, într-un an de austeritate, să mărească la un nivel decent salariile angajaților revistelor, precum și fondul de colaborări. Trebuie reamintit și faptul că USR a încheiat anul financiar trecut fără pierderi sau datorii.

În pofida crizei, care n-a cruțat nici USR, au fost menținute (ba chiar sporite ca număr) indemnizațiile de merit și suplimentul de pensie. Un nou proiect al legii taxei de timbru, inițiat de USR, menit, între altele, să împiedice fraudă fiscală și să corecteze textul anterior, devenit insuficient odată cu diversificarea tipurilor de carte și de difuzare, a trecut de votul Senatului și se numără printre urgențele Camerei Deputaților în sesiunea din toamnă.

USR a reușit să finanțeze, din fonduri proprii sau atrase, un număr de programe, chiar dacă mai puține decât înainte de 2008. E vorba de premiile anuale, cele mai importante din punct de vedere profesional din țară și totodată într-unul din cuantumurile cele mai ridicate, de lecturile publice (200 în 2011), de indemnizațiile de călătorie în străinătate ale membrilor USR invitați de asociații, instituții sau persoane în interes literar (46 de indemnizații în acest an) sau de schimburi culturale (5 în 2011). Alte programe, unele cu sprijinul autorităților locale, au fost: Colocviul anual al tinerilor scriitori, de la Alba Iulia, o expoziție itinerantă cu fotografii ale lui Ion Cucu, două ediții, în București și în țară, ale Târgului alternativ de carte, Lansările de la Miezul Noptii, cu ocazia Noptii Muzeelor, la care au trecut prin sediul USR peste 800 de persoane, Festivalul Eminescu de la Botoșani, Festivalul „Arghezi” de la Târgu-Jiu, Festivalul „Bacovia” de la Bacău, Festivalul internațional din zonele de confluență etnică de la

ÎN ZIUA de 18 iulie 2011 a avut loc ședința Comitetului Director al USR, cu participarea președinților de filiale. Ședința a fost condusă de președintele USR. Cu acest prilej, au fost luate în discuție o sumă de probleme importante, unele curente. Au fost trecute în revistă principalele programe ale USR din primul trimestru al anului. Au fost acordate două indemnizații de merit. A fost prezentat un raport de activitate la finele primului trimestru 2011, care poate fi citit pe site-ul USR. Au fost discutate propuneri de modificare a regulamentului premiilor USR, precum și a unor prevederi statutare referitoare la juriile de nominalizare și de premiere. S-a hotărât reluarea discuției la consiliul din septembrie și stabilirea unui termen pentru dezbateri privitoare la Statut.

Comitetul Director a discutat și posibilitatea susținerii financiare a publicării unor volume la Cartea Românească, alese de un juriu USR din opere ale scriitorilor români de azi.

S-a hotărât publicarea pe site a tuturor inițiativelor și proiectelor USR, spre informarea membrilor USR care au exprimat în vremea din urmă critici și rezerve față de USR. S-a hotărât, de asemenea, inițierea unui dialog cu aceștia, în vederea clarificării tuturor problemelor în discuție.

Timișoara, Serile Antares de la Galați, Congresul Național de Poezie de la Botoșani, Zilele „Convorbirilor literare” de la Iași, Tabăra de creație de la Săvârșin, Colocviul „Justin Panța” de la Sibiu, Simpozionul „Cercul Literar” de la Sibiu, a doua ediție a colocviului de literatură pentru copii și tineret „Cezar Petrescu” de la Bușteni, finanțat de USR și primăria orașului-gazdă, manifestări permanente precum Clubul Dramaturgilor și Clubul de Proză ale ASB, ultimul în colaborare cu MNLR. USR a alocat acestor din urmă programe aproape 70.000 de lei. Să nu uităm programe care nu ne-au costat niciun leu, cum ar fi Ora de română, prin care nouă scriitori din toate generațiile s-au întâlnit cu elevi și profesori, sau conferințe ale unor scriitori reputați în Sala cu Oglinzi de la sediul central al USR, a doua ediție a Colocviului de Literatură SF și Fantasy și inițierea premiilor „Ion Hobana” de către ASB, cu sprijinul MCPN, și prima ediție a Colocviului secției de critică a ASB, finanțat de Primăria sectorului 2 București. Am continuat și concursul de manuscrise pentru tineri sub 35 de ani, operele selectate urmând a fi tipărite de Cartea Românească.

Unul dintre cele mai importante evenimente anuale este Festivalul Zile și Nopti de Literatură de la Neptun-Mangalia, festival cu participare internațională, aflat în iunie 2011 la a 10-a ediție, cu premii în valoare de 15.000 de euro, din care MCPN și Primăria Mangalia au acoperit 13.000, iar USR 2.000. Un alt contributor tradițional a fost Institutul Cultural Român. Reamintim că Marele premiu a revenit anul acesta lui Milan Kundera și că printre laureații din alți ani se numără doi laureați Nobel.

USR a acordat ajutoare sociale, unele de urgență, membrilor săi sau urmașilor lor în valoare de aproximativ 130.000 de lei.

Au fost încheiate lucrările de renovare și de amenajare a spațiului de la Casa Vernescu din Calea Victoriei 133.

Acestea și altele sunt dovada faptului că USR nu se află nici în criză, nici în vrie, după cum au afirmat unii dintre contestatarii noștri. Le ținem tuturor la dispoziție datele necesare. Totul, firește, cu prezumția de bună-credință din partea celor pe care îi interesează, dintr-un motiv sau altul, soarta USR.

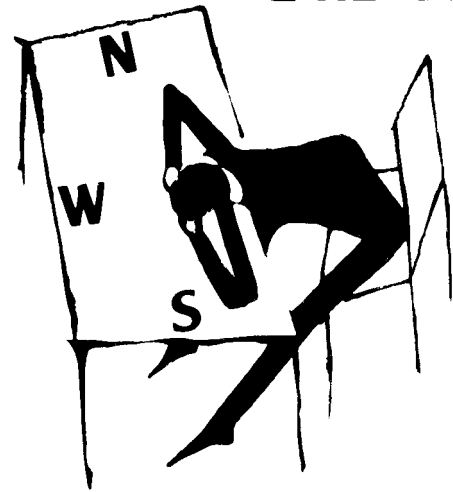

În *Dosarul*
din p. 16-17,
o scrisoare inedită
a lui EMIL CIORAN
cătrec SEXTIL PUȘCARIU

Primiti, Domnule Profesor, incredin-
țarea și pueri și de vot a mentalității
Sunt Cioran

Lucian Blaga

Mircea Flonta

ÎN ULTIMII douăzeci de ani a primit con-
tur, la confluența judecăților unor cerce-
tători din țară și din străinătate, o anumită
reprezentare asupra locului operei filosofice
a lui Blaga în cultura epocii, precum și
asupra mesajului pe care îl transmite ea ge-
nerațiilor viitoare. În această reprezentare,
sistemul lui Blaga, cu deosebire *Spațiul mio-
ritic*, ne este înfățișat drept o legitimare,
desigur înaltă prin resursele intelectuale pe
care le mobilizează, dar totodată transpara-
rentă în finalitățile ei ultime, a naționalis-
mului românesc, ca ideologie politică. Cu
trecerea timpului, imaginea unui Blaga teo-
retician sui-generis al naționalismului și au-
tohtonismului tinde să devină un loc com-
mun. Dacă ținem seama de frecvența cu
care sunt reluate pronunțări în acest sens,
nu ar trebui să ne mire dacă în scurt timp
o asemenea imagine va deveni un clișeu al
publicisticii curente și își va găsi ecoul până
în manualele școlare.

Voi cita câteva afirmații dintr-o recentă
lucrare de sinteză asupra istoriei moderne
a României, care evidențiază, dincolo de
nuanțe, o convergență semnificativă a jude-
căților. Cercetătorul francez Alexandre Es-
cudier, referindu-se la tendințe „care au
exercitat o puternică influență din punct de
vedere *structural* asupra semanticii so-
cial-politice românești”, menționează „se-
mantica istorică a «comunității țărănești»,
a «satului românesc», ca «loc originar al
românismului», a «spațiului mioritic» (L.
Blaga)...¹ În același volum, istoricul ger-
man Hans-Christian Maner, referindu-se la
epoca interbelică, după ce observă că tonul
discuției dintre istorici cu privire la relația
dintre tradiție și modernitate a fost unul
moderat, scrie: „Tonuri naționaliste se fă-
ceau auzite mai mult la filosofi, criticii lite-
rari și teologi (cum erau Nae Ionescu, Ni-
chifor Crainic, Lucian Blaga, Mircea Eliade
sau Mircea Vulcănescu)”.² Constatăm că
autorul asociază în mod neproblematic „na-
ționalismul” lui Blaga cu cel al unor ideo-
logi de orientare extremistă, cum au fost
Nae Ionescu și Nichifor Crainic. În sfârșit,
cercetătorul maghiar Balázs Trencsényi, deși
subliniază că Blaga „nu a acceptat niciodată
«tălmăcirea» politică a conceptelor lui în
cadrul unui naționalism integral, care sub-
minează rolul individualității creatoare”,
afirmă totuși că acesta „a formulat un pro-
iect radical autohtonist-filosofic...”.³ Chiar
și un istoric atât de ponderat cum este
Keith Hitchins, deși recunoaște că, spre
deosebire de raportarea lui Crainic la cul-
tura satului, care a fost una „naționalistă”,
cea a lui Blaga a fost „filosofică”, că Blaga
„nu a vrut să permanentizeze trecutul”, că

el „nu s-a interesat de politică, nici n-a cău-
tat căile de aplicare a ideilor sale pentru so-
luționarea problemelor sociale”, vorbește
despre „autohtonismul lui Blaga”.⁴ Această
expresie este folosită îndeobște pentru a
contrapune cultura tradițională a satului
românesc culturii occidentale moderne și a
sublinia, totodată, superioritatea celei din-
tâi. În a sa *Istorie critică a literaturii româ-
ne*, Nicolae Manolescu nu se distanțează de
această perspectivă, constatând un „accent
naționalist”, același în *Spațiul mioritic* și în
Sentimentul românesc al fînței a lui Con-
stantin Noica.

Unii dintre cei care se raportează critic
față de ceea ce apreciază că reprezintă ori-
entarea naționalistă, autohtonistă sau etni-
cistă a gândirii lui Blaga au formulat și anu-
mite reflecții privitoare la rădăcinile și
motivațiile acestei orientări. S-a susținut
astfel că imboldul adânc activ în construcția
sistemului filosofic al lui Blaga ar fi fost
„salvarea” culturii populare a satului româ-
nesc, ca formă originală de viață spirituală,
de influențele distrugătoare ale moderniză-
rii. Considerațiile lui Blaga privitoare la
relația dintre „cultura minoră” și „cultura
majoră” ar trebui să fie citite în acest regis-
tru. Ele ar ținti la înfăptuirea unei imposi-
bile împletiri armonioase a tradiției și mo-
dernității. De pildă, etnologul Claude
Karnouh scrie că Blaga ar fi perceput acut
„contradicția insurmontabilă” dintre cul-
tura planetară a Vestului și cultura populară
țărănească românească și că filosofia lui ar
putea fi înțeleasă drept „o încercare despe-
rată” de a aboli această contradicție.⁵ Toate
acestea afirmă sau sugerează unul și același
lucru: asocierea filosofiei lui Blaga cu o
anumită poziție politică și ideologică, și
anume cu o poziție care nu este acceptată
astăzi de opinia publică liberală.

Ceea ce îmi propun să arăt este că pen-
tru a aprecia relevanța judecăților cu pri-
vire la „naționalismul” sau „autohtonismul”
filosofiei lui Blaga, atât de către admirato-
rii ei, cât și de cei mai neînduplecați critici,
va trebui să răspundem în prealabil la unele
întrebări: Ce loc ocupă naționalul și etni-
cul în sistemul de ansamblu al filosofiei sale
a culturii? Ce semnificație primesc, în acest
sistem, concepte ca popor, neam, etnie sau
națiune? Are abordarea blagiană a temei
naționalului vreo implicație în sfera ideo-
logiei, și care anume ar fi aceasta? Nădăj-
duiesc că încercarea de a da un răspuns clar
unor asemenea întrebări poate risipi anu-
mite confuzii și indica sensul în care unele
dispute sunt lipsite de obiect.

ÎNTELEGHEREA CADRULUI ideatic în care
s-a constituit sistemul lui Blaga cere un

efort de transpunere într-o lume apusă.
Blaga a încetat din viață acum o jumătate
de secol, dar modul său de a gândi și de a
simți poartă pecetea puternică a unor moti-
ve influente în cultura central-europeană de
limbă germană, de la sfârșitul secolului al
XIX-lea și de la începutul secolului XX. În-
tr-un mod general, chiar dacă destul de vag,
aceste motive pot fi caracterizate ca având
o sorginte și o coloratură romantice.

Creația a fost, în viziunea lui Blaga, sen-
sul existenței colectivităților și împlinirea
individului, ca ființă omenească deplină.
Filosoful îi urma astfel pe marii romantici,
care situau creația deasupra tuturor valori-
lor, chiar și a valorilor morale. Din aceas-
tă perspectivă vom putea înțelege mai bine
acea distincție netă dintre existența omului
în mister și pentru revelarea misterului și
existența pentru conservare, securitate și
confort, distincție care constituie temelia
sistemului lui Blaga. Suntem în fața unui
veritabil laitmotiv, care revine continuu, de-a
lungul tuturor trilogiilor.⁶ Nu știm dacă
Blaga a avut cunoștință de viața și opera
acelui romantic exaltat care a fost vienezul
Otto Weininger.⁷ Oricum, continua și insis-
tenta evocare a menirii creatoare a omului,
ce ne întâmpină în tot ce a scris Blaga,
aduce aminte de Weininger, care socotea
creația drept singurul țel al vieții unei ființe
omenești pe deplin dezvoltate. Weininger a
fost cel care, prin ultimul act al vieții sale,
și-a asumat concluzia extremă a reprezen-
tării sale romantice exacerbate asupra sen-
sului vieții omului: „Fii geniu ori dispari!”.
Cred că George Gană, unul dintre cei mai
buni cunoscători și pertinenti comentatori
ai operei lui Blaga, era îndreptățit să scrie
că aceasta poate fi privită drept „un discurs
despre creație, amplu desfășurat, probabil
cel mai susținut și complex articulat din câ-
te s-au încercat vreodată”.⁸

Merită menționat, chiar și în treacăt, că
numai din această perspectivă vom putea
înțelege locul pe care îl ocupă tema demo-
nicului și lucifericului în gândirea lui Blaga.
Și că pentru Blaga creația era inseparabilă
de acea valoare care este libertatea de gân-
dire și expresie. Convingerea lui statornică
a fost aceea că tocmai creația reprezintă ex-
presia și afirmarea majoră a libertății uma-
ne. Suprimarea libertății de gândire i-a apă-
rut drept cea mai rea și cea mai de temut
dintre opresiunile pe care le poate suferi
omul ca ființă pe deplin dezvoltată, iar re-
negarea propriei creații drept cea mai repro-
babilă înfățișare pe care o poate lua nega-
rea de sine. În acest sens putem, cred eu,
citi mai bine un pasaj din răspunsul pe care
l-a dat Blaga, în ultimii ani ai vieții, răstăl-
măcirii politice a gândirii sale în romanul

lui Mihai Beniuc *Pe muchie de cuțit*. Subliniind că a văzut în libertatea de gândire „premierea oricărei culturi“, Blaga făcea următoarea remarcă, referindu-se la atacurile unor teologi ortodocși împotriva cărții sale *Religie și spirit*, apărută în 1942 și incriminată atunci drept „o carte bolșevică“: „Cartea mea nu era bolșevică. Era cartea unui om care gândea liber și nu voia să se «angajeze» în nicio mișcare instituțională ce ar fi manifestat tendința de suprimare a libertății de gândire“. Propriul său sistem de gândire, Blaga îl caracteriza astfel:

Nu am acordat acestei filosofii carate „dogmatice“, dimpotrivă, la fiecare pas spuneam că este vorba, ba de un mit, ba despre o „teorie“, ba despre o „ipoteză“, ba despre o simplă „păreră“. Toată opera mea filosofică o puneam astfel în perspectiva unui anume „relativism“. Și dacă astăzi mai țin la ea, este încă tot din această perspectivă: țin la ea nu ca la o „dogmă“, ci ca la un rod al libertății mele de gândire.⁹

Puțin implicat în problematica socială, Blaga era înclinat să judece regimurile politice în primul rând din punctul de vedere al poziției acestora față de manifestarea liberă a gândirii creatoare. Iar ostilitatea lui față de regimul instaurat în România după 1945 trebuie să fie văzută, înainte de toate, în această lumină.¹⁰

Putem identifica în gândirea lui Blaga și alte teme de origină romantică, solidare cu cea pe care am prezentat-o. Una dintre ele este localizarea puterilor creatoare ale spiritului în inconștient. Romantismul, sublinia Blaga, acordă inconștientului „o amploare cosmotică“. ¹¹ Respingând concepții mai noi asupra inconștientului drept „tărâm al dezordinii și haosului“, abordarea de inspirație romantică a plecat „în favoarea unui inconștient cosmotic și în favoarea chiar a unui *nous* inconștient“. ¹² Este important să clarificăm consecințele acestei credințe. Identificarea spiritului inconștient drept focar și sursă a tuturor puterilor creatoare poate să dea socoteală de diversitatea ireductibilă a culturilor colectivităților omenești. Ceea ce desparte marile culturi istorice va fi atribuit în mare măsură acțiunii modelatoare a unui fond anonim. Cele mai elaborate operații ale rațiunii nu pot șterge pe deplin pecetea pe care o pune inconștientul colectiv asupra plasmuirilor minții omenești.

O altă temă romantică, strâns legată de aceasta, este cea a inspirației populare a marii creații culte. De unde și interesul atât de caracteristic al mișcării romantice pentru mitologiile arhaice și toate celelalte manifestări ale gândirii populare, un interes viu și puternic la Blaga de-a lungul întregii sale vieți. Când califică miturile, în calitatea lor de „plăsmuiri de intenție revelatoare“, drept primele manifestări ale unei culturi și afirmă că mitologia este întâia mare întruchipare a acelor „categorii abisale“ care alcătuiesc matricea stilistică a unui popor sau a unui grup de popoare, Blaga relevă influența pe care a exercitat-o filosofia romantică asupra orientării gândirii sale. El nu a reluat însă pur și simplu această temă. Blaga i-a conferit contururi și accente personale, caracterizând cele mai originale producții ale geniului creator drept „sublimări“ și „monumentalizări“ ale unei orientări a gândirii și sensibilității prezente în cele mai reprezentative creații ale culturii populare. Și prețuirea atât de romantică a origina-

• Lucian Blaga

lității la Blaga va putea fi mai bine înțeleasă din perspectiva acestei concepții asupra surselor specificității. Localizarea puterilor creatoare ale spiritului colectiv și individual în inconștient are și un alt corolar, și anume existența unei unități de viziune și atitudine spirituală în toate creațiile culturii: mit, religie, arte, filosofie, știință, gândire politică și juridică. În elaborarea pe care a dat-o acestei teme, Blaga a pornit, cum se știe, de la analizele unor istorici ai artei din spațiul culturii germane, îndeosebi de la contribuțiile unor morfologi ai culturii ca Leo Frobenius și Oswald Spengler.

P E COORDONATELE și în direcțiile indicate de aceste teme, Blaga a construit un sistem filosofic integral și un sistem de filosofie a culturii, caracterizate printr-un înalt grad de coerență și închidere. În acest cadru, naționalul, etnicul, poporul sunt caracterizate drept entități culturale. Ele primesc o determinare exclusiv din această perspectivă. În cele ce urmează îmi propun să ofer câteva indicații care susțin această afirmație.

Conceptul central al filosofiei culturii a lui Blaga este, cum se știe, stilul, caracte-

rizat prin ceea ce el numește „matricea stilistică“ a unei culturi. Componentele matricei stilistice sunt un ansamblu de factori în strânsă întrepătrundere, ale căror caracteristici exprimă atributele distinctive ale spiritului inconștient propriu unei anumite comunități. Principalele elemente constitutive ale matricei stilistice, în prezentarea pe care i-o dă Blaga, sunt orizontul spațial și temporal inconștient, accentul pozitiv sau negativ, atitudinile numite „anabasice“ și „catabasice“, precum și năzuința formativă. Caracteristicile distinctive ale acestor elemente sunt imprimate în toate creațiile spiritului colectiv sau individual. Drept conținuturi inconștiente, ele răzbat în conștiință. În timp ce determinarea stilistică a oricărei creații a minții omenești este dată de factori localizați în spiritul inconștient, perceperea particularităților stilului plasmuirilor creatoare este o activitate conștientă. Creația nu poate avea loc într-un vid stilistic, sublinia Blaga. Acele opere în care este greu să discernem un anumit stil sunt mai degrabă „un amestec haotic de stiluri“. ¹³

Blaga recunoștea și sublinia dificultățile identificării particularităților unei anu-

→

→

mite culturi, a caracteristicilor distinctive ale matricei ei stilistice. Oameni care trăiesc exclusiv în mediul unei culturi, cu determinante stilistice pregnante și unitare, nu sunt în măsură să perceapă stilul ei, tot așa cum noi nu percepem presiunea atmosferică sau mișcarea pământului. „Faptul simplu de a fi integrat într-un stil zădărnicește apariția conștiinței acestui stil.”¹⁴ Iată de ce perceperea caracteristicilor stilistice ale culturii căreia îi aparținem va fi favorizată de distanțarea în timp sau în spațiu. Blaga știa despre ce vorbește. El a făcut eforturi susținute și îndelungate de a se familiariza cu mari culturi ale unui trecut mai îndepărtat, ca și cu cercetările asupra unor culturi exotice contemporane, culturi ale Orientului sau culturi africane. Unii dintre cei care l-au cunoscut bine pe Blaga au remarcat că tocmai contactul susținut pe care l-a avut cu spiritul vestic, începând din perioada studiilor și continuând cu ceea ce i-a putut oferi șederea îndelungată în orașe ca Viena și Berna, l-a ajutat să perceapă cu acuitate originalitatea stilistică a culturii populare tradiționale românești. Ovidiu Papadima îl compara, din acest punct de vedere, cu Brâncuși, care a perceput mai clar în Occident în ce constă originalitatea viziunii artistice a satului patriarhal românesc: „Așa s-a întâmplat și cu Blaga. Acest drum ocolit, prin viața culturală a Occidentului, i-a deschis drumul către viața culturii noastre populare”¹⁵

Preocuparea favorită a lui Blaga, recolta cea mai de preț a cercetărilor sale comparative asupra culturilor și adevărata piatră de încercare a sistemului său, a constituit-o evidențierea unității stilistice a celor mai semnificative producții din toate domeniile unei anumite culturi. În *Orizont și stil*, el sublinia, bunăoară, că aceleași caracteristici ale matricei stilistice specifice culturii clasice grecești pot fi identificate în templele din Acropole, în sculptura lui Praxiteles, în geometria euclidiană și în filosofia platoniană. Tot așa, motive comune pot fi puse în evidență în tragedia clasică franceză, metafizica lui Leibniz, matematica infinitezimală și statul absolutist al secolului al XVII-lea. Fostul student al lui Blaga, Ion Dezideriu Sîrbu, își aduce aminte că la un curs sau seminar profesorul le-a spus următoarele: „Când veți fi în stare să faceți o legătură intuitivă între, de pildă, muzica lui Mozart, stilul rochiilor rokoko, o euație a lui Leibniz, o chermeză nemțească și o predică a unui popă sas – atunci veți începe să deveniți oameni de cultură...”¹⁶ *Spațiul mioritic* este un exercițiu de acest tip, aplicat culturii populare românești.

Blaga aprecia că matricea stilistică, acea structură care modelează în egală măsură creațiile artistice, credințele religioase, concepțiile metafizice și doctrinele etice sau sociale, poate să fie, cel puțin prin factori esențiali, „asemănătoare până la echivalență la mai mulți indivizi, la un popor întreg sau chiar la o parte din omenire în aceeași epocă”. Este sensul în care, prin acțiunea matricei stilistice, „suntem, într-o măsură în care nici nu visăm, ancoră într-o viață anonimă”¹⁷. Din numeroase considerații mereu reluate în scrierile lui Blaga, rezultă clar că, în viziunea lui, determinarea stilistică reprezintă o fatalitate pentru orice manifestare creatoare a minții omenești.¹⁸ Cu mare probabilitate, producțiile creatorului individual vor purta însemnele matricei sti-

listice a comunității căreia îi aparține. Nu este însă exclus ca acestea să fie modelate de matricea stilistică a unei alte comunități și nu este de asemenea exclus ca ele să suporte influența mai multor stiluri, de unde și impresia înșelătoare a lipsei de stil. Evident că în creația populară anonimă pece-tea stilistică se va manifesta cu deosebită pregnanță și va avea o remarcabilă stabilitate.¹⁹

În acest punct putem reține o primă observație importantă pentru înțelegerea adecvată a naționalului, ca realitate culturală, în filosofia lui Blaga. Nu există posibilitatea de a evalua matricele stilistice ale diferitelor culturi în termeni de inferior și superior dintr-o perspectivă exterioară. Prin raportare la creațiile culturii populare, nu există niciun temei pentru a vorbi de superioritatea unui popor sau grup de popoare asupra altora. De superioritate se poate vorbi doar cu referire la acele rezultate ale sublimării și monumentalizării caracteristicilor stilistice ale unei culturi populare care sunt creațiile culte. Nu se poate sublinia îndeajuns că atunci când compară viziunea populară românească cu cea a altor etnii, abordarea lui Blaga este cea a cercetătorului interesat de evidențierea particularităților stilistice și străin de orice intenții apologetice. Fără îndoială că Blaga a fost profund atașat de cultura satului tradițional românesc. În lucrările sale de filosofie a culturii este vorba însă întotdeauna de cunoașterea și înțelegerea specificului, cu luminile și umbrele sale. Astfel, într-un articol intitulat *Casa românești*, din volumul *Ferestre colorate*, aceste case sunt comparate cu cele săsești. În timp ce casa românească, chiar atunci când ea este o expresie a sărăciei și a unui deficit de spirit gospodăresc, trădează simțul artistic al celui care a ridicat-o, casa săsească, subliniază Blaga, afirmă o înțelegere mai degrabă etică decât estetică a rosturilor vieții. Concluziile rezultă de la sine. Atunci când Blaga evocă în *Spațiul mioritic* nuanțele greu traductibile ale unor cuvinte ca *dor* și *jale* din versul și cântecul popular, el vizează în primul rând specificitatea. Ceea ce se încearcă este fixarea contururilor unui fel de a simți aparte, și nu mai înalt, superior celui pe care îl exprimă muzica și poezia populară a altor popoare.

A doua observație, din aceeași perspectivă, este aceea că Blaga ezită uneori să atribuie o matrice stilistică distinctă unui singur popor. În *Spațiul mioritic* întâlnim, de exemplu, precizarea că matricea stilistică pe care urmărește să o identifice și să o caracterizeze autorul ar putea fi comună „unui grup întreg de popoare, bunăoară popoarelor balcanice”²⁰. Această precizare este într-o anumită tensiune cu afirmația care urmează, că cea mai demnă de încredere localizare în timp a nașterii poporului român este constituirea „matricei sale stilistice specifice”²¹. Se poate presupune că, recunoscând apropiere și chiar echivalențe semnificative între matricele stilistice ale unora dintre popoarele balcanice ortodoxe, Blaga a încercat să caracterizeze acea matrice care reprezintă, în propria sa exprimare, „identitatea cu sine a românismului în cursul vremurilor”²². Locul important pe care îl acordă Blaga analizei stilistice a spiritualității ortodoxe, proprii unui număr de popoare

din estul și sud-estul Europei, probează că interesul său fundamental l-a reprezentat tot timpul analiza apropiierilor și diferențelor dintre creații semnificative ale culturii tradiționale a comunităților etnice și lingvistice. Identitatea etnică a fost obiectul cercetărilor lui Blaga din punct de vedere strict cultural, altfel spus sub aspect stilistic, într-un spirit străin de orice exclusivism, de tendințe de preamărire sau de denigrare. Prețuirea caldă a acelei matrice stilistice care îi modela sensibilitatea și gândirea nu implica, în niciun fel, aprecieri și comparații defavorabile privitoare la zestrea spirituală a altor popoare. Nu avem motive să punem la îndoială sinceritatea deplină a unei judecăți mai târziu a lui Blaga, cum este aceasta:

Că în *Spațiul mioritic* am pus în lumină aspecte de *stil* ale culturii bizantine și ale ortodoxiei, în termeni de simpatie, e adevărat. Dar în această carte făceam *filosofia culturii*. În cărțile mele, atâtea, de filosofie a culturii, urmărind să pun în lumină diverse forme și stiluri de cultură, am vorbit ca un „cercetător”²³, cu simpatie despre toate formele de cultură, despre cele arhaice, antice și moderne, deopotrivă. În ton de mare simpatie vorbesc bunăoară despre aspectele de stil ale culturii chineze și indice, și despre acelea ale altor culturi.²³

Toate aceste precizări ne conduc la o observație centrală pentru tema care ne preocupă, și anume aceea că naționalul sau etnicul vizează în filosofia lui Blaga conținuturi și realități spirituale. Delimitarea clară și netă a naționalului, a etnicului în cultură de discuția politică și ideologică va fi trasată prin însăși dihotomia fundamentală pe care se construiește sistemul filosofic al lui Blaga, cea dintre două moduri de existență a omului. Iată cum este înfățișată această distincție în capitolul *Aspecte fundamentale ale creației culturale* din studiul *Geneza metafoarei și sensul culturii* (1937):

Creația culturală este, așadar, o plasmuire de natură metaforică și de intenții revelatorii și poartă *constitutiv* o pecetă stilistică. Creația de civilizație este o plasmuire a spiritului omenesc în ordinea intereselor vitale, a securității și confortului; n-are caracter revelatoriu, dar poate avea, prin reflex, un aspect stilistic accesoriu... Ni se pare anume că cultura și civilizația se diferențiază mult mai radical decât au putut să bănuiască gânditori care s-au ocupat de această chestiune. Vom vedea, în alt capitol, că cultura este de fapt expresia *unui* mod de existență, iar civilizația expresia *altui* mod de existență. *Cultura răspunde existenței umane într-un mister și revelare, iar civilizația răspunde existenței într-un autoconservare și securitate*. Între ele se cascadează deci o deosebire profundă de natură ontologică.²⁴

Nu se va insista niciodată prea mult asupra sublinierii că Blaga a examinat naționalul, etnicul exclusiv din perspectiva determinanților stilistice ale creațiilor culturii. Pentru relații stabilite între analizele sale stilistice și valorizarea naționalului din perspectiva naționalismului politic autorul *Trilogiilor* nu poartă nicio răspundere.

În această ordine de idei, merită să amintim că Blaga s-a delimitat net de tendințe influente în perioada interbelică de a caracteriza etnicul din perspectivă rasială, adică în termeni pur biologici. Deosebit de semnificative sunt remarcile sale critice la adresa ideologiilor care atribuie „o misiune

mesianică²⁵ unei anumite rase, unui anumit popor. În anii '30, această aluzie era cu totul transparentă.²⁵ Distanțându-se declarat de acei gânditori care „au sperat cu tot dinadinsul să poată conferi etnicului accepția unei entități metafizice în virtutea căreia un popor ar apărea ca întruchipare a unei «idei divine»”, Blaga a insistat asupra ideii că el este interesat de caracterizarea etnicității doar din unghiul de vedere al analizei stilistice a culturii. Iată un pasaj pe deplin concludent în această privință:

Noi nu vedem stilul ca o entitate absolută, ci ca produsul unei matrici, alcătuită din categorii abisale, discontinue, dar sinergic și arhitectonic combinate. Sub unghiul acesta, avem latitudinea și libertatea nestânjenită să trecem fără nicio dilemă de la etnic la individ și de la individ la etnic. Sub aspect stilistic, etnicul îngăduie într-adevăr o definiție printr-o sumă *elastică* de categorii abisale. De la etnie la individ nu se trece ca de la substrat la exponent, ca de la substanță la accident, dar nici ca de la abstract la concret; de la etnie la individ se trece ca de la un complex numeric mai redus la un complex mai amplu de categorii abisale. Niciodată individul nu va fi un simplu exponent al etnicului, fiindcă individul posedă totdeauna, alături de categoriile abisale ce aparțin etnicului, mai multe ori mai puține categorii ce-i aparțin numai lui, iar de cealaltă parte, niciodată etnicul nu e o simplă abstracțiune, o medie extrasă comparativ și analogic din normele reactive ale indivizilor. Ținându-se seama de elasticitatea chestiunii, etnicul poate fi realmente exprimat printr-o sumă de categorii abisale, care sunt puteri efective, reale, prezente în inconștientul colectiv al indivizilor.²⁶

Asemenea considerații, cu totul semnificative pentru perspectiva din care examinează Blaga etnicul, capătă contururi și mai pregnante dacă amintim distincția formulată în primul studiu al *Trilogiei culturii*, *Orizont și stil*, dintre ceea ce autorul numește „solidarizare organică” și „solidarizare pe teme de accent axiologic”, cu aplicație la etnic: „Tot așa, te simți organic solidar cu etnicul, în care te integrezi prin obârșie și dispoziții launtrice, prin sânge și dispoziții ancestrale. Aceasta nu înseamnă numai că prețuiești etnicul ca substrat și deținător al unei exclusivități, și ca întrupare fără prihană a unor supreme idealuri”.²⁷ Cu greu am putea pretinde o delimitare mai clară de naționalismul exclusivist și xenofob al epocii în care au fost scrise aceste rânduri, de ceea ce istoricii numesc de obicei „naționalism integral”.

DESI A fost mult timp activ în presă, Blaga nu a fost deosebit de interesat de viața politică în general, nu a avut considerație pentru politica de partid și a manifestat indiferență pentru confruntările ideologice din România interbelică. Acceptarea singurei funcții publice pe care a deținut-o, o perioadă foarte scurtă de timp, la Ministerul Afacerilor Externe, a reprezentat doar onorarea unei obligații personale față de premierul Octavian Goga și soția acestuia.²⁸ Judecățile lui Blaga asupra vieții publice și luptei politice, cu deosebire asupra naționalismului populist din România precolumbiană, nu sunt cătuși de puțin măgulitoare.²⁹ În ce privește lipsa de interes a lui Blaga față de ideologii și de disputele ideologice, cei care știu că a fost unul dintre fondatorii revistei *Gândirea* și că a publicat

constant aici, timp de douăzeci de ani, ar putea avea unele îndoieli. Examinarea raportării filosofului la ideologia revistei, așa cum s-a profilat aceasta, cu trecerea timpului, îndeosebi prin scrierile lui Nichifor Crainic, poate și ea arunca o lumină asupra poziției sale.

Blaga însuși își amintea că, atunci când a apărut, revista nu avea un program și se înfățișa drept „un buchet de tendințe centrifuge”.³⁰ Cu timpul, lucrurile s-au schimbat. Printr-o orientare care transpare din ce în ce mai clar în scrieri ale lui Crainic și ale altor colaboratori, *Gândirea* s-a profilat drept o tribună a tradiționalismului ortodox, a autohtonismului cultural și a naționalismului cu accente xenofobe tot mai pronunțate. Ceea ce i-a apropiat inițial pe Blaga și Crainic a fost convingerea lor comună că pentru afirmarea autenticității și originalității în cultura românească este esențială punerea în valoare a potențelor și latențelor culturii populare. În termenii lui Blaga, influența marilor culturi universale va trebui să fie pusă în valoare ca factor catalitic, și nu modelator. Prin liniile directe ale sistemului său filosofic, Blaga va fi condus însă la puncte de vedere diametral opuse ideologiei lui Crainic.

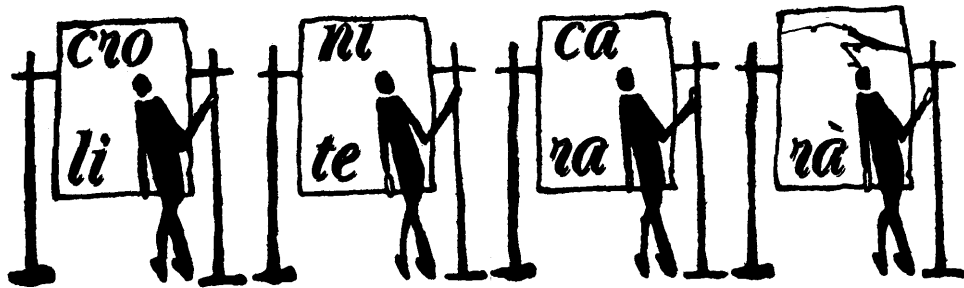
Pornind de la Spengler, Crainic tindea să opună cultura spirituală civilizației moderne a Vestului. Promovarea culturii însemna pentru el respingerea civilizației, în primul rând apărarea satului patriarhal românesc în fața expansiunii modernizării de tip occidental. Pe temeiul distincției fundamentale pe care o făcea între două moduri de existență ale omului, Blaga nu vedea, dimpotrivă, vreun conflict între cultură și civilizație. Concepția lui despre cultură, ca expresie a vocației creatoare proprii ființei omenești depline, era opusă celei a lui Crainic, care privea cultura drept o compensație pentru omul care aspiră spre paradisul ceresc. Aprecierea pe care o dădea Blaga potențialului cultural al satului tradițional nu implică cătuși de puțin susținerea permanentizării înapoierii drept scut și garanție a spiritualității românești. Acel tradiționalism, autohtonism care respingea modernizarea în numele păstrării și cultivării unei spiritualități originale îi era cu totul străin. Este tentant, dar, cred eu, cu totul greșit, să înțelegem evocarea caldă a satului copilăriei, în multe pagini scrise de autorul *Spațiului mioritic*, drept o expresie a preocupării sale pentru permanentizarea trecutului. Idealizarea valorilor spirituale ale satului tradițional exprima convingerea lui că acestea sunt purtătoare ale matricii noastre stilistice. Ea nu are nimic comun cu conservatorismul social-politic.³¹

Contrastul dintre orientarea gândirii lui Blaga și ideologia *Gândirii* apare și mai clar atunci când în discuție este ce anume conferă unei creații spirituale un „caracter românesc”. Pentru Crainic, ca și pentru Vasile Băncilă, o idee sau o temă vor fi calificate drept „românești” pe temeiul acordului lor cu viziunea despre lume a satului patriarhal.³² Pentru Blaga, așa cum o spune în articolul său despre *Viitorul filosofiei românești*, din 1943, o idee originală este românească dacă ea a fost gândită întâia oară de un român. Convingerea statornică a lui Blaga a fost că oricare ar fi solul pe care răsare și se dezvoltă, o creație spirituală autentică va avea semnificație și valoare universală. Receptarea marilor valori ale culturii univer-

sale i s-a părut esențială pentru cea înflorire a culturii românești pe care o visa el. Într-un pasaj din *Spațiul mioritic* se afirmă explicit că dezvoltarea unei culturi majore românești nu a putut și nu poate să fie decât un proces „de autoconstituire și de imitație”.³³ Acestea nu sunt, fără îndoială, exprimările unui autohtonist!

Tot așa de concludentă este și o comparație a situației față de ortodoxie. La Crainic și la cei care l-au urmat, ortodoxia este înțeleasă drept dogmă, revelație, drept adevăr absolut. Blaga respingea însă orice autoritate dogmatică. El s-a interesat de spiritualitatea ortodoxă din perspectivă culturală, stilistică. Ortodoxia i s-a înfățișat lui Blaga drept atrăgătoare și stimulativă între altele deoarece ea conviețuiește cu mitologia păgână, precreștină, într-un fel în care nu au reușit alte confesiuni creștine, cea catolică și cea protestantă.³⁴ Examinarea religiei în primul rând din perspectiva apropierei ei de mit, atât de caracteristică pentru Blaga, era inacceptabilă din punctul de vedere al ideologiei gândiriste. Lucrurile au devenit mai evidente odată cu radicalizarea acestei ideologii prin teoria statului etnocratic a lui Crainic și cu apariția studiilor lui Blaga despre mit și religie, la începutul anilor '40. Gândiriștii nu concepeau filosofia decât sub cupola dogmelor ortodoxiei. Într-un articol scris în 1938, dar publicat în 1943, un text pe care îl caracteriza drept „o schiță a ideilor și pozițiilor mele spirituale”, Vasile Băncilă afirma că „rolul cel mai înalt al filosofiei e să conducă la întemeierea religiei. Filosofia este o funcție independentă, cu scopuri proprii, dar, la rândul ei, și ea trebuie să se încadreze. Și aceasta nu o poate face mai bine decât conducând la o atitudine religioasă”.³⁵ Blaga se vedea obligat să ia poziție față de o asemenea atitudine care contesta, de fapt, libertatea creatoare și autonomia formelor culturale. Delimitarea lui față de Crainic și alți gândiriști a fost delimitarea unui spirit liber și universal de o ideologie dogmatică³⁶, autohtonistă și naționalist-xenofobă. În ianuarie 1940, Blaga îi scria lui Ion Petrovici că el nu poate vorbi despre Crainic „decât polemic”. La distanțare critică Blaga nu a putut renunța nici cel puțin în acel cadru pe care l-a reprezentat răspunsul său la discursul de recepție în Academia Română al lui Crainic, în mai 1940. Cu acest prilej, el și-a exprimat aprecierea pentru contribuțiile grupului din jurul lui Crainic la evidențierea și înțelegerea caracteristicilor stilistice „adânci” ale sensibilității populare românești. Totodată, Blaga a formulat rezerve hotărâte față de tendința lui Crainic și a altor teologi ai timpului de a acorda religiei și dogmei o poziție hegemonică în câmpul culturii. Blaga afirma, fără echivoc, că gândirea lui se mișcă „cu totul pe alte linii”. Ca filosof, el crede că „minte li s-a dat [oamenilor] din partea lui Dumnezeu ca să gândească cu ea și nu să fie numai receptacolul unui adevăr gata făcut”.³⁷ Unul dintre gândiriști, Pan Vizirescu, recunoștea mai târziu că Nichifor Crainic și l-ar fi dorit pe Blaga autohtonist și ortodoxist. Vizirescu aprecia însă, cu luciditate, că pentru Blaga ortodoxismul gândirist însemna „închistarea într-o formulă îngustă de gândire”. Despărțindu-se definitiv de Crainic, Blaga s-a exprimat într-un mod cu totul caracteristic: „Toate doctrinele acestea, care

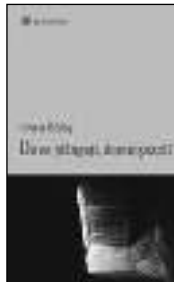
(Continuare în p. 29)

Două cărți de proză

Irina Petraș

DE CE plângeți, domnișoară?, romanul Ilinică Bălaș (304 pagini), și *Povești de-odată*, prozele Cristinei Bălan (130 de pagini), inaugurează colecția „Prozoteca” a Editurii Casa Cărții de Știință, colecție îngrijită de Alex Goldiș și lansată anul trecut (2010).

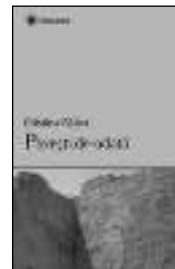
„Domnișoară, am o veste proastă. Este ora opt dimineața. Începe o nouă zi.” Așa se deschide cartea despre iubire, trădare, încredere, deziluzii și speranță, adică despre viață pur și simplu, a Ilinică Bălaș. Eroina ei face parte din „categoria mică de oameni care privesc începutul fiecărei zile cu o oarecare nedumerire”. Nedumerirea se naște din inocență, dar și din naivitatea de a crede că, privită de sus, existența are o logică și un schepsis. Ea seamănă și cu mirarea pusă de obicei în seama poezilor și filosofilor, de aici rezonanța melodică a multor secvențe autoreflexive. La cei 30 de ani ai ei, Alina încearcă să răspundă pe îndelete, pe nerăsuflăte și în mai multe variante la întrebarea din titlu. Ilinca Bălaș s-a născut în 1979 (București) și este absolventă a Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Secția franceză/engleză a Universității din București și a Facultății de Litere a Universității Jean Moulin Lyon III. În prezent, este asistent universitar la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine (Universitatea din București) și doctorand cu o teză despre utopie în literatura franceză la Universitatea Jean Moulin Lyon III. Romanul său a câștigat concursul de proză al editurii. Radu Aldulescu își mărturisește – scriind despre cartea în fine apărută – „strădaniile zadarnice în lupta cu morile de vânt ale editurilor” bucureștene, încântat că romanul care „dă seama de un suflu epic, o acuratețe și o ingeniozitate compozițională ieșite din comun, rar întâlnite la prozatorii autohtoni aflați la debut”, a văzut lumina zilei în Ardeal. Ilinca Bălaș câștigă un pariu cu sine în acest roman. Ea alege un subiect de telenovelă, cu iubiri, trădări, avorturi, adultere etc. și îl rezolvă prin câteva trucuri compoziționale și de frazare care îl salvează din mألul oricând melodramatic al subiectului. Spuneam la lansare că mi-o pot imagina desenând cu mișcări iuți și cu creioane grosolane, cu mină moale, schema acestor relații banale și supunând apoi schița primară/primitivă unui jet de artificii controlate cu o remarcabilă abilitate, sub care desenul se complică, înmugurește, își ambiguizează valențele, bălțește ici-colo, în mici enunțuri filosofice. Rezultă astfel o carte de o plăcută și contrariantă densitate, incitând la dialog și meditație. Nu se pă-

răsește nicio clipă firul epic, povestea cu lacrimi și drame se poate citi confortabil, cu *aburi* și *oburi*, la unul dintre niveluri, însă abilitatea cu care sunt conduse din umbră sforile spectacolului romanesc, simțul extrem de exact, chiar matematic, al măsurii o ajută să nu alunece în derizoriu și kitsch, să ridice discuția implicită pe care o presupune lectura la cote dintre cele mai sofisticate și mai grave.

Construită pe voci, cartea nu cade niciodată în persoana întâi care se confesează cu accente sentimentale. În ciuda titlului, domnișoara nu-și plânge de milă căutând vinovați pe zeci de pagini. Naratorul este un personaj apropiat și distant, politicos – nu renunță la pluralul politeții –, care descrie de foarte de aproape fiecare gest, dar și cu beneficiul totuși distanței, care analizează, cântărește, avansează interpretări și eventuale soluții. Conștiința, un *alter* ori chiar un psihiatru de serviciu intră în canon cu vocea personajului privit, știindu-se la rândul-le urmărite, și deci controlându-și gesturile și vorbe. Rezultatul nu e nicidecum sec, totul se descrie la o temperatură suficient de înaltă ca sentimentele să răzbătă, dar și cu răceala care înregistrează metodic „lucruri și senzații”. În această perspectivă fierbinte-rece a confesiunii, încap toate linkurile livești, se pot face trimiteri la cărți de literatură și filosofie, gândul înaintează în autocunoaștere secondat de o bibliografie atent ruminată și care face cu ochiul cititorului avizat la fiecare pagină, fără a-l incomoda pe cel obișnuit în lectura sa de suprafață. Pe de altă parte, când Andrei, doctorul, vorbește, se destăinuie unei voci lucide, apropiate și oarecum severe, care nu permite alunecări în dulcegării, vorbe mari, lacrimi. Și Alina, și Andrei, dar și ascultătorii lor cu rol în canonul românesc știu destule despre iubirea-construct, coboară înțelegerea la senzații și nu exagerează trecătoarele reacții fără frunte ale unei relații oricum trecătoare. Poate singura trimiteri la nostalgia unei iubiri ca în cărți e chiar întrebarea din titlu. Domnișoara plânge fiindcă are, în patul de spital, revelația minciunii romantice. Reîntoarsă la nimicuri – lucruri și senzații care pun repere zilei –, caută sensuri și o busolă în labirintul vieții, fie ea doar mirosul cearșafului din spital ori sunetul cioburilor unui pahar încă nespert. Alex Goldiș are dreptate: „Finețea analizei și acuitatea detaliului psihologic, puțin obișnuite la debutanții din ultimii ani, răstoarnă potențiala dramă telenovelistică într-o poveste enigmatică despre deziluzie, *midlife crisis* și tocirea ireversibilă a sentimentelor”.

Cristina Bălan a câștigat o mențiune la concursul de proză al editurii (s-a născut la Focșani, în 1973, locuiește în Galați, e economist licențiat al Universității „Constantin Brâncoveanu” din Pitești, dar a urmat și cursuri de... marinar; e membră a cnaclului literar „Noduri și semne” din Galați).

După o plachetă de versuri, *Strict sâmbăta*, și volumul *Abateri simple*, Cristina Bălan intră în „prozoteca” editurii cu câteva povești (auto)ironice, dezinhibate, cinice și spirituale, rostite cu instrumentele spumoasei *generații internautice*. *Feminista și habotnicul* (cea mai consistentă dintre prozele volumului) e o savuroasă *love story* în stil nou. Doi oameni (și două culturi) comunică prin mesaje și emoticoane („trăncănim în fiecare seară, câte-n lună și în stele, ore întregi”), se mișcă dezinvolt unul în întâmpinarea celuilalt și se descoperă complementari și liberi în marele *sat mondial*. O fac traversând rebel și pe cont propriu prejudecăți, restricții, spaime și iluzii:

Simt ca niciodată că pot să mă mișc și că orice direcție aș lua e cea corectă. N-am nicio întrebare, îmi pare că le-a trecut vremea, deși n-au avut nici timp să fie. Irosim cu-atâta neatenție șuvițe groase de minute din acest râu al vieții încât, dacă gustul devine deodată savuros, mai are importanță că încercarea de a sorbi totul ne poate îneca sau strivi?

Dezinvoltura eroinei Cristinei Bălan face parte deja din altă lume. Reacționează la alți stimuli și acceptă/construiește alte prejudecăți, unele ivite din chiar întâmplarea că limitele au fost aruncate în aer, că lumea e de-o accesibilitate care scutește de prea atente proiectări ale înaintării. Dacă personajul Ilinică Bălaș apelează la o complicată recuzită reflexivă pentru a depăși crize ale clipei trecătoare, cel al Cristinei Bălan se hrănește din chiar provizoratul asumat al existenței virtual(izat)e. Libertatea neangajantă a miraculosului *undo* pare să funcționeze și în relațiile dintre oameni. Făciturile pot fi oricând des-făcute fără să lase urme vizibile ori dureroase. Viața se lucrează din tastatură și comenzi, cu o reflexivitate zglobie și prea puțin intimidată de descoperirile ei în clipă. Iată o secvență:

Ne trimitem emotico-pupături de vreo săptămână, se pare că e o uzanță a cyberdiscuțiilor, ca și *te iubesc*, de-altfel, și mă las în voia ei fiindcă mi se pare nostimă ipocrizia asta consimțită; el e un nesecat izvor de istorie și povești cu zâne, iar eu o ascultătoare flămândă. Uneori mai fac remarci sau îl contrazic, îmi place să-l surprind și deodată spune că-i e frică de mine. Mă bufnește râsul, zâmbește și el, dar ceva în privirea lui îmi atrage atenția: – Tu nu vorbești serios, nu? – Ba da, zice sec și nu mă zâmbește, emană doar un fel de nuștuice nedefinit care-n momentul acela mă atinge; gândesc că nu-i ceva nou, doar că n-am observat eu. Apreciez onestitatea, însă m-am îngrijorat deja și mintea-mi lucrează cu viteză: „Frică? Ce fel de frică? Ce fac bărbații când le e frică? Stai! E musulman. Trece c-un *allahu' akbar*. Trece? Măh, nu-s decât o femeie pe care-o suflă vântul, despre ce e vorba în frica asta?”. Am mai observat că-mi aude gândurile; nu se dezmente: – Știi prea multe. Iau un sens la întâmplare pentru acest răspuns și, în timp ce-mi scotocesc amintirile după ceva nediscutat, dau peste acel *Dr.* afișat pe banda ferestrei care mă făcuse să zâmbesc mefistofelic când am primit invitația la *ada*...

Poeme de MARIUS-IULIAN STANCU

Retragere în cămară

1. și atunci a început totul
atunci am găsit-o
printre neanele portocalii
pe masa lor

distanța era perfectă
doar mâinile își mai păstrau
un ritm al lor
indiferent

vara era abia la început
punând stăpânire pe trupurile noastre întinse.

2. într-un poem scris cu lumina stinsă
ieșirea din cămară a devenit o imposibilitate
aici se urlă cu fața lipită de perete și
tot nu poți să înțelegi
dincolo de ziduri
obiecte care cândva au fost necesare

atingerile mele sunt gesturile cele mai îndepărtate cu putință
dintr-o lume în care ființa nu s-a inventat
după ani de stat spate în spate
cu mici arderi
cu mici frângeri din care alții s-au împărțășit.

3. tăcerea se așterne
pe coli albe de hârtie
după ce trupul își epuizează argumentele
întorcând sufletul de pe o parte pe alta

sute de nuanțe de frig și
o sticlă trecută de la unul la altul
până în gara Termini
e deja 12 și
straturi de zdrențe înfășoară
trupurile întinse
pe asfalt
mâinile ei
îmi caută mâinile
dincolo de pânza tricoului galben
ca o perdea trasă
pielea ei și
sunetele stinse ale vocii
printre semne de fum
cu mâinile
înfipte în scara de aburi

ne-am întors în cămară
de parcă ne-am fi tras sufletul.

SORIN LUCACI

lumea mea nu e decât un păpușar logodit cu deznădejdea

am intrat pe ușa cerului izbind-o de perete
trosc pleosc
cumva să-i cer socoteală lui Dumnezeu pentru toate fărădelegile
și pentru toate inadvertențele
pentru toate omisiunile și pentru toate crimele împotriva
umanității

și tot rahatul ăsta de viață
șezi lângă mine, mi-a spus
hai vino, șezi
cum vezi lumea de aici? să-mi spui dragul meu dacă ai nevoie
de alte dioptrii

înainte de toate spune-mi cum vezi lumea
și apoi discutăm și de nemulțumirile de frustrările tale
cum o vezi? neagră? nu
cenușie? prea puțin
albastră? deloc, i-am răspuns
apoi am înțeles cum stă treaba cu lumea văzută de sus
de ce soarele luminează mai puternic la poli
de ce furnica se află în inferioritate față de miriapodul
scolopendra giganta
cea mai mare specie de miriapozi și de ce lemnul câinesc este
folosit

pentru amenajarea gardurilor vii
de ce în fiecare dimineață fluviul zambezi își varsă lacrimile în
cloaca oceanului
de ce denisa mănâncă dimineața numai cereale integrale cu lapte
de ce marele rechin alb își poartă dragostea confrăților între
aripioarele dorsale

de ce ioana și-a dezbrăcat inima ca floarea roșie de pin în fața
logodnicului

din mogadishu
de ce gondolierul visează veneții în ochiul de oază al deșertului
de ce gândul inofensiv al mănzului adoarme în fiecare seară
pe coapsa sfântului duh
și toate se vedeau așa ca o întoarcere firească la origini
la sensul primordial al lucrurilor
ei, cum vezi lumea, mă-ntreba Dumnezeu cu o oarecare
condescendență
norii de cânepă se hlizeau în jurul nostru de parcă eram două
marionete

într-un carusel celest
grimasele îngerilor ca niște răni deschise supurând durerea și
teama și moftul și aroganța
îmi mușcau din memoria de porțelan cheaguri risipite de sânge
ce ai putea pretinde de la Dumnezeu
poate un gram de nemurire poate o bucățică mică de cer de care
să agăți lozinci antioficiale

ce ai putea pretinde de la Dumnezeu
silabisind încet cuvântul pă-cat ca un os de pește subțire ascuns
în limba de nisip
ca veteranul la grumazul arcașului plutitor ce i-a spintecat roua
de pe brațul drept
și atunci, i-am strigat însetat de o picătură de nemurire
he he doamneee dumnezeuleee
lumea mea nu e decât un păpușar logodit cu deznădejdea

Marta Petreu: Dragă Ovidiu, ești văzut pe străzile Clujului, mergând agale și neobosit, cel mai adesea cu doamna Amalia Pecican. Pari un om fericit. Despre ce vorbești în timp ce umblați de la un capăt la altul al orașului?

Ovidiu Pecican: Dragă Marta, cu câțiva ani de zile în urmă, pe vremea când locuiam nu foarte departe de viaductul care sfidează cu prezența lui gălma înverzită ce adăpostește, de câteva sute de ani, fostul convent romano-catolic Cluj-Mănăstur – cunoscut și sub numele de Calvaria –, mânat de lipsa de bani, de surplusul de kilograme și de neliniști specifice, obișnuiam să parcurg distanța până la universitate pe jos, nu tocmai în grabă. Pe lângă beneficiile și clarificările ce se pot deduce din cele enunțate deja, această traversare avea și alte avantaje. Întreținea, zic eu, cel puțin în interiorul ritmurilor mele cotidiene de viață, ritualul plimbării pentru care profesorul meu, regretatul academician Pompiliu Teodor, avea un adevărat cult. (Îl deprinsese în vremuri aspre, de dictatură ideologică, când îl însoțea, uneori, pe Lucian Blaga, pe străzile burgului nostru, și când drumurile i se intersectau cu traseele rectorului Constantin Daicoviciu de atunci, care îl simpatiza și îl proteja oarecum pe tânărul amenințat cu expulzarea din viața cărturărească pe care o iubea, ca urmare a originilor „nesănătoase”, burgheze ale familiei sale... Vor fi fost vremurile acelea dure, amenințate de descinderile nocturne ale Volgilor negre pe la casele intelectualității României interbelice, dar altminteri, pe atunci, fluxul neîntrerupt al autovehiculelor de astăzi nu sufoca arterele Clujului, iar trotuarele nu erau încă invadate de tinichelele caroseriilor, zădărniciind plimbarea. Și mai exista încă și un anume stil de viață, în cadrul căruia siestele, vizitele la prieteni, plimbările agale, prin parcul orașului sau pe actualul bulevard al Eroilor, făceau deocamdată parte dintr-un anume *savoir vivre* al lumii bune a orașului...) Și mai era și bucuria descoperirii la pas a arhitecturii locului. Când mășăluiești relaxat, oprit la stopuri în așteptarea luminii verzi, când te refugiezi, continuând să mergi, de pe o parte pe cealaltă a unei străzi, în căutarea umbrei, vara, sau a streașinilor mai ample care să te protejeze de ploaie, toamna și primăvara, ai răgazul și ocazia de a... *vedea*. Descoperi dintr-odată structura de... roman a peisajului urbanistic care, la Cluj, cel puțin, este fascinant, are maghernițe cu parter înalt și un singur nivel, de prin secolul al XVIII-lea, și palate nobiliare cu blazoane și etaje, în scuarul principal al urbei, cuprinzând și cartiere

• Ovidiu Pecican. Foto: M. P.

muncitorești de căsuțe interbelice, cu curte și grădină, aproape niște gospodării transilvănene rurale, propunând și minunea de intersecție cu nu mai puțin de șapte străzi... Cobori și urci, urci și cobori – mult mai ușor cu pasul decât cu bicicleta –, dai de blocuri socialiste pe care le poți data aproximativ, ca aparținând perioadei Dej sau timpului celui dintâi sau celui de-al doilea Ceaușescu, observi năpustindu-se asupra ta cartierele-dormitoare cu cetățile lor lungi, fumurii, caracteristice megalomaniei dictaturii, prin zona pieței Mărăști, și cauți urmele dispărute ale bătrânului Hochstadt, unde își așezase odinioară haiducii singurul principe transilvan născut aici, István Bocskai, admiri ctoria nobililor Apor și *convictum nobilium* unde, în studenția mea, Călin Nemeș dădea ome man show-uri în curte, iar noi mergeam la clubul studențesc al domnului Brașoveanu să vedem filme video, precum faimosul *Gandhi* al lui Attenborough...

Sunt istorii peste istorii, biografii și legende cărora pasul simplu le face loc și timp în timpul și locul tău interior. Numai așa poți pricepe, de pildă, tot ce a însemnat modul de a medita al filosofilor de dinainte de industrializare. Mult înainte de aceasta, în clasicitatea greacă, Socrate, Platon și Aristotel își însoțeau – dacă nu își provocau – gândul pus în vorbire pășind, așternând călcătura după călcătura, mișcând un picior după altul, într-un ritm numai al lor, po-

trivit derulării înlănțuirilor de raționamente. (Cine a privit Atena de pe Acropole știe la ce mă refer, fiindcă pe înălțimea aceea stâncoasă nu poți pași chiar oricum...) A fi pedestru însemna și un mod de măsurare la propriu a lungimii unei interogații și, eventual, a unor propuneri de elucidare, nemai-punând la socoteală exersarea musculaturii proprii și testarea fidelității companionilor, a căror oboseală psihică putea fi anunțată sau însoțită de nevoia de a se așeza câteva clipe sau chiar de a abandona, sub vreun pretext oarecare. Și tot așa îmi spun că trebuie să se fi petrecut lucrurile și mai târziu, când Pascal și Descartes discutau soluțiile posibile la probleme de matematică și fizică prin Place des Vosges și pe străzile cartierului parizian Marais...

Parcurgând astfel Clujul, împreună cu Amalia – dar, ocazional, și cu prieteni și cunoștințe diverse –, am constatat că, din capătul căii Florești și până la Selgros nu îți ia mai mult de două ore, două ore și jumătate (cu popasul din centru, la un pahar de apă minerală sau o cafea) și că deci, cu toate pretențiile sale de metropolă regională – cel puțin în parte justificate –, acest oraș rămâne la îndemâna pietonilor potențiali, chiar dacă majoritatea clujenilor ignoră acest lucru. De la est la vest sau de la vest la est, odată stabiliți de tine însuși timpii necesari pentru a ajunge de ici colo, îți recâștigi independența, nu mai aștepți ca un neajutorat în stații de autobuz sau tramvai

și nu mai intri în panica dibuirii unui taximetru liber. Acest exercițiu îți conferă o distincție particulară, pe care folosirea, uneori abuzivă, a mijloacelor de deplasare motorizată tinde să ți le șteargă și din viață, și din memorie. Și, mai ales, îți restituie sensul exact, la scară umană, individuală, al relației dintre spațiu și timp, dându-ți o idee despre unitatea obiectivă – dar și subiectivă – de apreciere a lungimii, duratei și... „intensității” unui parcurs.

Pentru cei comozi – mă număr printre ei, culmea! –, ideea de a te deplasa cheltuind din timpul și energiile personale pare un soi de asceză, chiar dacă nu e. De fapt, câștigi, cum spuneam, o groază de lucruri pe care nu le-ai fi bănuțit, făcând asta. Printre altele, așa mi-a venit ideea unui ghid al orașului care să îi îndrume pe vizitatorii aflați în trecere prin târg, care s-au așezat pe câte o terasă anume și, de acolo, în răgazul consumării unei beri, ar dori să deslușească oferta turistică din proximitate. Ceea ce poți vedea în Cluj chiar și de la masa unei terase plasate în piața Muzeului sau lângă podul de peste Someș care inaugurează str. Horea este mult și important. Și câte asemenea locuri mai sunt...

Drept care și bogăția discuțiilor e pe măsură, atunci când preocuparea de a ocoli carcace, „fuzelaje” de autoturisme așezate oblic în fața ta nu ajunge obsesivă, obligându-te la o deplasare caracteristică strecurării pe potecile unui munte prăpăstios...

Să recunoaștem că luxul plimbărilor, și încă alături de persoana iubită, tihna răgazurilor în cuprinsul unui program, altminteri, încărcat, bogățiile interioare și exterioare pe care periplul prin arhitectonica citadină le scoate la iveală, dialogul și complexitățile lui alimentate de privirea vie și de participarea olfactivă la realitatea străzilor, toate împreună recompun o fărâma de fericire. Una desfășurată pe coordonate naturale ce implică și dimensiuni fizice, și fiziologice, și psihologice; ba chiar și metafizice, la o adică... Depinde numai de noi ca ea să fie recurentă...

M. P.: Ai devenit un fel de emblemă a Clujului, aproape că nu este eveniment cultural fără tine. Spune-mi dacă investiția asta de generozitate și entuziasm merită. Alții au pățit-o, de-aceea întreb...

O. P.: Să fie adevărat ce spui? M-aș bucura, deși nu cred că am chiar popularitatea pe care mi-o atribui, fiindcă mi-am dorit să vin la Cluj încă de pe vremea când nu cunoșteam decât din auzite atmosfera de aici. O verișoară a tatălui meu, singura studentă din generația anterioară care se născuse în familia noastră, Neli Turcu, povestea fastuos despre studenție și Grădina Botanică (pe aceasta din urmă mi-o imaginam ca în desenele animate și în seriile SF, cu o faună crescând vizibil, de la o clipă la alta, invadând cu specii misterioase și fructe rare întregul spațiu care îi era destinat, coastă de deal și sere, revărsându-și farmecul asupra întregii așezări), despre ritualurile bahice estudiantine în grădina Boema – ce film s-ar putea face, chiar mâine, printre bălăriile de după grilajul porții acestui alt palat nobiliar ignorat, lăsat în paragină chiar în centrul Clujului! –, despre uluitoarea bibliotecă prin care s-ar strecura umbra prințesei Wesselényi, împătimită de lecturi chiar și după moarte (legendă fără bază istorică, dar foarte vie, totuși)...

Eram, de-acum, aproape un absolvent de liceu când am poposit, împreună cu o echipă întreagă de colegi de clasă condusă de dirigintele nostru, pentru prima oară la Cluj. Am fost cazați în internatul Liceului Armătura și m-am grăbit, de mână cu fata pe care o îndrăgeam pe atunci, să o întâlnim pe verișoara ei, studentă la Istorie-Filosofie – ne pregăteam amândoi să dăm examen de admitere acolo, dar fiecare își alesese o altă secție –, împreună cu colegii acesteia, la o bere... A fost o seară de neuitat, îmi amintesc că în piața Mihai Viteazul hala agroalimentară nu se construise încă, iar după blocul Republica urma un spațiu mare, așternut cu tarabe... Am colindat și cutreierat câteva cârciumi unde am făcut mai mult figurație, atent la discursul foarte articulat al tinerilor viitori profesori, absorbindu-le vorbele și gesturile ca un burete ținut prea mult în soare.

Iar pe urmă am tot dat admiterea până când, în cele din urmă, am izbutit. Nu-mi venea să cred că, în fine, se întâmplase. Visam Clujul, nu doream altceva, în orașul meu natal exista o întreagă mitologie despre acest oraș de căpetenie al Transilvaniei care, nu încăpea discuție la acest punct, era capitala însăși a provinciei, adică cea mai importantă așezare urbană a României. În ochii mei așa a și rămas... N-aș putea spune însă, dincolo de aceste lucruri, cum mi-a intrat Clujul atât de profund în sânge, sub unghii, cum mi-a stăruit atâta timp pe limbă gustul lui, cum de mi-am întipărit așa de tare, deși cumva fără voie, imaginile lui caracteristice în inimă... Un lucru e sigur: cu mine acest oraș a fost incredibil de generos. Mi-a dat mai mult decât puteam sau îndrăzneam să doresc: un mentor (pe care l-am pomenit deja), profesori de mare calitate, cu care m-aș înfățișa oriunde în lume fără jenă, sentimentul foarte britanic că aparțin unui corp academic de elită, certitudinea bunei școli de rang universitar. Și, peste toate celelalte, mi-a oferit șansa de a mă forma ca scriitor aici, printre ceilalți colegi de vocație, în ateliere extraordinare care se numeau revista și cenaclul *Echinox*, revista și cenaclul *Napoca universitară*, cenaclul lui Titel Zărnescu de la *Tribuna*, precum și, după revoluție, posibilitatea neașteptată de a face parte din prima redacție a revistei *Apostrof*. În 1990, tot aici am debutat, la „Dacia”, cu un roman propriu – grație lui Mircea Opriță și Vasile Igna, admirabili scriitori și editori –, iar în 1994 aici am ajuns membru „cu acte în regulă” al Uniunii Scriitorilor.

Am primit din partea Clujului și a clujenilor șanse și prietenii pe care nu-mi vor ajunge anii, oricât de mult aș trăi, să le onorez cum s-ar cuveni. Cu orgoliu am refuzat, de aceea, ideea de a mă înrola în vreun program doctoral altundeva decât în locul unde îmi dobândisem diploma de absolvire. Sunt consecvent cu opțiunile mele și, în măsura în care Clujul academic este reprezentativ pentru cariera mea, m-aș bucura să știu că și aceasta, la rândul ei, ar putea fi, măcar întrucâtva, reprezentativă pentru Cluj. Din același motiv m-am mutat aici cu totul, „cu cai și bagaje”, cum se zice, făcând din acest oraș un loc al meu. Înainte de 1989 era greu de visat așa ceva, orașele mari fiind închise în calea intelectualilor fără relații sus-puse.

Nu cred că sunt o „emblemă a Clujului”, dragă Marta. La drept vorbind, nu aș avea de ce. Colaborez cu plăcere la felurite

proiecte și publicații, cu publiciști notabili, „pe hârtie”, în sfera audiovizualului, dar pentru mulți asta pare o ofensivă continuă a mea, un asediu ieșit din țâțâni, deși nu este decât un stil de viață, o ritmare a propriei munci și un mod de a răspunde constrângerii pasiunilor mele.

Când sunt invitat să particip la o lansare de carte sau un vernisaj o fac, cel mai adeseori, pentru a onora invitația, nu pentru că m-aș pricepe mai mult decât alții. Ca unul pățit, rămas de atâtea ori în viață singur pe câte un meterez, știu că atunci când un artist iese în arenă, e important ca el să simtă alături un umăr. Nu ascund că aceasta este și una dintre modalitățile în care socotesc că mi-aș putea achita parte din datoriile către acest oraș primitiv și elegant, cu o vechime redutabilă, și totuși în plină emergență.

Am cunoscut câteva figuri emblematice pentru geografiile spiritual-culturale ale Clujului, de-ar fi să-i amintesc numai pe profesorul meu Pompiliu Teodor, pe criticul literar Mircea Zăciu, pe soția Ioana Em. și Liviu Petrescu, pe cei trei corifei de la *Echinox* (formula „clasică” Jean Pop – Marian Papahagi – Ion Vartic). Astăzi chiar, Clujul geme de inși extraordinari, și dacă am putut începe, de la o vreme, să îi invit în spațiul televizat al unor emisiuni culturale de care m-am ocupat sau mă ocup, grație mai întâi lui Cătălin Condurache, iar mai pe urmă lui Romeo Couți, a fost pentru că a trece indiferent pe lângă asemenea persoane ar însemna să lăsăm în penumbră una dintre cele mai colosale bogății pe care orașul – și Transilvania – le poate etala. Într-un anume sens sunt, cred, un gură-cască. Îmi place să întreb, să ascult, să încerc să pricep câte ceva din vremurile astea, punându-i pe cei care dețin răspunsurile să mi le împărtășească. Ridic, precum se întâmpla în *Diavolul șchnop* al lui Lesage, acoperișurile de pe clădiri și privesc ce face fiecare; cu diferența că eu îi invit și pe toți privitorii emisiunilor mele să contemplăm împreună extraordinara diversitate a performanțelor omului de alături, cu care ne intersectăm pe stradă... Cred că asta nu scapă multora și, împreună cu alte trăsături – spiritul ludic, printre ele –, îmi conferă un soi de profil inedit, mai degrabă amuzant sau iritant, nu neapărat simpatic, însă vizibil, oricum.

Fiindcă am învățat mult în felul acesta (uneori mai mult decât din cărți și, în mod sigur, nu o dată, mai interesant, ca tot ceea ce este viu, inedit și surprinzător), nu cred că e o investiție fără rost. Arhiva filmărilor și înregistrărilor audio pe care le-am făcut în timp cred că va permite cândva înțelegerea directă și pasionantă a culturii române din acești ani (fiindcă invitații mei sunt și din afara Clujului). Ea se înscrie printre alte arhive ale aceluiași timp al nostru, cea a lui Iosif Sava, a Eugeniei Vodă, a lui Cristian Tabără sau a lui H.-R. Patapievic.

Sunt multe neajunsuri, tracasări, dezamăgiri și insatisfacții, ele nu au cum să nu survină și, după o vreme, devii, vrei – nu vrei, un moralist destul de sceptic, chiar dacă improvizat. Dar nu regret deloc investițiile de timp și energie în aceste peripluri printre oameni, mai ales că am norocul unui soi de robustețe care îmi barează calea spre pesimism și mizantropie.

→

→

M. P.: *Istoric – cu contribuții pe mai multe epoci –, prozator, din când în când poet, ziarist. Ne caracterizează oare vocația enciclopedică, ai vreun model românesc în cap? Poate mult iubitul tău Hasdeu?*

O. P.: Hm. „Mult iubitul meu Hasdeu“ este departe de a fi unul dintre preferații mei din cultura română. Îmi place mai mult Slavici, care a avut tenacitatea să își încheie studiile universitare și care, cel puțin, avea „prostul“ obicei de a duce până la capăt ceea ce începea.

Trebuie să înțelegi foarte bine asta, Marta Petreu, ca exploratoare pătită a culturii noastre, fiindcă numai la noi am impresia că lumea se așteaptă ca atunci când scrii despre cineva să fie vorba despre o persoană cu care ai afinități, pe care – eventual – o chiar venerezi și pe care ar fi, pasămite, obligatoriu să o lauzi. De fapt, cred că monograful are un interes științific față de personajul ales drept obiect al cercetării. Dar etica cercetării nu presupune prizonieratul exploratorului în raport cu subiectul. Singura obligație *sine qua non* a cercetătorului este să încerce să înțeleagă ce se petrece în biografia și opera insului studiat (observă, te rog, că nu izolez opera de viața celui care o produce, pariind pe abordarea lui Schleiermacher).

Monograful nu este nici un predicator care își moralizează post-mortem „victima“, nici un adulator din posteritate, silit să îi justifice acesteia toate gesturile, și mai ales pe cele contestabile. A pricepe asta va constitui pentru cultura noastră un mare examen de maturitate. Nu există niciun impediment în a alege ca ipoteză de lucru aserțiunea – discutabilă – conform căreia Ramses al II-lea a fost un ins banal și fără merite istorice sau cea că înțeleptul Solomon era un depresiv care făcea pe deșteptul și spunea numai truisme. La noi, singurul care a încercat în trecut această formulă a fost Eugen Ionescu, scriind despre viața și cariera scriitoricească a lui Victor Hugo. *Hugoliada* este, de altfel, cea mai scilpitoare monografie sau, dacă vrei, cel mai izbutit și sprintar, scilpitor, roman nonfictional și biografic scris de cineva din România.

Pe această linie, a demontării mitologiei extatice din jurul unui personaj, mi se pare că ai mers și tu, mai recent, scriind despre Mihail Sebastian în lumina sentimentelor adânci de admirație și recunoștință pe care acesta le avea pentru mentorul lui, filosoful Nae Ionescu. Tânărul Eugen Ionescu a beneficiat însă, la vremea lui, de avantajul unei societăți care, chiar confruntată cum era cu extremismele, beneficia de cel puțin un secol de educație burgheză, fiind mai flexibilă și mai atentă cu limitele expresive ale rejecției preopinente. Pe Ionescu l-a premiat Tudor Vianu pentru *Nu*, tocmai volumul în care zeii literaturii române contemporane erau... ridiculizați. Așa se explică, poate, de ce neterminatul lui op despre Hugo a fost receptat, la publicarea lui în presa culturală, fără seisme majore. În plus, să nu uităm asta, cu totul altfel ar fi arătat, poate, lucrurile dacă volumul apărea în Franța, unde Victor Hugo era valoare de panteon. A-l trata pe Sebastian așa cum ai făcut-o era, cred, o cutezanță mult mai mare în raport cu mentalitatea curentă a criticilor noștri, și asta s-a văzut nu doar din faptul că ai stârnit un cor prelung de proteste și recriminări, ci și din aceea că ai publicat deja două ediții din volumul respectiv.

Există și alte tipuri de monografii, după cum și alte forme de impact public. De curând s-a umplut de... elogii un tânăr critic din cale afară de aspru și de disprețuitor cu cărțile care nu îi plac, dar care a debutat cu un cărțoi enorm, cam indigest, despre un mare critic. Doasca, nu lipsită de erudiție și de verbaj, i-a complexat pe destui colegi critici și esești literari, stârnindu-le aplauzele fără limită. S-a văzut cu acest prilej că, vorba americanilor, *size matters* – că, adică, mărimea contează –, mai cu seamă când pretinzi că aplici literaturii metode preluate din... filosofia analitică. În mod evident, intenția era, de astă dată, copleșirea prin amploare, „înstăpânirea“ simbolică asupra „divinului critic“... Și uite că strategia a izbutit, deja i se ridică zeLOS simpatice temple și locuri de pelerinaj. Încurajat astfel, junele coleg va produce, poate, data viitoare, despre următorul subiect abordat, două tomuri în loc de numai unul, ambele și mai

groase decât cel la care mă refer, știind de acum cu certitudine că într-o cultură piramidele se contemplă de la distanță, iar reacția la ele este un țâțâit admirativ din buze, un bun substitut pentru nedumerire.

Cu Hasdeu, în cazul meu, a fost un test. Dintr-un motiv care îmi scapă, în anul I de studenție, istoricul Pompiliu Teodor, de la care învățam cum se judecă operele istoricilor – o critică literară aplicată narativității istoricilor care se ascunde sub numele de „istoria istoriografiei“, deși are și o marcată latură metodologică –, mi-a spus într-o zi, după mai multe discuții de seminar și știindu-mă cu pasiunea scrisului literar, că este convins că iscodirea operei de istoric a lui Hasdeu ar fi un subiect potrivit pentru mine. Felul în care a formulat asta, pe când era încă mult prea devreme pentru a ști dacă e adevărat sau nu ce îmi spusese, „Tu poți să o faci!“ (de parcă, vezi Doamne, numai eu eram în stare, alții nu ar fi putut), mi-a dat de gândit. Dacă profesorul credea așa... Am început deci să citesc, momit și de prețioasa introducere a lui Mircea Eliade la ediția interbelică în trei volume a operelor hasdeene, și m-am înfundat tot mai mult în atelierul acestui savant și literat mai mult sau mai puțin ignorat, pe atunci, sau valorificat numai pe bucățele (existau monografii despre jurnalist și filolog, dar nu și despre istoric!). După facultate am continuat asiduă să aprofundez cunoașterea acestei figuri, cam instabile și irascibile pentru gustul meu, și destul de egolatră, de oportunistă, de arogantă, care către sfârșitul vieții, în etapa spiritistă, ieșea cu totul din cadrele creibilității... Am nenumărate rezerve privitoare la acest totuși uluitor, expresiv și intuitiv erudit om de talent al secolului al XIX-lea românesc. Teza mea doctorală, împărțită în două volume – din motive de costuri editoriale –, propune o lectură textuală și contextuală a operei istorice a lui Hasdeu, nimic mai mult. Există însă un mare hasdean în viață, iar acesta este Ion Opreșan, monograf și editor devotat al lui Hasdeu, care a mers mult mai departe decât aș fi fost eu dispus să o fac în explorarea prințului Petriceico-Hasdeu, născut Tadeu, descins la Iași ca... Dieudonné, dar cunoscut de toți ca Bogdan.

Despre tradiția enciclopedică în cultura noastră se întâmplă să fi scris, cu entuziasm, însuși tânărul Eliade, în textul introductiv la ediția Hasdeu deja menționată. Cante-mir, Kogălniceanu, Hasdeu, Iorga sunt nume ilustrative pentru ea, în viziunea zelosului editor interbelic. Ar fi vorba despre un enciclopedism care ține de vocația și curiozitatea personală nedomolită a fiecăruia dintre cei pomeniți – și a altora, precum Blaga –, dar și de efectul unui complex psihologic: acela că în cultura noastră sunt etape de dezvoltare care ar trebui recuperate din mers.

Mai recent însă au apărut autori și cărți unde ideea că atitudinea de *uomo universale* prezentă la unele mari nume de la noi trebuie respinsă, pe fundalul dominației ideii de cultură generală încropită în siajul Franței sec. al XVIII-lea și al XIX-lea (imitație sau sincronism, așadar), unde culturii literare îi revine un rol privilegiat, pare una centrală. Cel care înțelege să refuteze această configurație culturală este un fizician devenit filosof, eseistul H.-R. Patapievici, pledoaria Domniei Sale fiind în favoarea dezvoltării culturilor specializate, asiguratoare ale ieșirii din minorat.

Nu îi împărtășesc viziunea, măcar pentru motivul – consemnat și de el – că fără cultură generală, specializările înguste pot instala (sau restaura), paradoxal, o nouă epocă de barbarie. Am o altă explicație a acestor „recolte” de universalism și orientare culturală plurală. Spiritele care se simt provocate din mai multe direcții și au energia și înzestrarea necesară de a răspunde acestor provocări o fac din instinct sau dintr-un simț al datoriei; uneori și dintr-o încredere de sine ce aduce a megalomanie.

Problema culturii noastre nu este însă orientarea în mai multe direcții, ci ieșirea din îngustimea procesării acestei realități. Să vedem ce se va întâmpla în anii care urmează, în acest sens, pentru că tot mai mulți tineri au socotit potrivit, în anii de după căderea restricțiilor comuniste, să urmeze mai multe facultăți, mai multe programe masterale și chiar să achiziționeze două ori chiar trei doctorate. Nu toți acești oameni sunt dezorientați sau superficiali achizitori de diplome, după cum nu toate aceste grade de profesionalitate au fost dobândite în aceeași universitate ori în aceeași țară. Din pricina inflației unor diplome „prin corespondență” ori cumpărate/eliberate „la kilogram” nu poți pune, decât din îngustime, la îndoială *toate* diplomele. Timpul va evidenția în ce măsură competențele și bunele practici în mai multe teritorii artistice și științifice împlinesc sau dezorientază o persoană.

Cred că în cultura noastră, ca și în educație, ambele atacate din numeroase direcții astăzi, puse la îndoială de mulți dintre membrii unei comunități angoasate și grăbite să „recupereze” prestigiul și bunăstarea care socotește că i se refuză, se produce chiar în timpul vieții noastre o redimensionare care înseamnă și o creștere în complexitate. Enciclopedismul nu este desuet decât atâta timp cât rămâne mimetic și mecanic asumat. Dacă el răspunde unor nevoi interioare autentice, în fiecare dintre manifestările sale va aduce ceva cu un sunet neartificial, propunându-se constructiv. La noi tocmai acesta este cazul. După cum știa și arăta încă Lovinescu, românii au încercat să se racordeze la curente de idei și artis-

tice europene în modernitate, deși – adaug eu – nici în lumea goticului nu erau rupți de Occident și de orizonturile lui culturale.

A existat totuși, în intervalul dintre sec. al XVI-lea și al XIX-lea, și o modernitate turcocratică la noi; consumată, adică, în interiorul și după tiparele influente (pentru că propulsate politic și economic) ale Porții otomane. Exemplul prin excelență de reușită în interiorul acestora este, pentru Țara Românească, Udriște Năsturel, autorul preocupat de o resurecție a slavonismului cultural în spațiul românesc, unde limba vorbită începea să domine cultura scrisă, slujbele religioase ortodoxe și înscrisurile oficiale. În Moldova, cel mai strălucit reprezentant al formulei respective rămâne beizadeaua Dimitrie Cantemir, autor de muzică și teorie muzicală în limba turcă. El se „occidentalizează” în mod decis mai ales după episodul domniei lui secunde din Moldova anului 1711. În orice caz, decuplarea de la Occident a însemnat cuplarea la turcrație, intrarea într-un alt tip de circuit de valori (privilegierea înțelepciunii în locul filosofiei, de pildă, este unul dintre fenomene; înlocuirea vogii picturii parietale cu dantelăria decorativă de la Trei Ierarhi din Iași este altul; etc.).

Astăzi încă, ne resimțim de pe urma acestei duble, contradictorii, modelări. Multe dintre manifestările pieței noastre cărturărești și artistice poartă urmele apăsate ale acestei formule duale. Ceea ce în ochii unora dintre intelectualii noștri este o victorie, în ochii altora apare ca fiind evidența unui eșec. Pentru cineva enciclopedismul este semnul excelenței, pentru altcineva el apare ca manifestarea unei incapacități de a adânci, de a aprofunda, ca o risipire pe orizontalele culturii... În timp ce unii aplaudă praporiul lui Horia Bernea sau reprezentările încremenite ale lui Oravitzan – formulă alunecând spre joncțiunea dintre sacru și decorativ –, alții apreciază viziunile occidentalizante ale lui Vladimir Zamfirescu, să zicem, mărturisite de personajele donquijotești și de grundurile lui flamande.

Ar mai fi și argumente de natură sociologică, ținând de redefinirea pieței valorilor materiale și spirituale în spațiul nostru cultural după căderea comunismului. Prăbușirea vechii industrii românești, de tip stalinist, friabilitatea economiei capitalismului primitiv, dominat de baroni postcomuniști și de moguli de carton proveniți dintre aliații și membrii vechilor structuri ceaușiste, anemizarea agriculturii și zootehniei noastre și restabilirea echilibrului demografic între urban și rural (decu între patriarhal și modern) după ce, o vreme, urbanizarea înclinase balanța în favoarea modernizării, arată că tipurile culturale nu pot fi exclusiviste și formulele din viața intelectuală sunt legitimabile prin variate istorii de viață și prin medii diferite, dar complementare. În această lume complexă în care trăim aici, în România, enciclopedismul nu mărturisește un decalaj cultural, după cum nici specializarea nu înseamnă salt în viitor. Ambele formule sunt doar două tipuri de atitudini culturale care nu merg una fără cealaltă și care, în loc să fie în competiție, depind una de alonja celeilalte.

Cred că, dacă există vreun model românesc, atunci acela nu poate fi decât cel adaptativ-creativ în raport cu etern fluida situație de la noi, enciclopedistul din momentul „x” devenind în momentul „y” un

specialist valabil în câmpul de interes curent, unde este chemat să acționeze. Nu altfel a fost Hasdeu însuși, istoric când era o prioritate, folclorist mai apoi, filolog în al treilea rând, filosof spiritualist și practician spiritist mai la urmă. Cât despre mine, nici vorbă de ceva cât de cât similar. Sunt un autor de texte în mai multe genuri, un scriitor cu o anume dexteritate și stăpânind – mai mult sau mai puțin – mai multe moduri/coduri (înrudite între ele) ale spunerii/scrierii.

M. P.: *Cu ani în urmă, propuneați, în loc de lumea taților, lumea mamelor. Poți să spui gândul tău secret?*

O. P.: Lumea românească este o lume patriarhalistă, în care bărbatul se manifestă competițional și agresiv nu numai în raport cu femeile, ci și în raport cu alți bărbați; își construiește identitatea masculină ascunzând sau rejectând trăsăturile care îi par feminine – și deci descalificante –, accentuându-și fanfaron sexualitatea în chip machist și optând pentru agresivitate verbală și fizică, în minte cu modelul masculului „alfa”. Din acest punct de vedere, în România trăim într-o lume „spartă”, incompletă sau măcar dezechilibrată, în care și masculinitatea se imaginează sărăcăcios, distribuindu-se în roluri simpleste, rudimentare, nu o dată. Unde te uiți vezi numai prădători și prăzi, călăi și victime, călăreți și călăriți... Iar femeile, care înseamnă nu doar coapse – deci sex și maternitate – și nici doar pântec și sâni (adică hrană și protecție afectivă), rămân subestimate, subevaluate, exilate în multiple feluri din viața publică...

Sunt decenii de când am realizat că n-am chef să trăiesc într-o lume astfel alcătuită, în care reflexul retragerii în arierplan a femeii este că pentru toate port răspunderea și vina numai eu, de la bătutul cuiului în perete la procurarea resurselor de trai. Recunosc, nu sunt destul de abil pentru asta, după cum nu sunt nici dispus să plec capul în fața vreunui șef cu apucături tribale, voios să îmi azvârle un os contra serviciilor și adulațiilor mele neobosite. Nu mai vorbesc de faptul că în cercul heterosexualelor – zonă totuși majoritară – femininul înseamnă promisiune, miză, suport, parteneriat echitabil, dacă ar fi să enumăr doar valorile pozitive.

Și, ca să spun tot adevărul, îmi e tare dor de mama, de bunica, de surorile mele și mă bucur că în familia mea nu sunt un bărbat singur, definitiv alungat în solitudine...

Interviu realizat de

Marta Petre

La muncă, în Italia

Mariana Gorczyca

—ORA DEVO dire che... Senta, cerco di fare del mio meglio...

Mama lui David vorbea la telefon. Băiatului i se părea un pic ciudat să o audă vorbind în altă limbă. Chiar româna cu care îl întâmpinase era cântată, suna altfel decât la Sebeș. De fapt, aproape nimic nu era ca acasă. Valea asta largă, munții înalți, casele din piatră cocoțate atât de sus, autostrada, tunelurile. Trecuse cu inima strânsă prin zeci de tuneluri de când plecase de acasă în mașina preotului-paroh al enoriașilor din Valle d'Aosta. Nu scosese nici măc în Slovenia, când intraseră în primul tunel. Dar un amestec de neliniște și apă-sare, ca atunci când urcase cu ascensorul la un hotel din Alba, îl făcuse să se lipească puternic de scaunul mașinii, ca și cum ar fi vrut să intre în el. După ce au înnoptat, undeva înainte de Trieste, David a parcurs drumul din Italia ceva mai în largul lui. Din mimetism, după ce și-a legat centura pe scaunul din dreapta, și-a făcut semnul crucii. Apoi s-a transformat într-un burete în așteptarea îmbibării. Conștientiza curiozitatea, așteptarea, neprevăzutul călătoriei. Sigur, la capăt era mama, erau părinții pe care nu îi mai văzuse de mulțișor. Dar până la întâlnirea din acea seară, el urma să parcurgă partea a doua a drumului dintre Sebeș și Aosta. Își descoperea o bucurie nesatisfăcută până atunci, bucuria călătoriei. Scurtele excursii cu clasa se consumaseră cu hârjoneli și cu libertăți de limbaj ale băieților din clasă, bucurioși că nu sunt cu părinții. El era singurul din clasă cu ambii părinți plecați la muncă în afara țării. Nu era mare scofală dacă pleca de acasă. Bunicii îl lăsau să facă ce vrea, nu-l căutau prin buzunare după țigări, putea să vină acasă la orice oră.

În camera lui micuță de bloc, pe care mama i-o amenajase în apartamentul închiriat încă de când venise după soț, era un amestec de acasă de Sebeș cu acasă de Aosta. Cuvertura de pe pat, fotografiile cu bunicii și cu el îmbrăcat în iepuraș la o serbare din clasa a doua, luate cu rame cu tot la plecarea ei spre Italia, macrameul de sub vaza de flori de pe raftul cu cărți. Aici, pe raftul acesta, în limba română era doar Biblia. În rest, erau dicționare, albume, cărți pe al căror cotor de copertă scria în italiană, dar și în franceză.

Era Săptămâna Mare, părinții urmau să aibă liber doar în ziua de Paști, plus alte trei zile. Așa că David o vedea pe maică-sa doar seara și o oră petrecută pe fugă în pauza ei de prânz. Venea, se spăla pe mâini, încălzea mâncarea în cuptorul cu microunde (învățase rapid să umble și el pe la butoane), îi puneă în farfurie și se așeza în fața lui la masa din bucătărie. Aproape că nu băga nimic în gură. Se uita la el, dar fără acel control pe care îl simțea permanent când era mic. Se uita cu drag și repeta din când în când: Te-ai schimbat.

Mie nu mi se părea că mă schimbam în vreun fel. Dar mama, da, era schimbată. Slăbise mult, purta haine care mi se păreau că seamănă cu cele ale fetelor din Alba Iulia. Fața i se schimba, când tristă, când avea privirea învăluitoare de la Sebeș, când veselă așa, fără motiv.

Emilia reușise să se angajeze la Serviciul social al Primăriei cu jumătate de normă, după o experiență de badanda destul de dură ca program, unul nenegociat la început. Nu a trecut exclusivitate de activități personale în cele două ore libere, de la 3 la 5 după-masa. Așa că bătrânul îi dădea sarcini suplimentare, cumpărături, haine la curățatorie, stări de rău ivite din senin, exact când ea se pregătea să iasă pe ușă. Degeaba a încercat o renegociere cu fiul acestuia. Parcă insistențele ei mai mult îl îndârjiseră. Își amintește că, făcându-se vară, fiul bătrânului, fost primar în Aosta, o anunță de pe o zi pe alta că vor urca pentru două săptămâni la munte. „Că aici unde-om fi?” se plânse ea soțului, odată ajunsă acasă.

A văzut a doua zi că muntele nu era totuși Aosta. Cu o mașină care nici măcar nu era 4 × 4, încărcăți cu bagaje, ieșiră din șoseaua care se îndrepta spre tunelul de trecere în Elveția și începură să urce pe un drum, ce-i drept asfaltat, foarte îngust, în curbe în ac de păr succesive, fără parapeți, luate apăsând pedala de viteză ca să nu ți se oprească motorul exact în curbă și claxonând pentru eventualele mașini aflate în coborâre. Emilia se gândea cu groază ce se putea întâmpla dacă se vor întâlni cu mașini aflate la coborâre. S-au întâlnit doar cu două și de fiecare dată a scos un mic țipăt concomitent cu strânsul involuntar al fundului, de parcă posteriorul comprimat ar fi micșorat la rândul-i lățimea mașinii. Deși în vale, din când în când, se vedea toată Aosta, Emiliei nu îi venea deloc să se bucure de priveliște. Abia aștepta să ajungă în satul de munte cu doar câteva case din piatră, șase, după cum avea să numere Emilia, și o biserică. Cătunul se numea Blavy și, după cum preciza placa de pe o casă, se afla la 1474 de metri altitudine. Abia după vreo trei zile de ciudă, frustrare, sentiment apă-sător de izolare și nevoie permanentă de picoteală, începu să se adapteze și să întârzie mai mult pe afară. Lemn și piatră. Mai ales piatră. Pereți de piatră, acoperișuri din dale de piatră. Orice alt acoperiș nu ar fi rezistat vântului puternic din timpul iernii. Singurul loc cât de cât plat și ceva mai lat pentru a putea întoarce mașina era curtea bisericii. De acolo se vedeau pășunile irigate vara din izvoare captate, astfel că, în ciuda versantului sudic al muntelui și a soarelui puternic, iarba nu se usca, iar vitele aveau burdihanele pline în permanență. Seara făceau focul cu lemnele aduse de sub scările de la intrare, fiindcă, odată întunericul lăsat, temperatura cobora, de la 20,

22 de grade cât era ziua, la trei, patru grade. Fiul bătrânului, fostul primar, pregătea o expoziție, fiindcă se apucase de pictură. Mai toată ziua era cu șevaletul în dreptul fântânii. Piciorul drept, cu care șchiopăta vizibil când era grăbit, rămânea lângă scaun, în timp ce stângul era ridicat pe trunchiul de copac scobit, pe post de jardineră. Emiliei îi plăcea ce picta fostul primar. Atât cât se pricepea ea (în studenție, nu lipsea niciodată de la celebrele expoziții bilunare de la galeriile Filo), privea peisajul de pe șevalet și i se părea că lumina de afară se prelungește în tablou. Da! Cel mai tare o impresiona lumina redată de pictor. În acel an de adaptare la viața din Italia, cu puțină viață personală, cu obligații și acasă, fiindcă dorea ca soțul ei să simtă că are grijă de el, aproape că nu avusesse timp să se uite în oglindă. La coafor nu mai intrase de când plecase din țară. Pensat nu, cremă pe față nu, unghiile doar tăiate scurt la mâini și la picioare. Mânca biscuiți în permanență. Devenise dependentă. Paste și biscuiți. Biscuiți și paste. Fermoarul pantalonilor cu greu și-l mai închidea.

La munte însă, locuitul zi și noapte cu doi bărbați străini, chiar dacă unul avea handicap fizic, iar celălalt urma să împlinească 82 de ani chiar în acele zile, timpul liber de seara, fiindcă nu mai avea obligațiile familiale pe cap, au făcut-o să aibă răgazul să se uite mai cu atenție în oglinda de pe ușa dulapului din camera ei. Nu îi plăcea ce vedea: un bust îngroșat, un spate puțin adus, față aspră, riduri vizibile din cauza soarelui puternic de munte ce îi bronzase fața, așa, cu pielea din jurul ochilor încrețită, fiindcă nu îi trecuse prin minte să își aducă ochelari de soare. Expresia feței ei i se părea străină. O peliculă de umilitate, de solitudine, de camuflat nemulțumiri era așternută pe fața care se uita în oglindă. *Cine sunt eu? Cine mai sunt eu?*

Fragmente din romanul, aflat în lucru, *Par course*

O carte despre soarta românilor

Lukács József

CEA MAI recentă carte publicată de profesorul și academicianul Ioan-Aurel Pop – „*Din mâinile valahilor schismatici...*” *Românii și puterea în Regatul Ungariei medievale (secolele XIII-XIV)*, București: Editura Litera Internațional, 2011. – este rezultatul unei cercetări despre istoria sau – poate ar fi mai exact dacă am spune – despre soarta românilor transilvăneni în secolele XIII-XIV.

Cartea este o excepțională prezentare a situației românilor care au ajuns, treptat, în secolele XI și XII, să fie locuitori ai Regatului Ungar, pentru ca în secolele XIII și XIV să fie împinși spre periferia societății, cu statut de „tolerați”. Foarte succint, cartea se poate rezuma astfel: valahii (cum erau pomeniți de alte popoare) sau românii (cum se numeau pe sine) de la nord de Dunăre, deși reprezentau vechea populație a acestor teritorii încă din Antichitate, la începutul mileniului al II-lea încă nu erau închezați într-un popor compact și omogen – cum nu erau închezate nici celelalte popoare în acea epocă. Organizarea politică a românilor în acea vreme varia de la structuri politico-statale proprii (cnezate și voievodate) la structuri ale altor popoare (Regatul Ungar). Teritoriile locuite (și) de români, cu timpul, au fost înglobate, prin cucerire, în Regatul Ungar: Transilvania, Banatul, Maramureșul și alte teritorii *de facto*, iar Moldova și Țara Românească – sub numele de Cumania – sub autoritatea mai mult formală a regilor maghiari.

Românii ortodocși din Transilvania și din alte provincii estice ale Regatului Ungar, în secolele XI și XII au avut un statut similar cu cel al altor semini și confesiuni din regat. După anul 1204, adică după Cruciada a IV-a, când Constantinopolul a fost cucerit de creștinii „latini”, ortodocșii au început să fie prigoniți, din cauză că aparțineau de creștinătatea răsăriteană, în timp ce biserica oficială a „apostolicului” Regat Ungar aparținea de Roma. „Schismaticii” sau chiar „ereticii”, cum erau priviți ortodocșii de biserica Romei, au fost practic excluși în cursul secolelor XIII și XIV din toate structurile puterii, întrucât un regat catolic, cu misiune apostolică în sud-estul Europei, nu putea admite sub aspect

juridic prezența în forurile sale de putere a unor „schismatici”.

Cartea profesorului Ioan-Aurel Pop analizează perioada istorică în care s-a produs marginalizarea românilor, surprinde schimbările petrecute în politica Regatului Ungar în intervalul acestor două secole, timp în care românii au ajuns de la statutul de „stare”, adică comunitate recunoscută, parte a puterii din regat, alături de stările sau congregațiile nobililor, secuilor și sașilor, în situația de popor „tolerat”, exclus din rândul stărilor și „națiunilor” privilegiate. La sfârșitul acestui proces, început în 1204 și care a culminat cu privilegiul regelui Ludovic cel Mare emis în 1366, românii au rămas fără o elită politică și intelectuală și fără o pătură bogată prin care ar fi putut să aibă un cuvânt de spus în forurile de decizie ale regatului.

Cartea, scrisă după parcurgerea câtorva mii de documente, studii și cărți, și adusă în fața cititorilor nu în limbajul sec al meseriei de istoric, ci în acela al comunicării largi cu un public dornic de cunoaștere, este rezultatul unei cercetări complexe, efectuate de un specialist al istoriei și instituțiilor medievale. Ea reconstituie viața românilor supuși Regatului Ungar în mai toate ipostazele cu putință. Este construită pe 21 de capitole și este întregită cu un studiu introductiv, cu o încheiere, o listă cu demnitari (slujitori) români sau de origine română din Ungaria, cu o cronologie esențială a evenimentelor din secolele XI-XIV, cu o bibliografie și un indice de nume de persoane și de localități și locuri geografice. Fiecare dintre cele 21 de capitole este de fapt un studiu în sine, amănunțit elaborat, cu formularea ipotezei, susținerea acesteia prin analiza unor serii de surse istorice și încheiat prin concluzii precis argumentate.

Printre primele capitole găsim unul care analizează mecanismul puterii în Evul Mediu și unul care redă clar și concis istoria Ungariei în ultimul secol al dinastiei arpadiene (secolul XIII) și în secolul dinastiei angevine (secolul al XIV-lea). Aceste texte, dacă ar fi scoase din contextul volumului, ar putea fi caracterizate și ca excepționale prezentări ale societății medievale în general și ale istoriei Ungariei din secolele XIII și XIV în special.

Următoarele capitole analizează punctual teme care se leagă nemijlocit de istoria și de soarta românilor. Sunt analizate denu-

mirile sub care sunt pomeniți românii în sursele istorice, situația Regatului Ungar în secolele amintite, etniile și confesiunile existente în regat și raporturile acestora cu puterea. Un capitol este dedicat primelor surse oficiale care vorbesc despre români și modului în care apar ei în aceste surse, politicii Ungariei față de eradicarea „schismei” religioase. În secolele X-XIII, românii transilvăneni trăiau în propriile forme de organizare politică și socială, iar elita lor politică și militară încă stăpânea pământurile strămoșești în baza cutumelor proprii. Legislația regatului lega posesiunea de drept a pământului de donația regală, consacrată și în scris, iar obținerea acestui document de condiția apartenenței persoanei la biserica romano-catolică. Cu timpul, membrii elitei românești au fost puși să aleagă: ori rămân în credința ortodoxă, caz în care își pierdeau statutul de conducători ai comunității peste care aveau autoritate și deveneau, la rândul lor, iobagi supuși acelui nobil care avea act scris pentru acea proprietate; sau puteau trece la catolicism, devenind nobili „locuitori ai țării”, caz în care aveau deschisă în față orice carieră politică, militară sau ecleziastică – cum ne arată exemplul lui Iancu de Hunedoara, ajuns voievod al Transilvaniei și guvernator al regatului, al lui Nicolaus Olahus, devenit arhiepiscop de Strigoniu și primat al Ungariei, sau cazul lui Ștefan Mailat, devenit voievod al Transilvaniei.

Volumul a fost scris, printre altele, ca răspuns la prejudecățile care afirmă că românii ar fi caracterizați de „fatalitatea înapoierii”. Urmărind argumentarea și analizele autorului, se va înțelege că românii nu s-au născut „răi”, „leneși”, sau „răufăcători”, cum erau pomeniți deseori în documentele vremii, iar dacă unii dintre ei totuși au comis fărâdelegi, acest fapt s-a datorat împrejurărilor istorice nenorocite în care au trăit timp de secole. Niciun popor nu poate să fie mai rău decât altele, dar în cazul românilor timpul relativ scurt de când pot trăi liber, demn și onorabil este copleșit de secolele în care ei au trăit supuși, umiliți și disprețuiți.

In memoriam

MIRCEA IORGULESCU

UNIUNEA SCRITORILOR din România și Asociația Scriitorilor București anunță cu deosebită tristețe încetarea din viață a criticului literar MIRCEA IORGULESCU, cunoscut și pentru comentariile sale politice. Mircea Iorgulescu s-a născut la 23 august 1943. A debutat publicistic în 1966, în *Revista nouă*. Din 1971 a devenit colaborator la revista *România literară*. A mai avut rubrici în revistele *Astra*, *Ateneu*, *Tomis*, *Cronica*, *Tribuna*, *22* etc. A emigrat la Paris în anul 1989 și a lucrat la Radio France International. A deținut rubrica de cronică literară a revistei *22*. A fost corespondent, redactor și apoi director adjunct al postului de radio Europa Liberă. Mircea Iorgulescu a publicat numeroase volume de critică literară, prima fiind *Rondul de noapte*, în 1973. Au urmat *Al doilea rond*, *Firescul ca excepție*, *Critică și angajare*, *Ceara și sigiliul*, *Prezent*, *Spre alt Istrati*. De mare notorietate s-a bucurat controversatul *Marea Trăncăneală: Eșeu despre lumea lui Caragiale*, care a cunoscut mai multe ediții. O monografie despre Panait Istrati i-a apărut și la Paris, în 2004. Pentru activitatea sa literară, Mircea Iorgulescu a primit premiile Uniunii Scriitorilor și Academiei Române. Prin dispariția lui Mircea Iorgulescu, critica literară românească suferă o dureroasă pierdere.

Inedit: EMIL CIORAN căt̃re SEXTIL PUȘCARIU

SCRISOAREA DATEAZĂ de la începutul „anilor 1941-1945“, perioada „cea mai misterioasă din viața lui Cioran“. ¹ În ianuarie (sau februarie) 1941, acesta fusese numit „consilier cultural diurnist“² pe lângă Legația Română din Vichy; după retragerea acestei calități la doar câteva luni (în mai 1941), Emil Cioran avea nevoie de prelungirea pașaportului pentru a primi viza Germaniei. Cum această prelungire nu mai sosea, pentru a obține viza caută ajutor la Sextil Pușcariu, printre altele pentru că acesta era, din septembrie 1940, președinte al Institutului Român din Germania.

Scrisoarea, singura adresată de Cioran lui Pușcariu cunoscută pînă acum, face parte din fondul „Sextil Pușcariu. Corespondență primită“, aflat, în urma dispoziției testamentare a nepoatei lui Pușcariu, regretata lingvistă Magdalena Vulpe, la Institutul „Sextil Pușcariu“ din Cluj-Napoca al Academiei Române, unde, într-un colectiv format din cîțiva cercetători, am început editarea integrală, într-o ediție științifică în mai multe volume. Sextil Pușcariu, care apucase, înaintea morții sale (1948), să ordoneze corespondența primită și, pentru primele litere, să facă, la numele considerate de el mai importante (sau mai apropiate), cîte o succintă notă introductivă și, uneori, chiar să redacteze note explicative, Sextil Pușcariu, așadar, nu a lăsat niciun comentariu la rîndurile primite; de asemenea, nu știm pînă acum care a fost răspunsul său la această rugăminte. ■

NICOLAE MOCANU

Paris, 25 Martie 1942

Stimate Domnule Profesor,

NICI PÂNĂ acum n-am obținut din țară aprobarea de prelungire a pașaportului. Fără ea, încercările mele pe lângă autoritățile germane au eșuat, încât a trebuit să fac o cerere normală de viză, în care V-am indicat pe D-voastră pentru eventualele referințe.

Nu știu dacă ați primit o telegramă, expediată în Februarie, pe adresa Legației, semnată de Consulul de aici și de mine, în care Vă rugam să interveniți pe lângă Ministrul nostru la Berlin să-mi acorde o viză excepțională, așa cum se procedează cu cei numiți în misiuni. Sunt înclinat a crede că Legația nu v-a comunicat-o, căci nu văd în ce fel v-ar fi putut refuza.

În ce măsură întârzierea la care sunt condamnat poate fi o justificare sau o scuză pentru menținerea postului, mi-e greu să apreciez. Contez totuși și mai departe pe îngăduința Domniei Voastre și nu pe formalismul autorităților noastre.

Primiți, Domnule Profesor, încredințarea stimei și devotamentului meu

Emil Cioran

Vă rog transmiteți salutări afectuoase Domnului Grigore Manoilescu.³ ■

Note

1. Marta Petreu, *Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României“*, Cluj: Biblioteca Apostrof, 1999, p. 333.
2. Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc 1945–1989: Scriitori, reviste, instituții, organizații*, ediția a doua, revizuită și adăugită, București: Editura Compania, 2010, p. 160.
3. Grigore Manoilescu (1898-1963), fratele lui Mihail Manoilescu și ginerele lui Sextil Pușcariu, a fost ziarist, director al oficiosului *Buna Vestire* (sept.-oct. 1940) și a fost condamnat la moarte în contumacie de către comuniști, în „procesul ziariștilor și publiciștilor“ din 1945; în exil, a înființat la Buenos Aires Editura „Cartea Pribegiei“.

381-
- 3916 = 4033

Paris, 25 decembrie 1942

Stimate Domnule Profesor,

Nici până acum nu am obținut din partea
aprobarea de prelungire a școlii. Fără ea, în condițiile
mole pe lângă autoritățile germane au avut, merit a
trebuit să fac o cerere în viza, în care am
indicat pe D-voastră pentru eventualele referințe.

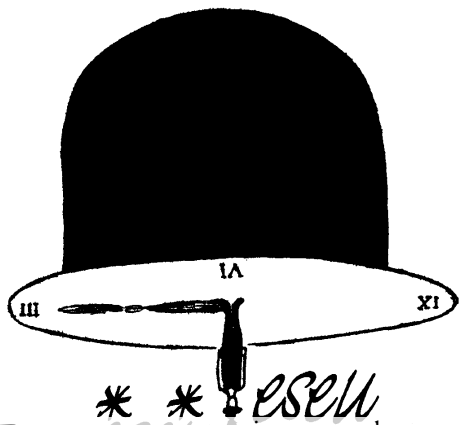
Nu știu dacă ați primit o telegramă, expediată în
Februarie, pe adresa Legăției, semnată de Consulul de aici și
de mine, în care vă rugam să interveniți pe lângă
ambasadorul nostru la Berlin să-mi acorde o viza excepțională,
așa cum se procedea cu cei pușcariți în misiuni.
Sunt inclinat a crede că Legăția prin via comunica-
tă, căci ~~nu văd~~ în ce fel nu s-a putut
refuza.

În ce măsură mitădarea la care sunt condam-
nat poate fi o justificare sau o scuză pentru
menținerea școlii, mi-e greu să apreciez. Contează
totuși puțin de parte pe îndrăginita D-voastră
și pe formalismul autorităților noastre...

Primit, Domnule Profesor, încredin-
țarea științei și de votamentului meu

Vă rog transmiteți salutări
Ștefanuș Domnului Ștefan Clărețescu.

Emil Cioran

Intelectualul, un „dușman de clasă”

Al. Săndulescu

PRINTRE PRIMII care i-au semnalat statutul și au încercat să-l explice, în cultura română, a fost Paul Zarifopol. Dintotdeauna, constată el, nu fără o anume exagerare, intelectualul a fost pus într-o stare de *umilință*, considerat drept ceva *inutil* și chiar *dușmănos*. Dar performanța n-a atins-o decât comunismul rusesc, prin ostilitatea față de știință și filosofie, prin modul de reprizare brutală a „intelighenției”. Bolșevicii, observă lucidul și perspicacele eseist, vorbesc de sus, cu mare superioritate, despre intelectuali, ignorând că înșiși creatorii socialismului (Marx, Engels) făceau parte din această categorie, care, în decursul istoriei, a creat ideile, tehnica, religia și politica. Disprețul comuniștilor se unește cu o gândire primară, că „știința e un fel de ceva care se face fără muncă” („Noi muncim, noi nu gândim!” s-a strigat pe străzile Bucureștiului de către contramanifestanții de la IMGB cu ani în urmă), „o anexă de lux și un bagaj reacționar”. Un singur lucru nu-l uită comuniștii, notează mereu cu spirit percutant Zarifopol, că „munca intelectuală are prestigiu decorativ, și tocmai pe aceasta o speculează la ocazii festive” (*Muncitorii decorativi*, 1925). Altminteri, intelectualul e un *dușman de clasă*, un *parazit*. O astfel de gândire troglodită va fi copiată întocmai în RPR.

După 1944, dar mai ales după 1948, s-a dezlănțuit, cum se știe, o adevărată prigoană împotriva intelectualilor, a scriitorilor, artiștilor, în genere, a oamenilor de cultură, eliminați din instituțiile (adesea prestigioase) unde lucrau, operele lor au fost interzise, parcă aplicându-se înfricoșătorul verdict medieval „opus igne, auctor patibulo dignus”, rămas ca metaforă, dar sub regimul comunist recăpătându-și aproape în întregime sensul original: prohibită, scoasă din circulație, opera era ca și aruncată pe foc (ba unele mari biblioteci, ca ale lui Gh. Tătărașcu, Dimitrie Gusti, E. Lovinescu, au fost efectiv incendiate), iar autorul aruncat în închisoare, cu zecile de ani, echivalând, într-un fel, cu spânzurătoarea.

Despre felul cum l-au tratat comuniștii pe intelectual, ca „dușman de clasă”, ne vorbesc unii memorialiști, care au trăit această dramatică experiență, pe care Paul Zarifopol, în esul lui din anii '20, nu avea cum s-o prevadă în România, la dimensiunile ei monstruoase.

Să ne raportăm la câteva exemple.

Prin transformarea Academiei Române în Academia RPR, înaltul for devine instrument politic. C. Rădulescu-Motru, fost președinte al Academiei, este exclus dintre membrii ei, alături de mulți alții (printre care Lucian Blaga), i se fixează domiciliu obligatoriu și i se suprimă pensia, el fiind socotit „bestie moșierească”, „dușman de clasă”. Octogenarul ajunge la sapă de lemn. E silit să înfrunte sărăcia, să-și vândă ulti-

mele obiecte din casă. La capătul puterilor, notează exasperat, în seria de volume, în mare măsură memorialistice, *Revizuirii și adăugiri*:

Sunt fără provizii și lemne de foc. Și ca mine sunt mulți alți colegi, foști profesori universitari și membri ai Academiei Române. Dacă oamenii care reprezintă în România comunismul bolșevic ar fi cât de puțin oameni, nu ne-ar pătimi atâta, ci ne-ar împușca sau arde de vii.

Motru se considera „condamnat la moarte prin înfometare”. Pentru că nu mai are lemne, începe să-și pună cărțile pe foc. Nu cred să fie durere mai mare pentru un intelectual autentic decât să-și vadă irosită biblioteca, ba chiar căzând pradă flăcărilor. Pagina în care „ex-academicianul” octogenar își evocă pereții de cărți, unde se aflau „aproape toate publicațiile principale în care s-a oglindit mersul culturii noastre naționale din ultimii 50 de ani”, mi se pare de o mare tristețe:

Ar trebui să vând din bibliotecă pentru a avea cu ce trăi. Iar astăzi, neavând lemne pentru bucătărie și baie, a trebuit să pun cărțile și revistele pe foc. De câteva zile, colecțiile periodicele românești întrețin focul în baie. Și astfel a dispărut și ultima mea avere de capitalist burghez. Posteritatea va judeca dacă această dispariție a fost pentru binele poporului român. (18 mai 1950)

Pentru regimul de dictatură a *profitariatului*, cum îl numea Petre Pandrea, intelectualul era un indezirabil. Întrucât *gândea*, „nu muncea”, el nu putea fi decât un *reacționar*, un *dușman de clasă*. De aceea e aruncat în închisoare, unde au murit Mircea Vulcănescu, istoricul Gheorghe Brătianu și inginerul Alexandru Balș, descendentul uneia dintre marile familii, și unde au ajuns și au stat întemnițați cu anii Nichifor Crainic, Radu Gyr, Petre Pandrea, Vasile Voiculescu, C. Noica, N. Steinhardt, Vladimir Streinu, Dinu Pillat, Alexandru Paleologu, Sergiu Al-George, I. D. Sîrbu, Nicolae Balotă și încă mulți alții.

Un alt memorialist, din aceeași generație cu C. Rădulescu-Motru și împărțind într-un fel aceeași soartă, este G. T. Kirileanu, istoric, istoric literar, folclorist, cunoscut mai ales ca autor al ediției critice a operei lui Ion Creangă (1939), cea conținând într-un tiraj limitat și poveștile „corosive”. Prestigioasă personalitate culturală, fusese bibliotecar al lui Carol I și secretar al Regenței în timpul primei domnii a regelui Mihai, care avea pe atunci (în 1927) șase ani. Toate acestea vor atârna greu în balanța puterii comuniste. În 1948, abia ales membru de onoare al Academiei Române, după numai zece zile, este eliminat odată cu C. Rădulescu-Motru, Simion Mehedinți, D. Gusti, Ioan Lupaș, C. C. Giurăscu ș.a. Motivul: fusese „susținător al regimurilor bur-

ghezo-moșierești”. Rămâne și el fără pensie și cu interdicția de a publica. Bătrân și bolnav, în 1954 este arestat la domiciliu pentru că ascultase Radio Londra, fiind considerat „dușman al poporului”. Din pricina lipsurilor materiale, dar și amenințat de pericolul că va fi arestat și condamnat, începe să vândă ediții vechi, veritabile rarități, precum tipărituri ale lui Coresi (sec. al XV-lea), *Biblia* de la Blaj (1795), *Letopisețele Țării Moldovei*, în ediția scoasă de M. Kogălniceanu. Simțind mereu sabia lui Damocles deasupra capului, va continua totuși să îi critice în jurnalul său, *Însemnări zilnice*, pe staliștii care voiau cu orice preț ca limba română să fie slavă, pe denigratorii lui Titu Maiorescu și pe falsificatorii istoriei naționale, precum nefastul Mihail Roller.

Trecând la generațiile mai tinere decât cei amintiți, să-i urmărim pe „dușmanii de clasă” aflați în pușcării. Scriitori, ei se relevă ca pictori de scene sumbre, dacă nu tragice, și ca buni portrețiști. N. Steinhardt îl întâlnește în Jilava, la „șerpărie”, pe V. Voiculescu, „foarte îmbătrânit, numai piele și oase, blând, manierat, pașnic, mobil, vioi la minte, dar frânt de oboseală”. Autorul *Jurnalului fericirii* e coleg de „lot” cu Dinu Noica, asupra căruia stăruiește mai mult. „Demn și palid, nu se recunoaște vinovat față de codul tribunalului, dar se consideră adânc vinovat față de prietenii pe care i-a târât aici după el și cărora le cere să-l absolve.”

Portretist de marcă se dovedește N. Carandino în volumul *Noapți albe, zile negre*, evocând îndurerat agonia, moartea și aruncarea în groapa comună a lui Iuliu Maniu. Îi veghează ultimele clipe: „Am fost, în consecință, bufonul acestui rege Lear părăsit și trădat. L-am îngrijit zi și noapte cu devotament, cu sacrificiu personal, așa cum ar fi făcut-o un călugăr franciscan”. Maniu era foarte credincios și simțea nevoia de rugăciune, în ora finală. Deși greco-catolic fervent, nu învățase pe latinește nici *Pater noster*, nici *Ave Maria*. Îl ruga pe Carandino să i le spună, dar acesta, liber-cugetător, nu le știa și face emoționantul gest de a le memoriza de la preoții catolici care măturau pe culoare și de a i le murmura bătrânului om politic în fiecare seară. Maniu își dă duhul după ce împlinise 80 de ani, la 5 februarie 1953. Carandino, fostul director al ziarului *Dreptatea*, este ultimul comiliton care l-a văzut și care descrie profund mișcat momentul, imaginea mortului de pe mizerul pat al celei penitenciare, abia acum, în fața destinului, nevoit să-și plece capul pentru prima dată, și zgomotul căruței care-i transporta trupul neînsuflit spre cimitirul săracilor.

Noaptea am auzit căruța poposită în curtea închisorii, uruiala roților, nechezatul cailor,

→

Poeme de

SORIN VÂNĂTORU

Moarte violentă în accident de circulație

În moartea violentă întotdeauna există o fracțiune de secundă în care Dumnezeu se sinucide inconștient, în care legile cosmice sînt prinse în flagrant delict, capul care intră în parbriz, într-o hărmălaie de fiare și ruperi, în timp ce aparatul de radio continuă să cînte, iar numărul mașinii nu încetează să impună o raționalitate a lumii, mă face să mă îndoiesc de sănătatea mintală a Big Bangului, suflul unui astfel de eveniment izbește pe veci orice filozofie posibilă, cine vrea să scrie cel puțin genial trebuie să aibă intensitatea subliminală a divinității, să aibă un accident de circulație violent, să viețuiască într-un vid desăvîrșit, să se destrame într-un Dumnezeu subit, printre dîre de sînge și fierăraie, și să facă la iușeală portretul-robot al acestei realități, despre care se zvonește că ar exista, la iușeală, fiindcă se aude mașina salvării.

Sărbătoare religioasă

Patriarhul ridică mîinile spre cer, deasupra mulțimi adunate și în fața carelor de televiziune:

„Cred într-unul Dumnezeu, Tatăl atotțitorul, făcătorul cerului și al pămîntului, al celor văzute și nevăzute!“

La Spitalul „Sfîntul Ioan“ un copil închide televizorul și ridică mîinile să apuce Biblia de deasupra patului. Deschide Cartea și găsește foaia de observație uitată de medic:

„Leucemie acută. Tratament: Prednison, 3 miligrame pe zi. 6 zile. Exitus“.

Judecata de Apoi, în secunda asta!

Nu, Doamne, n-am să înlocuiesc nicio literă din Cuvîntul Tău nemaipomenit, ba am să înlocuiesc!

Mereu între Rai și Iad la masa de scris, mereu în pariu cu Tine pe muchie de cuțit,

între mine și Tine mereu am strigat „Acum e momentul!“ „Acum e momentul!“

Și mă prăbușesc în oligofrenie, ca într-o supremă rugăciune.

Schizofrenie superbă

Totul este scris încă de la începuturi: legile fizicii, ale biologiei, obiectivele administrației locale. Sîntem victimele unei coerențe politicoase.

Fiecare stă între patru pereți și resemnifică, pînă la paroxismul rezistenței psihice, o existență obligatorie și fantasmagorică.

Continuăm să credem în ceva, dizolvați într-o comă universală și anonimă, congelați în orbitele goale ale eternității, pierduți în părinți

și-n diaspora lui Dumnezeu, obligați să existăm ca niște țîlhari cu belciug

în nas la stîlpul infamiei.

Fiecare e un deținut al obnubilării diurne.

Fiecare este liber să fie fericit cu matricola pe frunte, de la un capăt la altul al vieții sale.

O schizofrenie superbă se înalță la răsăritul zilei de luni.

→

zgomotul ușor frecat al șleurilor. Apoi toate s-au liniștit. Maniu pleca spre groapa comună și spre gloria eternă. Păstrez imaginea lui pe improvizatul catafalc al patului de fier, atunci când i-am închis pleoapele și când, pentru întâia oară, a putut să-l vadă cineva cu capul plecat.

Unul dintre cei mai tineri „dușmani de clasă“ a fost Florin Constantin Pavlovici. În volumul său *Tortura pe înțelesul tuturor*, el expune motivele (unele de-a dreptul rizibile) pentru care a fost condamnat: se pronunțase împotriva intervenției sovietice la înăbușirea Revoluției din Ungaria din 1956, îi aprecia pe scriitorii „imperialiști“ Faulkner și Hemingway, gusta muzicalitatea poeziei lui Verlaine; în schimb, nu-i plăcea romanul *Rădăcinile sunt amare* de Zaharia Stancu, ceea ce, în limbajul securiștilor, însemna că e un „element descompus, cosmopolit și contrarevoluționar“. Anchetatul susținea că acestea sunt opinii literare, dar anchetatorul, care voia să-l învinovățească de propagandă și agitație antistatală, îi răspundea inflexibil, condus de o idee fixă: „Or fi literare, dar sunt dușmănoase“.

Florin Constantin Pavlovici realizează și el câteva portrete, întru totul notabile, de personalități, mai ales literare. Unul dintre cei mai agreabili și interesanți camarazi de pușcărie i s-a părut Alexandru Paleologu, „cu nonșalanța și superioritatea lui boie-

rească pe care o arbora în chipul cel mai firesc și acum. Avea geniul răsului. Conversația lui brillantă prefăcea baraca mizerabilă în salon“. Le vorbise, printre altele, despre filosofia lui Bergson și despre comicul absurd al lui Eugen Ionescu. Memorialistul îi acordă o asemenea prețuire distinsului intelectual, încât, când Paleologu a fost mutat într-un alt penitenciar, „a asistat la plecarea lui ca la incendiul unei biblioteci“. Din aceeași familie savantă făcea parte „Sergiu Al-George, cu prelegirile lui de orientalistă (era un emul al lui Mircea Eliade), care se străduia să schimbe baraca într-un templu“. „Un auditoriu imens avea Ion D. Sîrbu, fostul student al lui Blaga, care ținea conferințe de filosofia culturii, estetică și psihologie și vorbea pasionat, părănd un vulcan în erupție.“ Un fel de lider spiritual al tinerilor din pușcărie era istoricul Alexandru Zub, intelectual de o mare tărie de caracter, cu un comportament impecabil. Ceva mai mult insistă Florin Constantin Pavlovici asupra lui Alexandru Ivăsiuc, aparținând unei vechi familii maramureșene, care crescuse în cultul memorandumilor. Student la Medicină, fusese arestat în 1956, pentru că organizase o manifestație de susținere a Revoluției din Ungaria. „Deși foarte slab, un adevărat sac de oase, avea o energie verbală debordantă, o capacitate de improvizare inepuizabilă, conferințele lui succedându-se vertiginos, pe diverse teme, granița dintre domenii fiind abolită.“

Pentru că avea idei, că gîndea, că stăpînea atâtea varii discipline ale științei, în fine, pentru că... îi plăcea poezia lui Verlaine, *Intelectualul* era un *dușman* declarat nu numai al unei politici criminale, dar și al spiritului primitiv, al analfabetismului gălăgios, al disprețului și urii față de cultură. Toate acestea și încă altele ar trebui să constituie un memento pentru societatea noastră din ce în ce mai străină de valorile autentice, pe care le înlocuiește cu kitschuri, cu manele, cu muzică urlată, cu romane și filme porno, care nu fac decât să ne schimonosească fizionomia interioară, să ne urățească. Moștenire leninist-stalinistă, minimalizarea importanței intelectualului, chiar ignorarea lui vinovată, nu ne poate aduce nimic bun și nu ne poate propulsa către Europa civilizată. Reflexele comuniste încă se mai păstrează, din păcate, și după 1990, mai ales în privința tinerilor specializați în străinătate, care, întorși în țară, sunt împiedicați să ocupe anumite posturi pe măsura pregătirii dobândite în marile universități. În felul acesta, sunt constrânși să plece și să ne văduvească de contribuția lor, de care ar fi atîta nevoie în penuria de valori din mai toate domeniile. Să dau numai exemplul sănătății, al sistemului medical, aflat aproape în colaps.

Umilinta și umilirea de care vorbea Paul Zarifopol, acum peste 80 de ani, apasă azi parcă și mai greu, ca un blestem, asupra intelectualității române.

micro

Despre un cuceritor roman modular

Ion Bogdan Lefter

VIRGIL RAȚIU, *Cărțile cu Alfonz*, ediția a 2-a, adăugită, Editura Paralela 45, 2011, 380 p.

CĂRȚILE CU Alfonz, care-i consacără lui Virgil Rațiu un loc în avanscena prozei noastre din ultimele decenii, capătă acum, la reeditare, un conținut impunător. O primă versiune a apărut în 1988 (la Editura Dacia); volumul 2 n-a mai apucat să vadă lumina tiparului nici înainte de 1990, în perioada finală, de mai severă cenzură, a vechiului regim, nici în primul deceniu postcomunist, de dificilă remodelare a pieței editoriale românești. Un set de texte din constelația aceluiași proiect au intrat în 2005 în *Cartea persoanelor. Cărțile cu Alfonz* (Editura Limes). Versiunea 2011, care recuperează și nepublicatul volum 2, și alte secvențe, incluse sau nu între timp în *Cartea persoanelor*, ne restituie o operă absolut remarcabilă, plină de vervă, cuceritoare.

E un roman modular, în descendența directă a simionescianului *Dicționar onomastic*. Fără ordonarea alfabetică de acolo, Virgil Rațiu lucrează și el cu o structură laxă, nonliniară, cu accent esențial asupra numelor personajelor, nu doar asupra titularului, și cu o dominantă satirică.

Structura, mai întâi. *Cărțile cu Alfonz* au un aspect așa zicând „nuvelistic” sau de conglomerat de schițe, fără subiect unitar. Fiecare secvență are câte un titlu propriu și-și urmărește tema: o întâmplare, o situație, o obsesie, un crochiu de personaj. Deși protagonistul revine (nu chiar peste tot), ca și alte siluete din preajma sa, majoritatea pieselor componente păstrează un statut cvasi-autonom. Sigur că funcționează împreună, în sistem, asamblând un întreg complex, totuși mereu rearanjabil, de unde compoziția variabilă a celor trei ediții de

până acum (socotind și *Cartea persoanelor*), produse și ale conjuncturilor, dar – într-un fel – „logice”, conforme cu logica internă a acestei proliferări nonliniare și permutaționale: „Numerotarea capitolelor (Cărților) ar putea fi cu totul alta, ar putea începe cu 7 pentru capitolul I sau cu 9, după cum Cartea a XXVIII-a, de pildă, corespunde în manuscris cifrei 92” – din nota de subsol de la începutul actualului capitol X, VIII în 1988, *Cum se poate ajunge să nu mai scrii poezii*. Nu avem nici de astă dată în față o formă ultimă, căci, extinzându-se mereu, romanul cu generic plural ar avea virtualmente zeci de volume (indică aceeași notă de subsol), dacă nu... „aproape trei sute” (cf. *Cartea persoanelor*, p. 242). Nu vor fi fiind chiar atâtea, ar însemna să-l bănuim de o exagerată prolificitate pe un autor care, în trei decenii și jumătate de la debut, din care peste două postcomuniste, deci în deplină libertate a deciziilor de publicare, n-a scos în rest la iveală decât plachete subțiri de versuri pentru copii și articole de gazetă; însă modelul arhitectonic al lui *Alfonz* așa este, deschis și pluridirecțional, cu agregări varii în momente diferite, deschise lecturilor multiple și capricioase, fără respectarea strictă a regulii tradiționale de succesiune *da capo al fine*. În orice caz, nici ediția 2011 nu e una „completă”, cum parțiale fuseseră și cele din 1988 și 2005: dacă a treia preia toate secvențele din prima (doar cu mici modificări și reinscrieri de pasaje cenzurate la vremea respectivă), din cea de-a doua nu reține decât o parte din sumar. O viitoare nouă versiune cu text integral?: poate că Virgil Rațiu o va da la tipar cândva; sau, din bun calcul auctorial, o va păstra ca o virtualitate, ca utopie a unui soi de mega-*Carte a cărților* (cu *Alfonz*, cum altfel?!)...

PERSONAJELE, APOI. Ar fi cu totul 99, trecute de protagonist pe o „listă special întocmită”, căreia i se mai spune și „listoc” (cf. capitolului XXXV din ediția 2011, *Listocul*). Probabil sînt și mai multe, de vreme ce tot acolo se spune că un altul a fost omis. Discutînd situația, domnul Iney, Dodi și Tril Omîciu conchid că „aștia”, „Carbiții” (numele de familie al lui Alfonz e Carbit), „ne vor mânca pe toți” – nu doar într-un sens competitiv sau etic malefic, ci și într-unul strict textual, de construcție a prozei, căci cei trei dibuie mecanismul prin care povestea angrenează noi și noi figuri doar pentru a umple lista, deci pentru a extinde universul ficțional: „Mulți urmau să fie *aduși*, să fie împinși dacă se impunea, vîrșiți, provocați, ca să completeze tabelul la care Alfonz lucra cu atîta sîrguință”. Cu timpul, operațiunea devine febrilă și mania-

cală: „În fond, lista, *listocul* rămase deschis. Alfonz, ca un naiv funcționăraș, nu realizase că va urma să i se solicite completarea listei cu colaboratori și *virtuali* colaboratori. Numai din eroare să-i fi răspuns cineva, indiferent cine, salutului său reverențios, că respectivul și cădea în colimator./ – Pe *tabel!* Scrie-! ordona maică-sii” (toate citatele – din capitolul *Listocul*).

Ca la Mircea Horia Simonescu, marele maestru autohton al comicului onomastic, în *Cărțile lui Alfonz* toată lumea poartă nume hazlii, aici și mai șarjate: Nalb Bromură, Liți Papacioni (Papacion în prima ediție), Duhnil Cincila, Purulea Uliu (ultimii doi – doctori), Anton Cecil Primus, Val. Șoarece, Eleonora V. Pandișpan, tovul Flighorn, Drobeta Carbit (mama), Artrida Deteoru (juna de 17 ani cu care Alfonz se însoară pentru scurt timp, drept care devine Alfonz Carbit-Deteoru; la un moment dat, se va dovedi că pe ea n-o cheamă de fapt Artrida, ci Artroda...), Lia U. (în ediția 1988 Lea U.), Raveca W. și fiica, Domila Raveca W. (de ultima Alfonz se amurează, dar amor va face cu madam Pandișpan...), Eleonor Ciuriuc (alt doctor), Nicul Pupuțoia, Apatiu Totodată Popescu etc., etc., etc. Undeva se face și un inventar de nume de țigani: Pardalian, Ceaușescu, Péle, Roul, Carmin, Florin Piersic, Evadatu, Maradona, Nonoleta, Preslei, Manix, Ștefan Vitezu, Bănică, Janmaré, Cojac, Dolju, Bangladeșu, Ciungam Ciprian, Șaterland, Hamlet, Amștrung, Vineté, Pinți – o întreagă panaramă onomastică...

În situația cea mai specială se află protagonistul. Nu pentru că ambele sale nume sînt distorsiuni (din Alfons sau Alphonse și Carbit). Povestea, mai complicată, pornește de la bunicul împuricatului, care făcuse alegerea. În capitolul intitulat chiar *Alfonz* (VI), mama se va da peste cap ca să facă o rectificare prin decizie judecătorească, și anume după ce aude cum un ciine e strigat și el „Alfonz”, ceea ce o revoltă! Întoarsă acasă, începe să caute alternative... unde dacă nu într-un *Dicționar onomastic* – referință cit o reverență făcută înaintașului literar, nu-i așa?! Îi surînd variante hilarfandosite: Pretóriu, Aluel, Proniu, Adin, Manuel, Eulampie etc.! – atît de pline de „rezonanță”, căci „Contează extrem de mult prestața numelui”! Pînă la urmă nimic nu se va schimba, dar obsesia tratată umoristic rămîne valabilă ca „punere în abis” a întregii cărți. În aceeași secvență, Alfonz formulează principiul de generare a textului, care e acela al similitudinii dintre nume și persoanele purtătoare: „E băător la ochi cit de puternic se aseamănă o persoană cu propriu-i nume, așa cum dobitoacele dintr-o gospodărie, privite comparativ,

Cărți primite la redacție

• Alberto Manguel, *Istoria lecturii*, trad. de Alexandru Vlad, București: Nemira, 2011.

• Ana Blandiana, *Las cuatro estaciones*, trad. de Viorica Patea și Fernando Sánchez Miret, Cáceres: Periférica, 2011.

• Mircea Eliade și Henry Pernet, *Corespondența 1961-1986*, prefață de Mac Linscott Ricketts, intr. de Henry Pernet, postfață, indice și ediție îngrijită de Mihaela Gligor, Cluj: CCȘ, 2011.

• Ciprian Vălcan, *Elogiul bălăielii*, București: ALL, 2011.

studiate, seamănă cu stăpînul lor“ – și vor urma alte zeci de exemple. Urmuz, cu care Virgil Rațiu a mai fost comparat, a aplicat în felul său aceeași rețetă atunci cînd i-a portretizat pe Algazy, Grummer, Ismail, Turnavitu și ceilalți. În contextul idilei lui Alfonz cu Domila Raveca W, vocea naratoare își asumă și alte ipotetice metamorfoze onomastice ale eroului nostru: „Neîn-doios, pe Alfonz ar trebui să-l cheme altminteri. Pentru Domila ar trebui să se numească..., să zicem, Efiprimus, sau Iorvir, sau Xálvi, ori Hercule..., nume potrivite care nu atîrnă pe toate gardurile, unul după altul“ (xv, *Poveste pentru ochii roșii*)...

Să mai notăm că Alfonz are și el o proclă: Duhnel! Și un alint: Alfonzuț!

CU ATARE structură flexibilă și cu un principiu hazliu de proliferare, *Cărțile lui Alfonz* dezvoltă o satiră tăioasă la adresa provincialismului. Totul se petrece în orașul Rîu Repede și în câteva extensii rurale. Amatorii de descifrări biografice ale ficțiunilor literare nu trebuie decît să apeleze la simpla etimologie a toponimului Bistrița, urbea lui Virgil Rațiu. De fapt, nu sînt perceptibile aluzii directe, autorul țintind către o tipologie „universală“. Lumea din Rîu Repede e ilariant comică, ridicolă în seriozitatea cu care tratează banalitatea vieții cotidiene, drept care merită din plin să fie intens satirizată. Pe lîngă umor, îi este servit și sarcasm din belșug. Cu un permanent efect parodic, Alfonz și concitadinii săi părăsind cu toții să nu fie altceva decît reprezentanții unei umanități caricaturale. Referința istorico-literară obligatorie în context local: Caragiale, cronicarul satiric al urbanismului autohton premodern, de dinainte ca Bucureștiul să se transforme într-o capitală cu anvergură europeană, deci de pe vremea cînd aici domnea tot o speță de provincialism.

Dat fiind toposul limitat și omogen, se înțelege aproape de la sine că o asemenea construcție tipologică se încarcă – în plus – de semnificație parabolică: e micul oraș de oriunde, din provincia generică, și aici, ca pretutindeni, căzut în derizoriu, inerent comic, burlesc pe un versant, adică vesel, grotesc pe celălalt, cît se poate de trist. Privind către proza românească a ultimelor decenii, *Cărțile cu Alfonz* se așază astfel în descendența mai îndepărtată a bănulescienii *Cărți a Milionarului* și în preajma altor romane modulare precum – dintre cele semnate de congeneri ai săi – *Întimplări din viața lui Anselmus* al lui Vasile Gogea sau *Cuptorul cu microunde* al lui Radu Țuculescu.

OTEMĂ RECURENTĂ în *Alfonz* e cea a scrisului, a cărții, a literaturii, la ea acasă într-o operă cu autogenerare onomastică, deci în texte (proze) construite din texte (numele). Evident, tratamentul comico-parodic se aplică în continuare.

Romanul se deschide sub semnul obseșiilor literare și intelectuale ale lui Nalb Bromură și ale lui Liți Papacóni (I, *Tratament pentru inteligență*). Cel dintîi, „cetățean cu mari perspective de realizare socială și materială“, e „autorul a două cărți semipolițiste și al unei plachete între copertile căreia a antologat o sumedenie de texte de brigadă al căror miez este dominat aprioric de un fel de melancolie pătînită“. Nalb,

încă june, îl idolatrizează pe scundul, grăsuțul și... „omniscientul“ Liți, mare orator în fața comesenilor admirativi, mereu la el cu o geantă „veșnic ticsită cu cărți, cărțuții și broșuri de proveniențe dintre cele mai surprinzătoare“. Cele două titluri date drept exemple par desprinse din *Bibliografia generală* a aceluiași Mircea Horia Simionescu: *Mulsul în sezonul estival* și *Gripa la Fomica Fusca!* Căzut în adulație, Nalb crede că „relieful cîrn al nasului amicului său [...] dovedește cu prisosință că stăpînul a devorat în amănunțime întreaga literatură antică!“ În consecință, mai-tînărul vizează „consolidarea unei culturi de excepție“. Cum?: printr-un tratament medical special pentru ameliorarea memoriei și pentru o „activitate intelectuală intensă“. Despre mentorul Liți aflăm la finalul capitolului că, nevrînd să rămînă mai prejos, face și el în secret un tratament similar...

Ca personaj central, Alfonz nu putea să nu aibă astfel de preocupări: nu numai că-i va veni ideea de a deveni vînzător de presă la un chioșc, încît intră într-o relație directă cu textele tipărite, dar aflăm că scrie el însuși poezii (în VI, *Alfonz*) și, mai încolo (în XXXI, *Cartea*), chiar un volum de proză intitulat provizoriu – cum altfel?! – *Cartea lui Alfonz!* Explicațiile privitoare la sursele sale de inspirație sînt din categoria ficțiunilor livrești borghesiene și ecoiste (dacă așa se derivă epitetul de la numele lui Umberto Eco!): tînărului Carbit i-ar fi căzut în mîini „niște manuscrise din secolele XIII-XIV, niște tabele privind mișcările planetare pe care Jacopo di Dondi din Padova le-a extras din *Tabelele alfonsiene*, scrise din ordinul lui Alfonso al X-lea de Castalia“. Spre ducerea la bun sfîrșit a compunerii, Alfonz consumă „aproape o tonă de ceai chinezesc și cîteva kilograme de cafea boabe pe care le ronțăia seara în loc de bomboane și de țigări“. La urmă mai descoperim și că titlul a fost – firește – modulat la plural: *Cărțile lui Alfonz*, doar joncțiunea dintre cei doi termeni diferind (relație aici genitivală, prepozițională pe coperta lui Virgil Rațiu). Didactică ipostaziere metanarativă, autoreflexivă; și totodată autoironică, autopersiflantă, autoparodică, ba chiar și aneantizatoare, de vreme ce într-o discuție cu un individ pre nume Ciuciu Madam are parte de următorul șir de întrebări mitraliate: „– *Cărțile lui Alfonz?* Un tom? Ce tom? Care Alfonz?“! Peste alte trei capitole (XXXVI, *Vizita*, penultim în ediția 2011, după ce o încheiase pe cea din 1988), obsedat de conversație și de interogații, furat de gînduri, personajul-prozator se descoperă teleportat la cîteva zeci de kilometri de casă, lîngă o localitate neștiută, martor al unui răsărit de soare care-l marchează prin „perfecțiunea și puritatea acelei revelații care se petrece o dată la o mie de ani“...

Și tot în contul temei metanarative să trecem și relatarea despre focul care cuprinde librăria orașului (IX, *Incendiu la Librăria „Minerva“*). Scena, teribilă, e construită în două trepte: în primă fază, stabilimentul e luat cu asalt de populația însetată de literatură, atrasă de standul cu cărți de Ion Potopin, Viorel Varga, Padrian Aunescu, Ioan V. Dumitrescu, Dumitru Borțun, D. D. Rujan, Pavel Perfid, Emilian Marcu, Gheorghe Asop, Vasile Prostire, Gh. Chirilă, „eminescolog“, Theodor Thanco, Eugen Frundză, Ilaric Himeneanu, Eugen Evu,

Valeriu Băgău, Ciomo Ciocolomovici, „cîteva tomuri semnate de «eckermani»“, Păun-Pincio și Th. Neculuță și alții (nume reale sau transparent modulate). Înghesuiala devine grotescă; la fel – comportamentele clienților: „«Vreau și eu Neculuță!» «Și eu vreau Neculuță!» «Și eu doresc o bucată!» «Ce mișto, tu!» «Dă-mi și mie unul!» «Un Păunel vreau și eu!» «Păpa-v-aș sufletu!»“; răspuns pe măsură: „«Lua-v-ar dracu!»! explodă o voce din miezul altui grup. «Orbi-o-ați!» «Pupa-m-ați în cur, hămesiților!»“ (sic!). Înghesuiala și hărmălaia duc la gîndul că „doar o scînteie le mai lipsea ca să se încaiere“. Ei bine, în faza secundă chiar se produce – la propriu – „scînteia“ și vor fi mistuite nu doar librăria, ci toate magazinele din jur, într-un fel de foc purificator. Ce rămîne din toate cărțile? Ironie: „istoria“, căci, scăpat din incendiu, „Grigore Spătaru constatase cu mare mirare că ținea strîns sub braț cîteva cărți: *Blajul – vatră de istorie și cultură*, *Supplex Libellus Valachorum*, *Români în arhivele Romei*, *Școala Ardeleană*, plus alte cîteva“. Cu un final stupefiant: printr-o mobilizare exemplară, centrul vechi al urbei e renovat peste noapte, practic înlocuit cu o copie contemporană, care „mirosea a var, și mortar și zugrăveli proaspete, a ulei de in, a șerlac și a vopsele, ca în preajma sărbătorilor naționale“, butaforie din care memoria a fost evacuată, „arsă“, pînă la amnezia privitoare chiar la evenimentul cu pricina („– Care incendiu?!...“). Livresc-parodicul Virgil Rațiu schițează aici o parabolă à la Ray Bradbury despre apocalipsa cărților incinerate...

DINTRE CELE treizeci și șapte de capitole ale ediției 2011, douăzeci și cinci sînt preluate din versiunea 1988, zece din 2005 și două sînt adăugate (XXXIV, *Liftul*, și ultimul, *Partida*). Finalul mai adaugă o sugestie apocaliptică: o partidă de vînătoare se termină rău, cu o crimă (e ucis din greșeală un hăitaș), mulțimea participanților se destructurează, oamenii se încaieră, Alfonz e bătut măr de un hăitaș handicapat care se revoltă împotriva condiției sale umile, poate și cu o aluzie politică la perioada de dinainte de 1989 („«Nu mai strig, nu mai vreau să bat lemn de lemn cu toți bezmeticii, nu vreau să mai aplaud, să mă agit, în aia mă-sii cu toții! Căcănari! Ce-ați făcut?! Ce-ați făcut?!»“) și, în același timp, în oraș se acumulează gaz în rețeaua de canalizare și o explozie crapă asfaltul. O lume veselă, comică, dar pe cale de extincție, s-ar zice...

O asociație studențească maghiară din București

Péter Cseke

CEL INTERESAT de istoria relațiilor dintre gruparea din jurul revistei *Erdélyi Fiatalok* [Tinerii ardeleni] și grupările de tineri intelectuali înrudite cu aceasta nu trebuie să uite nici de așa-numita Diákosztály, secția studențească a Cercului „Ferenc Koós” de la București. Fondarea acestei secții a coincis cu reorganizarea cercului clujean „Gábor Bethlen” la Szeged, cu înființarea Asociației „Miklós Bartha” de la Budapesta și a Cercului „Sfântul Gheorghe” de la Praga, un antecedent al mișcării intelectuale a maghiarilor din Slovacia, numită Sarló [Secera]. Organizatorii cercului din jurul *Erdélyi Fiatalok* au beneficiat, de la bun început, de ajutorul colegilor care se descurcau mai bine în capitală. Totodată, înființarea atelierului spiritual de la Cluj i-a îndemnat la depunerea unei activități și mai hotărâte pe membrii secției studențești de la București. Colaborarea celor două părți a devenit cea mai strânsă la mijlocul anilor treizeci, dată până la care Sarló și-a încetat deja activitatea, Asociația „Miklós Bartha” și-a pierdut importanța de odinioară, iar legătura cu cercul din jurul *Szegedi Fiatalok* [Tinerii din Szeged] a devenit mai slabă (concomitent cu trecerea în prim-plan a activității artistice a lui György Buday), apoi a încetat.

Al cui nume îl purta însă, de fapt, asociația studențească maghiară de la București? Și ce legătură a avut aceasta cu Bucureștii?

Ferenc Koós (1828-1905), născut la Reghin-Sat, fost membru al gărzii naționale, apoi husar al lui Kossuth în perioada revoluției pașoptiste, a servit ca preot reformat la București între anii 1855 și 1869. Încă de copil, acesta a învățat să aprecieze datinile, tradițiile și cultura celorlalte popoare din Transilvania, printre care românii și sașii, iar în anturajul generalului Bem a conștientizat că idealul de libertate este capabil să unească vorbitorii unor limbi diferite. În perioada șederii sale la București, Ferenc Koós a cunoscut viața și istoria capitalei, iar cu ocazia călătoriilor sale în țară s-a familiarizat și cu starea societății românești contemporane. El nu numai că a întreținut speranța în emigranții pașoptiști din Țara Românească și de la București, ci i-a sprijinit efectiv. A întreținut legături strânse cu generalul István Türr, iar Kossuth l-a inclus chiar și în unul dintre planurile de răscoală ale emigranților. Din acest motiv, în 1869, Ferenc Koós se va vedea obligat să părăsească Bucureștii. Până atunci însă, a înființat diferite asociații culturale maghiare și, în același timp, și-a înscris numele în istorie și ca unul dintre cei mai importanți precursori ai recunoașterii comunității de soartă dintre români și maghiari.

György Beke, descoperitorul memoriilor de la București, a fost cel care a atras ultima dată, la începutul anilor șaptezeci, atenția asupra activității lui Ferenc Koós, prin publicarea scrierii sale autobiografice *Életem és emlékeim* [Viața și amintiri]. În studiul introductiv, editorul volumului subliniază, printre altele, faptul că studenții maghiari transilvăneni de la București, din perioada interbelică, au adus contribuția decisivă în ceea ce privește supraviețuirea moștenirii spirituale a lui Ferenc Koós. Aceștia i-au înscris numele pe fațada căminului studențesc în care locuiau și îi consultau opera ca pe o sursă istorică de cea mai înaltă valoare. Din această operă, ei au rămas cu ideea că, în situație minoritară, cunoașterea și recunoașterea culturii popoului majoritar și a legilor țării reprezintă un imperativ existențial de neocolit, dar, în același timp, acest statut trebuie să permită și un mod de viață în care sunt posibile păstrarea propriilor tradiții și transmiterea valorilor culturale.¹

Potrivit relatărilor și sondajelor apărute în paginile revistei *Erdélyi Fiatalok*, până în anii treizeci, numărul tinerilor maghiari care urmau studii de drept, comerciale, politice, medicale, farmaceutice, veterinare, arhitecturale, tehnice sau de arte plastice în capitală era în jur de trei sute. Cu alte cuvinte, cam fiecare al cincilea maghiar din România care urma studii superioare se afla la București. Din relatarea lui Béla Abodi Nagy, viitorul pictor, reiese că, bunăoară, în anul universitar 1936-1937, cercul Diákosztály număra printre membrii săi tineri maghiari din județele Cluj, Trei Scaune, Ciuc, Turda, Mureș, Alba, Brașov, Someș, Hunedoara, Târnava Mică, Târnava Mare și Sibiu, dar și numeroși studenți din Partium și Banat, iar din Muntenia și din Bucovina, în total, zece membri.²

În memoriile sale, intitulate *Más csillagon* [Pe o altă stea], poetul și prozatorul Ferenc Szemlér evocă acea zi posomorâtă de toamnă în care András Nagy, student la Medicină originar din Miercurea-Ciuc, l-a vizitat în mansarda plină de gândaci de pe strada Columbelor, unde stătea în chirie, anunțându-i că „ar fi timpul ca să ne strângem cu toții”. Acești „cu toții” a însemnat, în acel moment, doar opt tineri care au absolvit deja primul an. „Ne-am sfătuit, am dezbătut și am scris protocoale, până când, în sfârșit, am găsit soluția. De parohia reformată din București aparținea și o asociație culturală numită Cercul «Ferenc Koós», la care ne-am afiliat și noi, înființând secția studențească a cercului («Koós Ferenc Kör Diákosztálya»».³

Relatarea din 1931 a lui József Szappanyos, redactată în baza protocoalelor întâl-

nirilor cercului, oferă o imagine mai nuanțată asupra începuturilor:

Organizatorii propriu-ziși s-au înscris în anul universitar 1923-1924, dar fără să fi știut unul de altul. Aceștia erau următorii: Boriska Nagy, András Nagy, Elemér Páll, Ferenc Szemlér, Dezső Schmidt. Lor li s-au adăugat, în anul 1924-1925, Ede Themák, Ferenc Szücs și István Mágori. La această dată toți cei implicați au început deja să resimtă acut lipsa organizării și căutau o soluție, numai că lipsea fundamentul, și anume familiaritatea reciprocă. Or, István Mágori, Ferenc Szemlér și Ferenc Szücs au făcut primii pași înspre rezolvarea acestei probleme, începând să frecventeze așa-numitele întâlniri de miercuri seara ale Cercului de Tineret „Ferenc Koós”, proaspăt înființat în sânul parohiei reformate din București.⁴

La îndemnul lui Ferenc Szücs, student la Politehnică, András Nagy și Ede Themák i-au vizitat pe preoții reformați Sándor Nagy și Béla Kányádi, care au primit cu bucurie ideea înființării secției studențești.

Din relatarea lui Szappanyos cunoaștem inclusiv statutul Cercului „Ferenc Koós”, împărțit meticulos în paragrafe:

1. Studenții universitari maghiari din București se vor înscrie în Cercul „Ferenc Koós”.
2. Pe lângă secțiile existente, pentru aceștia se va înființa, cu caracter de comisie permanentă, secția studențească a cercului.
3. Cercul „Ferenc Koós” cere, în schimb, ca fiecare membru al secției studențești să se înscrie în cel puțin încă o secție, după alegere.
4. În vederea gestionării problemelor administrative ale secției, secția studențească alege din rândul membrilor o comisie directoare, investiți cu diferite titlaturi, potrivit funcției. Comisia directoare va delega, în calitate de membru cu drepturi depline, un reprezentant în comisia centrală.
5. În fiecare seară de joi, studenții se întrunesc într-o ședință administrativă în spațiul parohiei reformate.
6. Fondurile colectate de secția studențească și donațiile de care va beneficia constituie, în mod similar tuturor fondurilor Cercului „Ferenc Koós”, averea bisericii, dar vor fi administrate strict ca fond studențesc și nu vor putea fi folosite în alte scopuri decât cele studențești, recunoscute în fiecare caz în parte ca atare de comisia directoare a secției.
7. În baza statutului Cercului „Ferenc Koós”, secția studențească nu poate dispune de avere proprie, dar, la fel ca și celelalte secții, va deține un fond de credit separat în cadrul fondurilor bisericesti, ca parte a căroră sunt administrate, de altfel, toate averile Cercului „Ferenc Koós”.
8. Comisia directoare a Cercului „Ferenc Koós” se angajează să contribuie, în fiecare an, la o serată și la un bal, organizate în beneficiul secției studențești, încasările astfel

realizate trecând în fondurile secției studențești.

9. Altminteri, statutul Cercului „Ferenc Koós” are un caracter obligatoriu în toate cazurile pentru membrii secției studențești.⁵

Funcția de președinte al primei comisii centrale a secției studențești a îndeplinit-o, timp de trei ani, András Nagy, iar cea de secretar, Ferenc Szemlér și Boriska Nagy, Ferenc Szücs și Ede Themák fiind aleși drept membri în consiliu. (Potrivit protocoalelor, în această funcție au mai activat V. Fábrián, B. Adorján și O. Votchs, ale căror prenume nu am reușit să le identificăm.) Datorită activității lor de popularizare a cercului, numărul membrilor a crescut deja în primul an la patruzeci și șase. În același an, András Nagy și Ferenc Szemlér adresează un memoriu contelui Gusztáv Károly Mailáth, episcopul romano-catolic din Transilvania, cu rugămintea înființării unui cămin studențesc maghiar pe lângă parohia romano-catolică din București. În același timp, într-un alt memorandum, îl invită și pe Elemér Gyárfás, membru în președinția Partidului Național Maghiar din România și senator din județul Ciuc în Parlamentul României, să susțină în fața opiniei publice ideea înființării unui cămin studențesc maghiar la București. Totuși, în ciuda receptării favorabile a memorandumurilor, inițiatorii au trebuit să se mulțumească cu simple promisiuni. Acest fapt se explică prin politica regăteană a cercurilor oficiale maghiare. În primii ani, poziția Partidului Național Maghiar în această privință era, în formularea preotului Sándor Nagy, că „studențimea maghiară trebuie lăsată singură și de capul ei, căci sprijinirea acesteia ar însemna că încurajăm tineretul maghiar să plece în școlile superioare din Regat”.⁶

Întrucât studenții nu se puteau baza nici pe ajutorul părinților, nici pe Comitetul pentru Ajutorarea Studenților al Partidului Național Maghiar, ei s-au văzut nevoiți să se adăpostească – așa cum aflăm și din memoriile lui Ferenc Szemlér – în locuințe sărăcicioase și nesănătoase de la marginea orașului, îndepărtate de universitate. Acest lucru a reprezentat atât un dezavantaj în însușirea cunoștințelor, cât și un impediment în activitatea cercului studențesc. István Debitzky, care a trecut în revistă activitatea secției studențești a Cercului „Ferenc Koós” în *Erdélyi Fiatalok*, consemnează că, în cele din urmă, căminul studențesc a fost înființat abia la începutul lui 1927, în urma fondării Comitetului Maghiar din București pentru Ajutorarea Studenților de către senatorul dr. Gyula Tornya și preotul Béla Kányádi. Din bunăvoința lui Lajos Diósi de la Oradea și a lui Lajos Szappanos de la Timișoara, respectiv din donațiile caselor de economii din Ditrău și din Zalău, dar și din alte surse, s-a adunat o sumă suficientă pentru închirierea imobilului de pe strada Leonida, nr. 25, unde au putut fi cazați treizeci de studenți. În toamna anului următor, căminul studențesc va fi mutat în clădirea de pe strada Sfinții Voivozi, nr. 50, aflată în posesia bisericii reformate, cu un număr de locuri ridicat la cincizeci și șase. Viața internă a căminului va fi supraviețuită de un comitet de administrație.⁷

Viitorul profesor Péter Bakk notează și faptul că, în anul 1930, Căminul Studențesc Maghiar a găzduit unii tineri chiar și gratuit, iar pe alții, cu o reducere de trei sferturi, jumătate sau un sfert din chirie. În

cămin, funcționa și o cantină, dar aici nu se putea lua masa decât contra cost. Situația a fost oarecum îmbunătățită prin faptul că maghiarii din București s-au angajat să ofere două sute de mese gratuite acelor studenți care au participat la activitatea culturală a asociațiilor maghiare din oraș. Cuvântul de încheiere adresat cititorilor revistei *Erdélyi Fiatalok*, formulat în numele studenților maghiari din capitală, este că

resimțim cât se poate de acut cerințele care ni se impun și suntem conștienți de datorile care ne revin. Știm că Ardealul ne urmărește cu ochi severi și uneori ne crede pierduți, chiar dacă noi stăm de gardă onorabil. Tragedia adevărată a Ardealului se desfășoară chiar în fața noastră. Maghiarii ajunși în pragul ruinării sosesc cu sutele și cu miile în București, doar pentru a eșua aici definitiv, atât din punct de vedere moral, cât și din punct de vedere material. Soarta fraților noștri sărăciți și îngrămădiți în colibe ne îndeamnă mult mai mult la îndeplinirea obligațiilor și la solidaritate decât discursurile înflorite din balcon.⁸

Peste o jumătate de an, studentul la Arte Plastice Zoltán Andrassy prezintă într-o lumină și mai sumbră situația societății contemporane:

Bucureștii reprezintă o scenă tristă a tragediilor maghiare, care ne confruntă zi de zi cu pierderea vieților și valorilor noastre. Știm însă că aceasta nu poate fi împiedicată decât prin solidarizarea maghiarilor care trăiesc răsfirați în capitală și prin redobândirea conștiinței noastre din ce în ce mai șterse în mediul străin. Noi suntem puntea de legătură între Ardeal și maghiarii din Regat. Numai prin intermediul nostru, membrele atrofiate se vor putea umple din nou de viață.⁹

Începând din anul universitar 1934-1935, Facultatea de Farmacie a universității clujene este alipită la Universitatea din București, iar școala superioară de arte plastice din Timișoara e transferată în același oraș, astfel încât numărul studenților maghiari din capitală va crește exponențial. Dintr-un articol publicat în rubrica *Főiskolás élet* [Viața studențească] al *Erdélyi Fiatalok*, numărul din iarna anului 1934, aflăm că

numărul anterior de studenți și studențe de naționalitate maghiară din București, în jur de o sută, a crescut la trei sute în acest an. Sprijinirea materială a unui număr atât de mare de colegi, ajutor de care cel puțin o treime din studenți au neapărat nevoie, ne pune în fața unei probleme foarte grave. Este bine cunoscut faptul că prețurile de cazare și de întreținere din București sunt mai ridicate decât cele din Cluj. Studenții ar avea nevoie, în primul rând, de cazare și de mâncare ieftină, care însă nu le pot fi oferite în condițiile prezente.¹⁰

Noile condiții au dat multă bătaie de cap atât conducerii secției studențești a Cercului „Ferenc Koós”, cât și administrației căminului maghiar. Lărgirea căminului existent și construirea unui cămin de fete s-au impus ca o necesitate. În această perioadă, funcția de președinte al secției studențești era îndeplinită de studentul la Medicină János Fazakas (celebrul medic-șef ortoped de mai târziu din Cluj), un om foarte activ încă de pe atunci, iar în comitetul administrativ al căminului, locul preotului reformat Béla Kányádi i-a revenit doctorului cu ca-

binet privat Elek Bakk (1899-1972), care avea relații extinse în întregul oraș. Primul lucru pe care acesta l-a făcut a fost să implice societatea maghiară din București în sprijinirea studenților. Apoi, împreună cu János Fazakas, a călătorit la Cluj pentru „a aduce la cunoștința tuturor factorilor sociali ai sprijinirii studenților noile condiții” și pentru a obține sprijin financiar din partea acestora.¹¹ „La anul, vom avea căminul studențesc lărgit!” – spera Elek Bakk la revenirea în București.¹² Sprijinul promis de clujeni nu a mai venit însă, iar în toamna anului 1935, medicul îl va informa pe Béla Jancsó despre soarta căminului într-o singură frază laconică: „Din păcate, nu s-a putut face nimic”.¹³

Din articolele publicate în *Erdélyi Fiatalok* reiese că secția studențească a Cercului „Ferenc Koós” a dat o formă organizată ajutorării reciproce și autoeducației studenților. Încasărilor modeste, realizate de pe urma manifestărilor culturale și a balurilor organizate în sala festivă a școlii maghiare, au fost investite în sprijinirea studenților. Aceste ocazii au oferit, în același timp, șansa popularizării culturii maghiare și un forum al construirii relațiilor româno-maghiare. Potrivit însemnărilor secretarului asociației studențești, István Debitzky, „printre susținătorii principali ai balului nostru s-au numărat personalități precum profesorul Iorga sau miniștrii Gusti, Groza, Popovici și alții. La unul dintre balurile noastre, a participat și fiica profesorului Iorga și a dansat cu noi ceardașul înfocat până în zori”.¹⁴ Zilele studențești, întâlnirile asociațiilor studențești clujene și bucureștene au oferit ocazii și pentru discutarea unor probleme precum situația studenților maghiari din România, ajutorarea reciprocă, alegerea carierei, posibilitățile de angajare, existența minoritară, înstrăinarea, internaționalismul, situația din Regat, ideologia în proces de formare a tineretului maghiar din Transilvania, orașul maghiar, satul maghiar, radioul maghiar, muzica populară maghiară, folclorul, arta populară, socialismul, situația femeii, asimilarea maghiarimii bucureștene etc.

Începând din 1933, secția studențească a început să își organizeze propriile seminare (secții) pe diferite domenii, printre care dreptul, istoria, artele plastice și istoria literară. Participarea la aceste seminarii era obligatorie pentru studenții din cămin.¹⁵

Spre exemplu, în cadrul seminarului de drept din 1934, condus de avocatul Endre Tanódy, participanții au studiat procedura civilă în baza analizei comparative a bibliografiei în limba română și a celei în maghiară. Seminarul de literatură a fost condus de profesorul de liceu Sándor Kovács, iar printre temele de discuție s-a numărat opera lui Balassi, Csokonai, Petőfi, Vajda și Ady. Membrii secției de arte plastice, în frunte cu Kálmán Szopos, și-au asumat popularizarea artei maghiare în cadrul facultăților de artă. În 1935, în cadrul acestei secții au ținut prelegeri Júlia Tollas, László András și Kálmán Szopos, iar Irma Brósz oferea evaluări critice regulate ale expozițiilor bucureștene. Potrivit unui anunț al cercului studenților maghiari, aceștia pregăteau și înființarea unei secții de științe ale naturii, dar nu se știe cu ce rezultat.

Cea mai importantă inițiativă a secției studențești a reprezentat-o, fără îndoială,

→

→

organizarea, în 1936, a seminarului care va da naștere mișcării maghiare pentru cercetarea satului. Seminarul a fost organizat de Elek Bakk, ajuns președinte al Cercului „Ferenc Koós”, cu scopul cunoașterii și popularizării „sistemului monografic de renume mondial” al profesorului Dimitrie Gusti, cu discipolii căruia (Emanoil Bucuța, Anton Coșbuc, Anton Golopenția, Ion Mihăilă, Octavian Neamțu și Henri H. Stahl) au legat relații strânse de prietenie, în afară de Elek Bakk, și alți intelectuali maghiari (medicii Zoltán Bálint și János Tassaly, precum și sociologul Péter Bakk).¹⁶

Cercul „tinerilor ardeleni” a încercat să profite de la bun început de acest avantaj. Deja în 1930, cu ajutorul lui Péter Bakk (1908-1945), fratele mic al lui Elek Bakk, Imre Mikó ia legătura cu fondatorul școlii bucureștene de sociologie, care va aproviziona seminarul pentru cercetarea satului cu reviste și cărți de specialitate. Această donație a contribuit în mare măsură la faptul că, în numărul tematic despre viața satului din 1931 al *Erdélyi Fiatalok*, Béla Demeter, conducătorul seminarului, prezintă pe larg cercetările legate de viața satului ale tineretului român.¹⁷ În anii următori, articolul lui Demeter va fi urmat de o serie de relatări și de reportaje, dar și de studii fundamentate din punct de vedere metodologic și empiric. Un element important care a contribuit la construirea relațiilor a constat în circumstanța că, la îndemnul lui Béla Jancsó, cercul din jurul *Erdélyi Fiatalok* și-a propus să își formeze propriii cercetători „gustieni” ai satelor, astfel încât mai mulți colaboratori ai revistei (printre care Péter Bakk, Ferenc Haáz, István Hegyi și György Váró) s-au implicat în mod direct în cercetările monografice, respectiv în eforturile de ajutorare a satelor. Mulțumită acestor eforturi, așa cum reiese din corespondența dintre Béla Jancsó și Péter Bakk, în vara lui 1937, *Erdélyi Fiatalok* și-ar fi putut trimite deja propria echipă de specialitate la Șiclod, sat din scaunul Odorheiului. Colaborarea a fost facilitată de faptul că însuși profesorul Gusti era în mod evident interesat de popularizarea metodei sale, dar, probabil, și de apolitismul școlii lui Gusti, atitudine care corespundea viziunii cercului tinerilor maghiari, precum și de eforturile generale ale acestei școli „în sensul delimitării de practica politică șovinistă și naționalistă a cercurilor reacționare aflate la putere”.¹⁸ Trebuie însă adăugat că eșecul organizării taberei de la Șiclod, asupra căreia scrisorile bucureștene ale lui Péter Bakk ne informează în detaliu, indică faptul că, din vara anului 1937, această delimitare nu a mai funcționat.

Cunoașterea sistemului de cercetare al profesorului Gusti a contribuit la conștien-

tizarea necesității de a așeza pe baze științifice cercetarea existenței minoritare, respectiv a faptului că această sarcină constituie o parte integrantă a explorării realității sociale din România, dar, potrivit concepției lui Gusti, și un element necesar în sprijinirea efectivă a satelor și în promovarea emancipării culturale. Tinerii cercetători maghiari ai satelor au ajuns, în acest fel, și la ideea că nu poate exista niciun alt fundament mai sigur al colaborării între etniile conviețuitoare și al eforturilor depuse în sensul conștientizării caracterului creator și purtător de valoare al diferențelor decât cunoașterea științifică. Această idee a fost formulată cel mai clar în anul 1937 de Béla Jancsó, potrivit căruia cunoașterea minorităților naționale din sistemul lui Gusti „și va afla, cu siguranță, posibilitatea de afirmare în interiorul acestei concepții, în beneficiul atât al țării, cât și al minorității respective. Astfel, metoda lui Gusti ar putea deschide calea cea mai directă spre o confruntare onestă cu problematica minorităților naționale și spre înțelegerea provenită dintr-o asemenea confruntare”.¹⁹

La data scrierii acestor rânduri, însuși Gusti credea cu tărie în această idee. Cu ocazia serbării din 4 februarie 1937, organizate în beneficiul Cercului „Ferenc Koós”, la care au participat și colaboratorii săi cei mai apropiați, el și-a exprimat încă o dată susținerea în acest sens. Potrivit relatării publicate în *Erdélyi Fiatalok*, pe care o cităm în chip de încheiere:

Cercul l-a sărbătorit pe Dimitrie Gusti în modul cel mai călduros cu ocazia împlinirii a douăzeci și cinci de ani de profesorat. Președintele Cercului „Ferenc Koós”, dr. Elek Bakk, i-a înmănat acestuia în semn de apreciere din partea *Erdélyi Fiatalok* cartea lui Ferenc Balázs intitulată *A rög alatt* [Sub țărână], menționând că tineretul maghiar grupat în jurul revistei a urmărit de la bun început cu deosebită atenție activitatea sa de cercetare monografică și a încercat să îi aplice metoda și practic.

Profesorul Gusti și-a exprimat mulțumirea sinceră pentru această primire și a menționat cu bucurie participarea conștiințioasă și plină de devotament a tinerilor maghiari la activitatea trupelor de lucru regale. El și-a exprimat convingerea că aceste două nații care, timp de secole, au trăit și vor mai trăi împreună, românii și maghiarii, se vor înțelege reciproc și vor conlucra. Acea muncă pe care el însuși, împreună cu colaboratorii săi devotați, o dedică ridicării poporului, și la care va participa, de acum înainte, și Cercul „Ferenc Koós”, poate oferi un punct de sprijin în crearea condițiilor pentru conviețuirea pașnică a celor două popoare și pentru promovarea spiritului de înțelegere și de prețuire sinceră. După încheierea discursului, savantul a fost sărbătorit cu căldură de cei prezenți. Sufletește am participat și noi la sărbătorirea lui, și îi urăm din inimă celui

mai distins cercetător al satului să își continue activitatea cât mai mult, pentru ca în urma muncii sale întreg tineretul popoarelor conviețuitoare, purtător al unei conștiințe noi, să cunoască și să prețuiască cealaltă națiune, conștiințios trăindu-și viața lor comună plină de dedicație.²⁰

mai-august 2008

Traducere din limba maghiară
de LÓRÁND RIGÁN

Note

1. György Beke, Koós Ferenc (1828-1905), in Ferenc Koós, *Életem és emlékeim*, coord., studiu introductiv și note de György Beke, București: Kriterion, 1971, p. 5-59.
2. Béla A[bodi] Nagy, Fővárosi magyar főiskolások [Studentii maghiari în capitală], *Erdélyi Fiatalok*, nr. 1, 1937, p. 11-12.
3. Ferenc Szemlér, Más csillagon (1938-1939), in *Évgyűrlék* [Inelele din trunchiul copacului], București: Kriterion, 1970, p. 9-164.
4. József Szappanyos, A bukaresti Koós Ferenc Kör Diákosztálya [Secția studențească a Cercului „Ferenc Koós” din București], *Erdélyi Fiatalok*, nr. 4, 1931, p. 67-69.
5. *Ibid.*
6. Apud István Debitzky, A Koós Ferenc Kör Diákosztályának tízéves története [Un deceniu din istoria secției studențești a Cercului „Ferenc Koós”], *Erdélyi Fiatalok*, nr. 1, 1935, p. 32-35.
7. *Ibid.*
8. Péter Bakk, A bukaresti magyar diákok [Studentii maghiari din București], *Erdélyi Fiatalok*, nr. 3, 1930, p. 43.
9. Zoltán Andrassy, A bukaresti diákok munkája [Activitatea studenților bucureșteni], *Erdélyi Fiatalok*, nr. 9-10, 1930, p. 166.
10. A bukaresti magyar diákkérdés [Problema studențească din București], *Erdélyi Fiatalok*, nr. 4, 1934, p. 132.
11. *Ibid.*
12. Scrisoarea lui Elek Bakk către Béla Jancsó. Spre sfârșitul anului 1934, București.
13. Scrisoarea lui Elek Bakk către Béla Jancsó. 29 septembrie 1935, București.
14. István Debitzky, *loc. cit.*
15. A bukaresti magyar diákkérdés, *loc. cit.*
16. Faluszemináriumot indított a Koós Ferenc Kör [Noul seminar pentru cercetarea satului al Cercului „Ferenc Koós”], *Erdélyi Fiatalok*, nr. 1, 1937, p. 12.
17. Béla Demeter, A román ifjúság falumunkája [Tinerii cercetători români ai satelor], *Erdélyi Fiatalok*, nr. 5-6, 1931, p. 100-102.
18. Sándor Balázs, *Szociológia és nemzetiségi önismeret* [Sociologie și cunoaștere de sine națională], București: Editura Politică, 1979, p. 153.
19. Dr. Béla Jancsó, A Gusti-féle falumunka rendszere [Sistemul de cercetare a satului al lui Gusti], *Erdélyi Fiatalok*, nr. 3, 1937, p. 22-23.
20. Gusti professzor ünneplése a Koós Ferenc Körben [Sărbătorirea profesorului Gusti în Cercul „Ferenc Koós”], *Erdélyi Fiatalok*, nr. 1, 1937, p. 12.

Cărți primite la redacție

• Alexander Baumgarten, *L'Argument infini: Saint Anselme et le concept de hiérarchie du monde*, trad. de Daniel Mazilu, București: Zeta Books, 2011.

• Aurel Codoban, *Exerciții de interpretare*, Cluj-Napoca: Dacia, 2010.

• Carmen Firan, *Detectorul de emoții și alte povești*, București: Curtea Veche, 2011.

• Sorin Vieru și Terente Robert, *Noile riscuri ale gândirii politice*, București: ALL, 2011.

Colivii

Constantina Raveca Buleu

„PENTRU MINE fu viața / evoluție pe sârma” – mărturisește Teodor Borz în poezia *Clown*, iar *Colivii*, volumul său apărut în 2011 la Editura Ardealul din Târgu-Mureș decantează ecourile profunde ale acestei performări continue. Atent la modulariile propriei sensibilități în raport cu regimul închiderii ființei în diferitele *Colivii* ale acestei lumi, poetul alege calea unor tentative evazioniste ancorate cultural și regizate cu un impuls ludic surprinzător.

În interstițiile marii literaturi universale și ale propriei imaginații debordante, Teodor Borz se joacă melancolic, rezultatul fiind un fermecător metateatru liric. Sub zodia fascinației ludice, primele două poeme ale volumului (*Saavedra*, *Don Miguel de Cervantes Saavedra*) propun ipotetice scenarii secvențiale la istoria lui Don Quijote, protagoniștii lor fiind Rosinante, Sancho Panza și Cervantes însuși: „Se pare că Sancho Panza, / sătul de promisiuni și ciomăgeli, / i-ar fi spus lui Don Quijote / că mai bine s-ar fi făcut inchișitor / sub oblăduirea cucernicului Filip al II-lea / decât cavaler rătăcitor. [...] Întru acestea, Don Miguel de Cervantes Saavedra, supraveghindu-i de după un trunchi, / auzi și văzu / și i se zbătu mintea și sufletul / și grăi: / dragii mei copii, / oare ați uitat ce v-am învățat, / Zburdalnicilor întru vise? / Că de cuvioșii de ei v-am scăpat. / Apoi tatăl și meastrul lor / îi închise între niște coperte / și porni spre o destinație / numai de el cunoscută. / Ajunse acolo / la data de 22 aprilie 1616 / și avea 69 de ani”.

Simetric, poetul se plasează și pe sine pe o scenă intermediară, în care este simultan spectator al unui univers minor și virtual actor pe o scenă contemplată de o instanță supraordonată, totul fiind transcris metaforic în seria de colivii organizate concentrice: „Chiar și după ce pasărea muri / bărbatul o mai auzea cântând / cu bucurie înlăuntru lui. / Până într-o zi ploioasă / [...] când simți că cineva îl privește / dintr-o colivie mult mai mare / și-aceia cântă asemenea lui” (*Un șir de colivii*). În alt poem (*În timp ce*), senzația de lumi încapsulate în lumi din ce în ce mai mari se toarnă în imaginea unor invizibile pânze de păianjen, iar periclitarea implicită locuirii pe o asemenea pânză aduce cu sine o acută sensibilitate la tot ce îl înconjoară, la toate con-

diționările ființei umane într-un univers al trecerii tot mai accelerate, într-o lume în care „Nu mai suntem sclavii simbolurilor / ci robi / ai lucrurilor în viteză / care ne înconjoară și ne cuprind” (*Senne*).

Obsedat de ipostaza regizorului, a celui care controlează desăvârșit regimul propriei creații, poetul înregistrează și alunecările în condiția paradoxală de exclus-captiv într-un univers generat de cărți, mituri, biografii, idealuri lirice și cadența impredictibilă a versului, dar și incertitudinile și rătăcirile propriului traseu. Astfel, multe poeme se desenează grație tensiunii dintre punctul amplitudinal al Iluziei și o insatisfacție difuză: „Amarnic de mult regizorul sperase / să filmeze / o dimineată la răspântia vieții” (*Iluzie*); „Și eu la marginea pădurii / varam de frunze și de vânt / uitat de zei pe grele valuri / îi căutam / crezând că sunt” (*La margine*).

Accentuată în dialogurile livești, condita fabulatoare se transferă sensibil și în perimetrul transfigurării lirice a propriei interiorități, transcrierile trăirilor creând deseori senzația de performare intimă cu diferite ipostaze ale eului. Mecanismul evident al acestor jocuri este schizoidia, emergentă în reflecțiile asupra morții și necesară în eforturile de contemplare a propriei existențe trecătoare: „Apoi auzii o voce de departe / mai departe decât moartea / care mă striga. / Era vocea mea” (*Aporie*). Indiferent că pune în scenă istoria, cultura, figurile lor proeminente sau propriile avataruri, poetul pare mereu conștient de faptul că „Actorul era important”, acel actor care „Se îndrepta singur / atât de singur / către buza abisului / vorbitor de moarte / în timp ce noi tăceam / și speram că nu va atinge / marginea aceea / a noastră” (*Speranță*). Principiul thanatic se insinuează și pe fundalul scenografiei *Iertării*, dobândește tonalități de ghicitoare în *Întrebări*, se încarcă de o violență eroică infantilă în *Era primăvară* și este filtrat de o înțelepciune tandră în *Cândva*: „Rămâi / îmi venea să-i șoptesc / îmi ajunge mortul din mine”. Însă măsurarea ludică a perspectivei destinale o fac abia *Epitafurile*, cel de-al doilea translând alegoric ecuația viață-moarte în termeni mitologici: „Pe vremea când / circulam liber prin labirint / m-am întâlnit cu Minotaurul. / Și m-a mâncat. / Aceste fiind spuse / le citiți dumneavoastră / care / circulați liberi prin labirint”.

Subtila poezie erotică a lui Teodor Borz este scrisă fie cu tandrețe discretă (*Pe valuri*), uneori nostalgică (*Nimeni*), fie declarativ-spectacular: „Bucură-te că ești iubită / de cel mai umil / dintre atei, Zeiță” (*De dragoste*). Virtual resurecționară, plasată la celălalt pol al morții în *Răscumpărare* („Plătesc oricât acelei fecioare / care îl va scăpa pe cel / condamnat la spânzurătoare. / Și visul acesta îmi apare mereu. Poate cel condamnat / sunt eu”), iubirea apare și ca trăire caldă, nostalgică și aproape idilică, organic legată de poezie (*Trecute vremi*, *Desculț*), dar și ca iluzorie rețetă pentru amortizarea unui narcisism negativ aparte (*Fântâna lui Narcis*).

Concentrat asupra nuanțelor propriilor sentimente sau analist rece al capriciilor care par să guverneze opțiunile umanității (*Păgânism*) sau ale istoriei (*Înainte vreme*), poetul ia întotdeauna ființa umană drept „măsura tuturor lucrurilor” (*Măsura tuturor*), își centrează mereu reflecțiile asupra

reacțiilor ei sensibile în raport cu lumea exterioară. Mutând centrul de greutate de pe spectacolul exterior al lumii pe receptarea lui interioară și pe microuniversurile intime, Teodor Borz pare a confirma imperativul inchișitorului voluntar asumat din *Toate acestea*: „Asta pentru a te gândi / la lumea ta interioară / singura reală”. Această cantonare exclusivă în perimetrul interiorității consacră diferența și asigură variante escapistice valide, multe dintre ele infuzate cultural, un exemplu în acest sens fiind poemele donquijotești despre care am vorbit mai sus, un altul fiind visul suprapus deschiderii homerice din *Cântă, zeiță*.

Breșă violentă în tonalitatea *Coliviilor*, *Relatăriile* nu mai ocolesc lumea reală, ci traduc versificat istoriile atroce ale războiului și ale comunismului românesc. Consecutiv lor, *Poem într-o limbă pierdută* restaurează starea de grație a eului contemplativ, prins în țesătura întrebărilor latente, călător difuz între real și imaginar, între afirmare vitală și trecere iminentă, sperând la mântuire și credincios cultului iubirii.

Dispoziția ludică marchează puternic exercițiile poiesisului, o poezie precum *Dezvâluire* fiind articulată exclusiv pe un refuz al scrierii, pe un soi de contra-ars poetica: „Jur pe aerul pe care îl respir, / pe apa pe care o beau...» / pe Pythagora ce astfel jura / că nu voi scrie poemul acela...” În *Doar el*, aceeași propensiune transformă descrierea unui poem în poemul însuși – „Poemul acesta / nevăzut / și necitit de cineva / în singurătatea lui / (a ta) / e o durere / de care nu suferă nimeni” –, în vreme ce *De nescris* trădează o aspirație de demiurg secund, concentrată în utopia cunoașterii „numelui secret al Creatorului”, aspirație transpusă în îndemn în *Biblie* – „Scrie și tu / biblia ta / și mântuirea va fi aproape. / Și învierea”. Altădată, poemul echivalează virtual cu o cale de apropiere de sine, de cunoaștere: „Cercul acestor cuvinte / nu are formulă, / te poartă numai / tot mai adânc spre tine” (*Cercul acesta*).

Ancorate într-un câmp cultural multipu, inteligența și sensibilitatea lui Teodor Borz din *Colivii* sunt angrenate în jocul personal de definire a condiției poetului, dar sfârșesc prin a-și relativiza coordonatele existențiale, deoarece adâncesc incertitudinile prin exerciții de apropiere-distanțare de sine, scenariile de credință ale poetului intrând adesea într-un registru ludic pentru a-și multiplica paradoxurile: „Își putea imaginea / după îndelungi exerciții / că El nu a existat. / Că trădarea / cina cea de taină / răstignirea și învierea / sunt invenții. Un gol. / Apoi / Însemnează un plin / într-un gol imens / care se cascadează” (*Exercițiul*). ■

Spiritul de finețe

Iulian Boldea

TENTAȚIA FRAGMENTARISMULUI, seducția expresiei și exercițiul superior al spiritului de finețe sunt, la o privire sumară, calitățile de căpătâi ale cărților lui Andrei Pleșu. Mai curând eseist decât filosof, Andrei Pleșu și-a exersat talentul și disponibilitatea ideatică în domeniul eticii (*Minima moralia*), al eseisticii filosofice (*Limba păsărilor*, *Despre îngeri*), al criticii de artă (*Călătorie în lumea formelor*, *Pitoresc și melancolie*, *Ochiul și lucrurile*) sau al comentariilor dedicate actualității (*Chipuri și măști ale tranziției*, *Despre frumusețea uitată a vieții*).

Distribuindu-și atenția atât pe relieful lumii reale, cu sinuozitățile sale flagrante, cât și pe haloul de imaginar și referențialitate al operei de artă, Andrei Pleșu posedă rara capacitate de a sesiza, dincolo de suprafețele lucrurilor celor mai disparate, acele dimensiuni ultime care le unesc în adânc, acele esențe care le pun, în fond, în evidență natura lor arhetipală, identitatea inalterabilă.

Eseistul a resimțit întotdeauna tentația definirii de sine, dorința de a-și limpezi unele opțiuni, de a se situa pe sine față cu unele tare ale socialului ori de a-și plasa propria ființă în orizontul cunoașterii și al vieții, prin autoscopie, prin fervoarea imersiunii în propriile trăiri. Într-un pasaj din *Jurnalul de la Tescani*, Andrei Pleșu se referă la scriere ca „urmă”, ca modalitate de depășire de sine, ca exercițiu al ascezei spirituale, ori ca semn al exorcizării spaimelor de a fi:

Cartea ca urmă – iată igiena scrisului. Lași urme: copii, drame, amintiri, scârbe, cărți. Dar a pune cartea ca scop și conținut de viață e tot atât de ridicol cu a lua drept țel oricare din performanțele contingente ale unei existențe. Când nu-ți resimți cărțile drept reziduuri, când le idolatrizezi (și te idolatrizezi pe tine în ele), ele devin, pe nesimțite, cărți-evaziune, cărți-camufraj (pentru infinițe demisii și turpitudini), cărți-scuza, cărți-ornament, cărți-carieră, sau biete cărți-salahorie, morminte ale unei hârnicii inerțiale, în care sufletele se îngroapă (uneori candid) într-o vinovată uitare de sine.

Pitoresc și melancolie (1980) este, cum o arată și titlul, o „cercetare teoretică asupra picturii de peisaj”. Eseistul studiază, în fapt, sentimentul naturii în cultura europeană, considerând că acesta este dominat de existența unei crize spirituale. Relația dintre ochiul europeanului și natură e așezată sub imperiul unui anumit registru conceptual. Dacă sentimentul naturii la europeni este mărturia unui impas cognitiv, în schimb, gândirea orientală poate aduce un suflu nou, în măsura în care „și-a păstrat, în marile ei momente, gustul pentru iradierea mitică a naturii, pentru basmul din ea”. Cartea care îl reprezintă cel mai bine ca eseist pe Andrei Pleșu e, poate, *Ochiul și lucrurile* (1986). În ciuda aspectului disparat al eseurilor, întâlnim în această carte aceleași obsesii și același voluptuos joc al ideilor, aceeași vervă asociativă și același dinamism al atracției contrariilor definitive pentru identitatea „livrescă” a autorului. Toate acestea având ca suport un stil în perimetrul căruia se întâlnesc fervoarea căutării cu voința de exactitate, exigența asumă-

rii unor adevăruri și lectura dubitativă a unor „subiecte” și „teme” consacrate, solemnitatea și puseul ironic ori parodic. *Minima moralia* (1988), cu subtitlul *Elemente pentru o etică a intervalului*, diferențiază două componente ale gândirii etice: competența morală („acolo unde există criză, defect moral, căderea”) de competența etică (ce presupune inventarul de sfaturi și judecăți morale). *Minima moralia* reprezintă și o meditație asupra semnificațiilor culturii în lumea contemporană, dar, în același timp, și o reflecție asupra destinului uman, privit prin prisma unei etici a intervalului. În viziunea lui Andrei Pleșu, legea morală nu e una imuabilă și imperturbabilă, ci, dimpotrivă, este o „creație individuală, adaptare liberă la exigențele universalului”. Eseistul consideră, de altfel, că „omul individual e «sarea» absolutului. Și atunci, împlinirea legii morale echivalează cu a da gust rețetei cosmice, eliberând-o de entropia unui legalism dietetic”.

Despre îngeri (2003) e o carte în care se confruntă două tendințe sau perspective metodologice, una teologică, cealaltă filosofică (cu referiri minuțioase la filosofi precum Platon, Descartes, Leibniz, Kant, Blaga etc.), ambele, de fapt, îndreptățite pentru delimitarea conceptuală a noțiunilor de angelologie și pentru radiografierea spiritualității creștine anexate acestei teme religioase majore. Îngerii sunt, într-o definiție expresivă, dublul nostru ideal, „ființe ale intervalului”. În viziunea lui Pleșu, chiar intelectul uman exprimă o condiție angelică („Dacă intelectul e partea noastră de înger, atunci reflexia noastră despre îngeri e, totodată, o reflexie despre condiția noastră intelectuală, despre posibilitățile și perspectivele ei. Istoria angelologiei e, prin urmare, o istorie a metabolismului nostru mental”).

Cărțile de eseuri și comentarii dedicate actualității (*Chipuri și măști ale tranziției*, *Obscenitatea publică*, *Comedii la porțile Orientului*, *Note, stări, zile*, *Despre frumusețea uitată a vieții*) înfățișează un eseist atent la nuanțele realității și ale cărților, în permanentă alertă spirituală, un scriitor fascinant, prin stil și imagistică, cu o putere de reacție remarcabilă și promptă.

Cartea, recent apărută, *Despre frumusețea uitată a vieții* (București: Humanitas, 2011) conține articole publicate anterior de autor în *Dilema veche*. Preferința lui Andrei Pleșu se orientează spre esul fulgurant, cu ideea densă, figurația anecdotică minimală și sens distilat într-o demonstrație adesea spectaculară. În fond, Andrei Pleșu ne face atenți, prin cartea sa, la inflația conceptelor și a contextelor, la tirania locurilor comune, așezând accentele asupra acelor lucruri, fenomene, aspecte ale umanului căzute în umbră, adesea neînțelese, subînțelese sau prost înțelese. Titlurile secțiunilor sugerează, prin ele însele, turnura etică a cărții (*Ce facem cu viața noastră*, *Despre lucrurile cu adevărat importante*, *Ordinea subtilă a lumii*, *Perplexități și indispoziții cotidiene*, *Feluri de a fi*, *Cetitul cărților*, *Martirajul limbii române*, *Cum stăm la televizor*). Registrul grav al meditației eseistului nu exclude jubilația ludică sau gesticulația joială, care amplifică, desigur, expresivitatea acestor „mici cure de dezintoxicare”, cum își caracterizează chiar autorul propriile texte:

Interlocutorul optim e în fața noastră și nu-l recunoaștem, bucuria vindecătoare ne stă în preajmă și n-o recunoaștem, drama transfiguratoare trece pe lângă noi și n-o recunoaștem. Suntem înconjurați de semne pe care nu le recunoaștem ca semne, de apeluri pe care nu le înregistrăm, de prilejuri care ne scapă. Până și moartea proprie ne apare ca improbabilă. N-o putem recunoaște ca problemă acută a reflexiei cotidiene. Traversăm, așadar, un peisaj luxuriant, fără să-i recunoaștem anvergura și sensul. Suntem subiecții unui acces perpetuu de neatentie. Insensibili la registrul inaparentului, gata să uităm ceea ce ne contrariază, nu ne mai lăsăm tulburați decât rar, de câteva ori în viață, sub șocul, nelumesc, al unor iubiri, euforii sau suferințe insuportabile. Recunoașterea realului în uimitoarea lui, nudă, realitate devine, abia atunci, un eveniment.

Recursul la concept, constant în paginile lui Andrei Pleșu, e ilustrat de o gesticulație stilistică de o expresivitate incontestabilă. De altfel, stilul eseurilor lui Andrei Pleșu este unul dominat de fervoarea asocierilor, de subtilitatea analizelor, de verva și volubilitatea frazării, toate asociate cu o anume austeritate a arhitecturii întregului edificiu textual.

Paradoxalele extreme ale artei

Doru Pop

INTR-UN VOLUM elegant (*Extremele artei*, Accent, 2010), ilustrat generos, editat în condiții grafice excelente și bine documentat, Liviu Malița aruncă o provocare teoriilor contemporane despre estetică. Dacă cineva credea că gândirea estetică românească a dispărut în neantul comentariilor jurnalistice, Liviu Malița publică un volum (care face parte dintr-un efort editorial mai amplu, urmând să apară al doilea volum cât de curând) care parcurge cu acribie și luciditate principalele concepte, dispute și opere artistice din ultimul secol.

Fără să fie explicit antihegelian, autorul se poziționează, prin chiar titlul provocator, într-o dublă îndeterminare. Pentru că *Extremele artei* constituie, în sine, un paradox conceptual. Discutând despre „extremele” artei, atunci implicit Frumosul și Rațiunea, fundamentele filosofiei estetice tradiționale, sunt, automat, împinse spre „centrul” domeniului. De aici apare o problemă majoră, ca în orice dispută estetică, care este una de nuanță, de finețe etimologică, nu doar conceptuală sau artistică. Pentru că, vorbind despre „extremele artei”, trebuie să definim ce sunt aceste extreme. Sunt ele înțelese în sensul de limite maxim acceptabile ale câmpului sau discutăm despre extremismele artei, respectiv despre ceea ce face ca unele obiecte artistice să se afle într-o postură extraordinară, ieșind din canoanele tradiției? Simplificând, este celebrul R. Mutt un extremist al artei, care doarește să șocheze, sau un artist „extrem”, care reușește să descopere noi semnificații? Sunt extremele doar exagerări (de obicei ca superlative) sau sunt margini, limite ale acceptabilului? Pe de altă parte, ar trebui să presupunem că extremele sunt forme de

manifestare ideologică, luând în considerare faptul că o mare parte dintre exemplele pe care Liviu Malița le furnizează în studiul său provin dintr-un rezervor ideologic clar orientat politic? Pentru că radicalismul „extremelor“ în artă nu poate fi scos din contextul ideologic, o mare parte dintre aceste curente/concepte fiind puternic legate de stânga extremă, de la Pollock la Picasso sau Braque. În acest sens, radicalismul extremist, care este scandalos în sine și pentru sine, produce extreme artistice sau se află în extremism. Un alt factor de luat în seamă ar fi violența noilor manifestări artistice, unde agresiunea depinde de o formă de extremism politic determinat, iar violentările artei contemporane, atât în ceea ce privește agresiunile asupra corpului și agresiunile corpului asupra obiectelor artistice, nu pot fi ignorate pe criterii pur interpretative sau categoriale.

Extremitățile ca extreme sunt revizioniste, ele au ca obiectiv „dezismizarea“ artei occidentale, prin urmare, așa cum Harold Rosenberg a întâmpinat arta „acționistă“ cu termenul de „artă extremistă“ (intrând într-o polemică dură cu Greenberg), ar trebui să vedem care sunt determinările dintre extreme și extremism. La fel de bine, „extremele“ pot fi incluse în ceea ce criticii contemporani mișcărilor inovatoare de la sfârșitul modernității numeau „artă fraudulentă“. Sunt ei (artiștii) simpli „falsificatori“ sau utilizarea falsului este o formă de extremism? Ce se întâmplă cu înțelegerea operei de artă în aceste situații?

De fapt, autorul încearcă să răspundă unei întrebări deloc simple, pe care Arthur Danto a lansat-o în celebrul său volum *După sfârșitul artei*. Mai este valabil criteriul hegelian pentru înțelegerea artei contemporane, respectiv, am ajuns astăzi la sfârșitul artei, așa cum o înțelegeam până acum? Întrebarea nu este nici ea nouă. Sfârșitul esteticii, după cum anticipa încă din secolul XVIII Alexander Baumgarten, îl constituie tocmai locul unde frumusețea „naturală“ este înlocuită de imperfecțiune și diformitate, de monstruos și deșeuri, de degradare și dezgust.

Liviu Malița încearcă să demonstreze contrarul acestei aserțiuni, și anume că în absența Frumosului nu mai există Estetică. Pornind de la cei doi „piromani“ ai artei secolului XX (Brâncuși și Duchamp), esteticianul clujean ne conduce printre principalele curente și concepte ale artei contemporane, de la arta „esențialistă“ la pop-art, de la acționismul vienez până la obiectele de artă conceptuală și de la ready-made până la experimentele multimedia, pentru a demonstra efectul catalizator al unei acțiuni artistice inițiate de Duchamp, care a forțat granițele (extremele) acceptabile ale esteticii și, prin urmare, a spart limitele (extremitățile) acestui domeniu.

Cartea lui Liviu Malița este, simultan, un excelent compendiu de termeni din estetica de azi și un glosar al mișcărilor artistice contemporane. Punând în context și explicând prin exemple fiecare tendință sau mișcare, autorul face o punere în ordine, hegeliană prin însuși demersul său, a unui câmp științific și cultural indeterminat. Efortul, mai mult decât necesar, de a aduce nuanțele fine ale relației operei de artă cu reprezentarea, ale interacțiunii dintre autor și modalitățile de receptare, ale schimbărilor de paradigmă culturală, este remarcabil și unic în dezbateră intelectuală de la noi.

Strict formal, *Extremele...* se întemeiază pe trei paradoxuri: cel al operei, cel al autorului și cel al receptării. Primul paradox este și cel mai simplu de înțeles; am asistat în ultimele decenii la transformarea în operă de artă a tuturor obiectelor culturii populare, de la pop-corn și coca-cola la deșeurile urbane și chiar dejecțiile umane. Aici avem o extremitate clară, dispusă la polul opus al esteticii create din materiale „fine“ (în sensul dat de Hegel). Mai bine de jumătate din carte este ocupată cu acest paradox. Al doilea și al treilea paradox, mult mai profunde și mai ofertante, sunt, din păcate, limitate ca amploare și timide ca discurs.

Aici, la finalul discuției despre paradoxul receptării și despre „moartea artei“, se instaurează clar și limpede discursul personal al lui Liviu Malița. Aici, de fapt, începe o nouă carte, unde discuția se mută din sfera cronologiei și taxonomiei înspre ceea ce Tudor Vianu spunea că ar trebui să fie estetica (fie ea și a extremelor). Acțiunea estetică nu se poate limita la descrierea obiectului și la evaluarea contextului. Mai degrabă presupune întemeierea pe fundamentele de interpretare fenomenologică, una care să integreze subiectivitatea estetului și să permită scufundarea acestuia (și a cititorului) în obiectul studiat.

În acest sens, capitolul final al cărții, intitulat chiar „Moartea artei“, conține unele dintre cele mai bune pagini de estetică scrise la noi în ultimii ani, care trec dincolo de definiții, descrieri și clasificări, extrem de utile în peisajul pustiu și monoton al dialogului mioritic despre ce (mai) este arta și actul artistic.

Începuturile mișcării comuniste din România

Cristian Vasile

DIN MOTIVE lesne de înțeles, atenția cercetătorilor s-a concentrat după 1989 asupra studierii perioadei postbelice, adică a celor patru decenii de guvernare comunistă. Geneza mișcării comuniste și existența zburdănată a Partidului Comunist din România în perioada interbelică și în anii celui de-al Doilea Război Mondial au stârnit în mai mică măsură interesul istoricilor, fiind subiect secundare. Abia în anul 2001 a apărut (sub egida Arhivelor Naționale ale României) un volum consistent de documente privitoare la PCR care acoperă anii 1920-1939 – *Copilăria comunismului românesc în arhivele Cominternului* (editor: Alina Tudor Pavelescu). O lucrare de pionierat, care a valorificat materiale (microfilme) provenite din arhiva Centrului Rus pentru Păstrarea și Studiarea Documentelor de Istorie Contemporană. Recent, Costin Feneșan – fost director general al Arhivelor Naționale, un cunoscut medievist convertit în istoric contemporanist – a reluat demersul colegilor săi arhiviști, uneori cu accente polemice care vor genera cu siguranță discuții în contradictoriu (p. 9-10),

prin editarea unui tom de dimensiuni impresionante, intitulat *Sub steag străin: Comunistii și Partidul Comunist din România în arhiva Kominternului, 1919-1924* (București: Editura Enciclopedică, 2011, 1.095 p).

Volumul editat de Costin Feneșan beneficiază de un aparat critic extrem de necesar; pe lângă *Cuvântul înainte* (p. 7-22), lucrarea cuprinde: o cronologie, un dicționar biografic, anexe în care sunt prezentate congresele și conferințele Internaționalei a III-a Comuniste, precum și conferințele Federației Comuniste Balcanice. Cele 246 de documente sunt însoțite astfel de un util ghid de lectură. Aceste prețioase izvoare istorice – multe redactate în limba germană (și traduse aici pentru prima dată) – includ rapoarte, adrese etc. trimise de comunistii români în primul rând către Comitetul Executiv al Cominternului. Multe sunt adevărate delațiuni ce conturează profilul sectei politice numite PCR – care alterna activitatea legală cu cea ilegală – și definind cultura politică a comunismului românesc. Din alte materiale rezultă preocuparea comunistă privind înregimentarea artiștilor (inclusiv a muzicanților și a lucrătorilor din teatre); comunistii deplângeau faptul că în anul 1924 această categorie de muncitori intelectuali (neafiliați vreunui sindicat sovietic) atingea cifra de 15.000 (document nr. 131, p. 754). Cu greu se poate vorbi – pentru perioada interbelică și pentru anii celui de-al Doilea Război Mondial – despre o formulare coerentă a unor politici culturale din partea Partidului Comunist din România și a formațiunilor sub care s-a deghizat în anii ilegalității. Mai degrabă programul cultural pare subordonat strategiei privind agitația și propaganda, politicii față de minorități, precum și orientărilor privind proprietatea, în sensul că se poate deduce concepția față de dreptul de proprietate intelectuală (nuanțată, chiar contrazisă, în anii 1950 prin legislația referitoare la dreptul de autor). Evident, acest gen de subordonare reflectă și consistența reprezentare a minorităților naționale în componența partidului, și dependența de Comintern. În perioada interbelică au existat, pe lângă un așa-zis *teatru proletar agitatoric*, diverse societăți „culturale“, „sportive“ și o presă (pro)comunistă. Din rândurile acestor membri ai asociațiilor dirijate de comunisti, precum și ale ziariștilor, ale diverșilor militanți se vor recruta – după 1944 – și viitoare cadre pentru diferitele structuri instituționale care au guvernat spațiul cultural: Comitetul de Cultură și Artă, Secția de propagandă și agitație, Ministerul Artelor, uniunile de creație ș.a.m.d. Dosarul de partid și militantismul din perioada interbelică devin uneori criterii supreme în ascensiunea politică și profesională. Vechimea în partid a unui Barbu Zaharescu (Bernard Zuckerman) – v. document nr. 130 – pare să conteze în anii 1950, când Leonte Răutu îl supune unei aspre critici de partid din cauza unui curs de economie politică considerat „eretic“. Barbu Zaharescu cade în dizgrație, dar activitatea în rândurile PCR – mai timpurie decât cea a pontifului ideologic – pare să îl salveze pe profesorul de economie marxist-leninistă. Dar cartea nu este importantă doar pentru completarea biografiilor unor lideri comunisti aflați în poziții însemnate

→

→

și după 1945, ci și pentru că este un alt pas spre întregirea corpusului de documente privind Partidul Comunist, culegeri care să fie editate în mod adecvat și comentate pe măsură. În anul 2009 a fost tipărit volumul de documente anexă la *Raportul final*, intitulat *Istoria comunismului din România*, care acoperă intervalul 1945-1965, lucrare alcătuită de Mihnea Berindei, Dorin Dobrințu și Armand Goșu. Aceeași echipă va publica în curând volumul 2, care cuprinde perioada 1965-1973.

Volumul editat de Costin Feneșan este bine-venit mai ales în contextul în care, pe lângă câteva studii meritorii publicate până acum, există și lucrări care sunt mai degrabă exemple de cum nu trebuie scrisă istoria interbelică a comunismului din România. S-a scris despre mișcarea comunistă interbelică – apelându-se mai ales la documentele Poliției, ale Siguranței – într-o manieră senzaționalistă, punându-se accent pe faptul că PCR a fost un partid format doar din spioni, aflați pe statele de plată ale Moscovei. În multe cazuri așa a fost, dar nu trebuie ignorat că au existat și alte aspecte ale aderenței la Partidul Comunist: convingeri (de nuanță totalitară, dar nu mai puțin convingeri), fanatism, o pasiune comunistă, stărnită și mai mult de revoluția bolșevică din octombrie 1917. Sigur că sunt importante toate categoriile de surse, inclusiv documentele Siguranței, dar de multe ori aceste izvoare au fost luate ca atare, fără să fie supuse unei critici, fiind reproduse fără precauții în diverse studii sau în lucrări de popularizare (chiar și volumele publicate de Stelian Tănase suferă pe alocuri de acest derapaj istoriografic). Or, *Sub steag străin: Comuniștii și Partidul Comunist din România în arhiva Kominternului, 1919-1924* ne oferă un acces larg și la vocea comuniștilor; evident că este un discurs ideologic radical, extremist, dar – editat în mod științific și pus în context – ne ajută să înțelegem condițiile în care a apărut și s-a dezvoltat mișcarea comunistă din România. O mișcare condusă în bună parte – așa cum precizează și Costin Feneșan (în *Cuvântul-înainte*, p. 12) – de intelectuali, de persoane care au urmat studii universitare temeinice. Poate nu este întâmplător că Alexandru Nicolau – cu doctorat în drept la Sorbona – invocă o anumită continuitate a Partidului Comunist cu mișcarea revoluționară pașoptistă (p. 186). Acest aspect al continuității va deveni o temă a istoriografiei după 1948. De fapt, prin aceste documente se creionează și o istorie a României în anii Primului Război Mondial, din perspectivă comunistă; previzibil, participarea românească în război este etichetată ca fiind una imperialistă, iar acest discurs se va prelungi în istoriografia oficială din anii 1947-1958.

Poate că singurul lucru care îi lipsește acestui volum este un indice de nume. Este un mare impediment, dar, pe de altă parte, îl silește pe cititorul pasionat să răsfoiască mai atent și poate chiar să citească întreaga carte – „un roman” cu comuniști, cum îl descria Florin Țurcanu. Dacă în calitate de director general al Arhivelor Naționale (între 1998 și 2002) Costin Feneșan a eșuat în ceea ce privește asigurarea transparenței și a accesului egal la documente, prin acest volum se vedește din nou ca un cercetător erudit și plin de rigoare.

Avangarda rusă

Un răsărit și mai sufocant

Boris Pasternak

(1890-1960)

Dimineața-ntreagă gurlui porumbelul

La geamul duminale.

Pe scocuri, pe burlane,

Ca mâneci de cămăși ude,

Crengile își dădeau duhul.

Bureza. Și cu ușorul

Norii treceau peste

Piața prăfuită

Și mă tem că pe tarabe

Ei îmi legăneau

Tristețea.

Îi imploram să înceteze,

Și părea că și-ncetară.

Răsăritul era gri

Ca o ceartă în tufiș,

Ca graiul arestaților.

Eu imploram să vină ceasul

Când după geamul duminale

Precum un ghețar montan

Spălătorul își dezlanțuie

Aversa-i peste lighean

Și se aude lunecos

Cântul bucățelei de săpun.

Jarul pe obraz și frunte odihnită

Aburește precum gheața pe sticla fierbinte

Și pe-al oglinzii ochi buimac

Însă înălțimea de dincolo de vorbe

Sub drapelul norilor plutitori

Rugămintile nu-mi auzea

În liniștea ca deasa promoroacă,

Leoarcă precum o manta,

Ca prăfuitul ecou de treieriş,

Ca o sonoră ceartă în tufiș

Eu îi rugam –

Nu mă chinuiți!

Nu pot să dorm.

Dar – bureza. Și, înșirați,

Norii treceau dezordonat

Peste piața prăfuită

Și, ca recruții, dincolo de sat,

Rătăceau nu un ceas, nu un veac,

Ca prizonierii austrieci,

Ca o răgușeală în surdina,

Ca un horcăit:

„Soră,

Mi-i sete”

Am murmurat.

1917, vara

Sfârșitul

Aievea-s toate? E timp de-a cheful?

Mai bine să dormi etern, să dormi,

să dormi

Și nicicum să visezi.

Din nou – strada. Din nou – pologul

de tul,

Din nou, în noapte, – stepă, geamăt,

freamăt

Acuma și mereu.

În august, frunzișul astmatic pân' la ultim atom

Visează tihnă, întuneric. Dar câinii în

goană

Trezesc, brusc, grădina.

Așteaptă – s-or mai potoli. Dar deodată –

din umbră

Apare-un uriaș, altul. Pași. „Aici e

șurubul”,

Șuierat, somat: Tio!

Pentru că el parcă ar fi udat, ar fi risipit

Șleaul cu pasul nostru! El chiar și

palisada o

Istovi cu tine.

Toamnă. Galeșe-s mărgelușele vânat-

palide,

Ah, putregaiule, de moartea și mie, ca ție,

De viață silă mi-i!

O, inoportun noaptea tămâiază cu

manevre

De locomotive; pe ploaie frunze se rup

înspre

Stepă, ca altele.

Ferestrele-mi fac scene. Însă nu are vreun

rost!

Ușa se rupe din balamale, ei sărutându-i

A coatelor gheață.

Să-mi faci cunoștință cu cineva dintre cei

creșcuți,

Precum dâșii, în treierişul sudicelor holde,

Paragini, secară.

Însă cu strepezire, cu-nșepenire, cu noduri

În gât și cu tânga atâtor cuvinte oboșești

De-a mai prieteni!

1917

Epistolie către un cocoș

Elizaveta Polonskaia

(1890-1969)

Cocoșule roșcat, ce bine-ți este

„Cu-cu-ri-gu!”-ul să ți-l strigi spre soare.

Dar s-or întâmpla schimbări în soarta ta:

Cândva și tu vei fi un om, poate – oricare.

Uita-vei cum miroase țărna după ploaie

Și gustul râmei din grămezi de bălegar.

Pe vernala-ți creastă fi-va să-ți tuflești

O cască barosană, un – radio-pescar.

Sub aripă – o geantă, lângă piept bombat...

Nu pur și simplu un „cocoș”, ci „rara avis”!

Și, dacă-o fi să ne-ntâlnim, cumva-cândva

Ai putea uita să mi te-nchini, fericite ins...

(1921)

Traducere și antologie de

Leo Polunin

Naționalul la LUCIAN BLAGA

(Urmare din p. 7)

impun un spirit dominant, eu nu le pot servi³⁸.

DESPRE FILOSOFIA lui Blaga s-a spus adesea că este o „filosofie națională” sau o „filosofie românească”. Constantin Noica socotea că Blaga a dat o „filosofie națională” elaborată și originală. Nu este totuși clar ce se are în vedere când filosofia lui Blaga este calificată în acest fel. Nici Noica, nici alții nu au spus-o.

Se poate arăta că filosofia lui Blaga nu este „națională”, bunăoară în sensul exigenței gândiriste de „autohtonizare a filosofiei”. Vasile Băncilă, care a formulat cel mai clar această exigență, scria că „rolul filosofiei, la drept vorbind, este, în foarte mare măsură dacă nu în totul, să actualizeze, să precizeze, să completeze și să sublimeze – făcând loc și variantei sau coeficientului personal – filosofia latentă și difuză care e în popor³⁹. Poate fi caracterizată filosofia lui Blaga în acești termeni? Se poate oare susține că metafizica lui, filosofia cunoașterii sau a culturii ar actualiza sau preciza „o filosofie latentă și difuză care e în popor”? Este mai mult decât îndoielnic că acesta fost obiectivul urmărit și înfăptuit de Blaga prin construcția sistemului său filosofic. Ceea ce a crezut Blaga este că matricea stilistică a culturii populare reprezintă temelia unei culturi majore. O asemenea cultură se va dezvolta în cadre stilistice care sunt „prefigurată” de cultura populară. Marea creație cultă pune însă în valoare posibilități cuprinse în cultura populară mai mult ca „latente” și „potențialitate”. Ceea ce se poate vedea foarte bine, de pildă, în realizările supreme ale geniului artistic. Blaga le aprecia pe acestea deoarece exprimă, nu în mod strâmt, „etnografic”, ci prin distilare și transfigurare, trăsături stilistice specifice și originale ale sensibilității populare.⁴⁰ Cu greu s-ar putea contesta că metafizica Marelui Anonim și a diferențialelor divine are o inspirație mitică și reprezintă, până la urmă, așa cum recunoștea și sublinia Blaga, un „mit filosofic”, care nu ar fi putut răsări pe orice sol. Îmi îngădui însă să cred că va fi greu să se arate că această metafizică ar fi o expresie directă a „unei filosofii latente și difuze care e în popor”. Avem bune motive să credem că Blaga ar fi privit solicitarea de a-și caracteriza propria filosofie în acest mod drept o caricatură a vederilor sale privitoare la determinarea stilistică a creațiilor culturii, precum și la relația dintre cultura populară și marea creație cultă, pe care ar fi atribuit-o neînțelegerii sau relei-voințe. El ar fi resimțit-o probabil drept tot atât de neavenită și deplasată cum a resimțit pretenția marxismului vulgar de a caracteriza o operă de artă, o concepție filosofică sau o viziune religioasă drept simpla expresie a intereselor și năzuințelor unui grup social.

Fără îndoială că Blaga ar fi recunoscut în motive ale gândirii populare, în ceea ce el a numit „apriorism românesc” surse de inspirație și motive ale creației sale poetice și filosofice. Ideea că gândirea lui filosofică ar fi una locală, că aceasta ar putea comunica ceva semnificativ doar aceluia care împărtășesc cu autorul ei una și aceeași matrice stilistică i-a fost însă cu totul străină. Nu ne putem îndoii că Blaga a văzut în sis-

temul său filosofic o creație spirituală cu semnificație universală. Convingerea lui profundă și neclintită a fost totodată că semnificația universală a unei opere de cultură este potențată tocmai prin specificitatea ei stilistică. Autorul *Trilogiilor* a precizat nu o dată că acea matrice stilistică ce își pune pecetea pe producțiile unui spirit creator cuprinde, alături de trăsături proprii comunității căreia îi aparține, multe alte caracteristici, unele strict personale. Atât primele, cât și ultimele pot conferi unei opere acele atribute care îi asigură o audiență universală. Este unul dintre sensurile pe care le-am putea da metaforei lui Noica a „închiderii care se deschide”.

Concluzia generală care se desprinde din aceste considerații este că patriotismul lui Blaga, legătura lui cu spiritualitatea tradițională a satului și cu valorile naționale în general au fost incontestabile, dar că ele erau libere de exclusivism și tendințe apologetice. În pofida unor suspiciuni și prejudecăți persistente, cercetătorul informat și obiectiv, de bună-credință, va fi condus la încheierea că pozițiile filosofice ale lui Blaga sunt în afara oricăror determinante de ordin politic. El nu va găsi vreun temei ce rezistă pentru asocierea lor cu ideologia naționalistă românească. Blaga a privit cu detașare viața politică și a judecat foarte critic disputele politice și ideologice ale vremii. Iar naționalismul populist al politicienilor, ziariștilor și publiciștilor l-a resimțit nu numai drept vulgar, dar și susținut de resentimente nedemne de un om care gândește liber. Pentru filosof, ca și pentru poet, naționalul, etnicul a fost întotdeauna doar o realitate culturală, spirituală.⁴¹ Orice încercare de a atribui o semnificație ideologică sistemului său de gândire poate fi, așadar, apreciată drept descalificantă din unghiul de vedere al înțelegerii filosofice. Este ceea ce a exprimat probabil cel mai bine Ion Dezideriu Sirbu, într-o comunicare particulară adresată fiicei lui Blaga, care scapă oricărei bănueli de conformism, sub titlul de „observație personală”:

Îndrăznesc a afirma, că – fără să am deocamdată nici competența și nici timpul necesar să o dovedesc printr-un studiu adecvat – consider că opera filosofică a lui Blaga, fiind și rămânând filosofică, nu ar putea fi nicicând și de nimeni convertită într-o ideologie politică. Blaga nu a făcut școală filosofică (dovadă că niciunul din foștii săi studenți nu i-a continuat opera), nu a militat, nu a combătut, nu a ieșit la defilare... Filosofia aceasta nu e din lumea aceasta, e mai aproape de păsări, de visători, de zburători – decât de militanți în probleme de justiție și reforme sociale. Așa cum folclorul nu poate fi folosit decât sub forme ridicole, la ședințele de comitet de bloc, tot așa filosofia lui Blaga nu are ce căuta în vreo discuție de natură ideologică.⁴²

Note

1. Al. Escudier, *Semantica istorică, modernitatea politică și istoria României (1780-1939)*, în Victor Neumann și Armin Heinen (ed.), *Istoria României prin concepte: Perspective alternative asupra limbajelor social-politice*, Iași: Polirom, 2010, p. 76.
2. H.-Chr. Maner, *Noțiunea de Europa din perspectiva științei istorice românești*, în Neumann și Heinen, p. 256.

3. B. Trencsenyi, *Conceptualizarea caracterului național în tradiția intelectuală românească*, în Neumann și Heinen, p. 357-358.
4. Vezi K. Hitchens, *România 1866-1947*, traducere de George Potra și Delia Răzdolescu, București: Humanitas, 1994, p. 330 și p. 331-337.
5. Vezi Cl. Karnoouh, *Români: Tipologie și mentalități*, traducere de Carmen Stoean, București: Humanitas, 1994, îndeosebi p. 165-166 și p. 170. Un element esențial al interpretării lui Karnoouh îl reprezintă asocierea filosofiei lui Blaga cu programul ideologic al naționalismului românesc. Semnificativ în acest sens este una dintre observațiile sale: „Între cele două războaie, Blaga a fost arhitectul cu verb poetic al acestei ambiguități [adică al refuzului de a recunoaște că ofensiva culturii planetare conduce la agonia culturii populare – n.m., M. F.], în timp ce alții, mai puțin inspirați, mai grosolani, încercau să-i găsească o întru-chipare politică imediată” (p. 170).
6. Omul, individul și colectivitatea, se realizează abia prin încercările de revelare a misterului. În *Geneza metaforei și sensul culturii* (1937), Blaga scria: „Prin încercările sale revelatorii, omul devine însă creator și anume creator de cultură în genere. Facem deci aici o deducție a condițiilor culturii adâncind înseși dimensiunile existențiale ale omului. Cultura, în această perspectivă, nu este un lux pe care și-l permite omul ca o podoabă, care poate să fie sau nu: cultura rezultă ca o emisiune complementară din specificitatea existenței umane ca atare, care este existență în mister și pentru revelare... Cultura ține deci mai strâns de definiția omului decât conformația sa fizică, sau cel puțin tot așa de strâns. Mi se va obiecta că nu toți oamenii sunt creatori de cultură. Desigur. Dar virtual sau de fapt, toți oamenii participă la cultură în măsura omeniei lor, activ sau receptacular” (*Geneza metaforei și sensul culturii*, București: Humanitas, 1994, p. 169-170). Douăzeci de ani mai târziu, Blaga își încheia *Ființa istorică*, ultimul studiu al sistemului său, notând: „Omul este: 1. existență în orizontul lumii date și pentru autoconservare; 2. existență în orizontul misterului și pentru revelare. Specifică omului deplin este existența în orizontul misterului și pentru revelare” (L. Blaga, *Trilogia cosmologică*, București: Humanitas, 1997, p. 507). Cu alte cuvinte, specifică și definitorie pentru om este existența creatoare.
7. Nu putem exclude această posibilitate, ținând seama de faptul că după sinuciderea spectaculoasă a lui Weininger, în 1903, cartea lui *Sex și caracter* a cunoscut numeroase ediții și era mult discutată, îndeosebi în mediul cultural vienez.
8. C. Gană, Prefață, în Lucian Blaga, *Izvoade*, București: Editura Minerva, 1972, p. 6.
9. Citat după reproducerea acestui document în Mircea Zăciu, *Ca o imensă scenă, Transilvania*, București: Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 394-395.
10. Blaga o spune direct în manuscrisul romanului său autobiografic, la care a lucrat în ultima parte a vieții: „Societatea burgheză! Nu m-am prăpădit niciodată de admirație față de ea. Totuși degringolada acestei societăți o regretam, căci în dispariția ei vedeam dispariția unei libertăți individuale, de conștiință și de mișcare, de lucru și creație, la care țineam ca la o premisă și o condiție supremă a vieții și a spiritului” (L. Blaga, *Luntrea lui Caron*, București: Humanitas, 1990, p. 178). Iată și un alt pasaj, dintr-o conversație reală sau închipuită, redată în aceeași scriere: „Biata noastră burghezie, ticăloșită înainte de vreme, s-a ridicat doar în câteva decenii, ea n-a avut nici

→

→

- măcar timpul să ajungă la conștiința de sine. Ea se prăbușește fără a se fi lepădat de păcătoasa zgură din care s-a ridicat. Nu de asta îmi pare rău... îmi pare rău că spiritul intră în agonie... Îi va lua locul, în această regiune a pământului, un spirit condiționat, adică anti-spiritul“ (*ibid.*, p. 141). Dacă luăm în serios asemenea exprimări, ca și multe relatări ale celor care i-au fost apropiați lui Blaga după 1948, vom găsi puțin plauzibilă o sugestie a lui Dumitru Micu: „Era dispus să se integreze perfect noului climat biologic, cu singura condiție de a nu i se cere să-și renege propriul sistem filosofic. Or, exact aceasta i se cerea“ (vezi I. Opreșan, *Lucian Blaga printre contemporani*, București: Editura Saeculum, 1995, p. 309).
11. L. Blaga, *Orizont și stil*, București: Humanitas, 1994, p. 41.
 12. Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, p. 71.
 13. Blaga, *Orizont și stil*, p. 6.
 14. *Ibidem*, p. 11.
 15. Opreșan, p. 380.
 16. I. D. Sîrbu, Către Dorli Blaga, *Apostrof*, nr. 11-12, 2005, p. 27.
 17. Blaga, *Orizont și stil*, p. 173 și p. 180.
 18. Formulările cele mai nete ale acestei idei pot fi găsite în unele scrieri de tinerețe. Astfel, în articolul *Etnografie și artă*, din volumul *Festive colorate* (1926), referindu-se la naționalitate înțelegând drept matrice stilistică a spiritului inconștient, Blaga notează: „Urmează din toate acestea, cu putere de axiomă, un lucru: naționalitatea unei opere nu trebuie căutată; ceea ce este profund etnic se înfăptuiește de la sine; printr-un accent adăugat conștient nu se obține decât o diminuare a efectului dorit“ (citată după L. Blaga, *Încercări filosofice*, Timișoara: Editura Facla, 1977, p. 227). Creatorul anonim sau cult s-ar afla, fără să știe și fără să vrea, sub dictatul unui stil.
 19. În scrisoarea citată mai sus, I. D. Sîrbu povestește că, trimițându-l odată într-un sat ardelenesc, în care trăiau mai multe etnii, Blaga i-a spus: „Să fii atent: vei putea vedea acolo, seara la poartă, o țărancă româncă, una săsoaică, a treia ungueroaică: fiecare din ele vor lucra la o cusătură: va trebui să întreb cum e posibil ca, deși stau casă lângă casă, de multe sute de ani, deși își vorbesc, fiecare își coase modelele sale: româncă – motive geometrice, ungueroaică – tulpelile sale, săsoaică – cocoșii săi...“
 20. L. Blaga, *Spațiul mioritic* (1936), București: Humanitas, 1994, p. 15. Aceeași observație poate fi întâlnită, cu referire la orizontul spațial infinit ondulat, în *Orizont și stil*, p. 79.
 21. Blaga, *Spațiul mioritic*, p. 24.
 22. *Ibidem*, p. 165-166.
 23. Citat după Zăciu, p. 396.
 24. Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, p. 107.
 25. Pe ultima pagină a *Spațiului mioritic*, Blaga făcea observația că vocația mesianică „nu împrumută o prea frumoasă figură nici măcar popoarelor cu putere de inducțiune mondială. Până acum niciun popor nu a devenit mare pornind de la un program mesianic“ (p. 220). Într-un articol, scris pentru un grupaj consacrat de revista *Gândirea*, în 1935, problemei raselor, sub titlul *Despre rasă ca stil*, Blaga s-a exprimat fără echivoc. Refuzând să ia în serios orice încercare de a caracteriza rasele prin „coeficienți biofizologici“, Blaga considera doar deosebiri stilistice dintre culturile diferitelor grupuri de popoare. Respingând exaltarea valorilor spirituale ale unei anumite rase, autorul scria: „Mesianismul rasist e caracterizat prin credința că o anumită rasă omenească ar deține toate calitățile cu care Dumnezeu a ținut să înzestreze genul omenesc și că toate celelalte rase posedă aceste însușiri numai parțial sau într-un fel degradat sau viciat... În acord cu sine însuși, mesianismul rasist de orice fel este atins de o penibilă orbire față de toate virtuțile altor rase. Un popor lovit de această cecitate spirituală nu mai e în stare să se depășească și nu se vede decât pe el însuși“ (citată după D. Micu, „*Gândirea și gândirismul*“, București: Editura Minerva, 1975, p. 205). Ulterior, Blaga a prezentat poziția exprimată în acest articol astfel: „prezentăm rasa ca o realitate... mă exprimăm însă categoric împotriva oricărei discriminări spirituale cât privește rasele. Am combătut în acel eseu îndeosebi mesianismul rasial arătând, printre altele, că rasismul național-socialist din Germania, îl socot modelat după ideile despre poporul ales din Vechiul Testament. Problema raselor o puneam în sensul unei echivalențe a posibilităților creatoare proprii tuturor raselor. Teza mi-o sprijineam citând, printre altele, poezii de ale pigmeilor din Africa și de ale triburilor din Oceania“ (vezi Zăciu, p. 389).
 26. Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, p. 163.
 27. Blaga, *Orizont și stil*, p. 117.
 28. Corneliu Blaga, vărul lui Lucian Blaga, care i-a fost șef de cabinet atunci când a îndeplinit funcția de secretar de stat la Ministerul Afacerilor Externe, relatează că în ziua când guvernul Goga a fost demis filosoful a exclamat ușurat: „Guvernul a căzut. Am scăpat!“ (vezi Opreșan, p. 110).
 29. Iată vederile pe care le atribuie în *Luntrea lui Caron* personajului care este aici un alter ego al său: „Filosoful Leonte Pătrașcu nu s-a amestecat niciodată în viața politică, având o oroare de a opta în vreun fel la un program de partid... Prin unele opere ale sale, filosoful Leonte Pătrașcu pusese cândva în lumină cele mai nobile esențe ale românismului, într-un larg cadru de umanism spiritual, pe un plan de supreme valori universale, și fără de cea mai mică urmă de naționalism cu gușă tricoloră, strâmt și etnografic“. Puțin mai jos, despre același personaj se spune că a fost un om „care și-a închinat existența exclusiv marilor probleme ale filosofiei, și care în permanență și-a fixat o nobilă ambiție din a se ține departe de viața politică, deși era mereu solicitat de toate partidele ce-și disputau întâietatea pe arena vieții obștești. Filosoful se călăuzea în această privință după principiul: politicul este moartea intelectualului român!“ (*Luntrea lui Caron*, p. 85 și p. 86).
 30. În textul *Cuvinte pentru drum*, din primul număr (mai 1921), se spune: „Pe drumul «Gândirii» fatal fiecare e răzleț și izolat. Drumul e deschis – altul pentru fiecare“ (apud Micu, p. 14). O asemenea declarație nu putea să nu-i placă lui Blaga, care a fost însușit în întreaga lui viață de credința că fiecare spirit creator își are propriul său drum.
 31. Apărând memoria tatălui său, Blaga amintea cu apreciere activității ale acestuia cum au fost aducerea în satul Lancrăm a unor noi plante de cultură, introducerea unor tehnologii moderne, lămurirea sătenilor asupra avantajelor comasării pământului, răspândirea științei de carte și combaterea superstițiilor (vezi Zăciu, p. 390-391). S-ar putea discuta cu folos pe marginea întrebării dacă asemenea considerații sunt în tensiune cu elogiul pe care îl face Blaga satului românesc tradițional.
 32. Vezi, în acest sens, capitolul III, *Viziunea și categoriile cunoașterii etnice românești*, și capitolul IV, *Correspondența viziunii etnice în opera lui Blaga*, din V. Băncilă, *Lucian Blaga, energie românească* (1938).
 33. Apud Micu, p. 152.
 34. Este semnificativ că Blaga califica „raționalismul“ caracteristic mișcărilor religioase protestante din secolele XVI-XVII drept „sterilizant“, având în vedere stimulii și motivele pe care le oferea religiozitatea populară tradițională pentru variate creații artistice sau metafizice.
 35. V. Băncilă, *Cadru filosofic*, în *Lucian Blaga, energie românească*, îngrijirea ediției Ileana Băncilă, Timișoara: Editura Marineasa, 1995, p. 12.
 36. Este demn de semnalat că ceea ce l-a opus pe Blaga lui Crainic și acelor teologi ortodocși care au atacat vehement scrierea lui despre religie este ceea ce l-a opus și „noii ortodoxii“ ideologice, instaurată după război în România. Maria Avramescu relatează că, în primii ani după 1944, Blaga întâmpina sugestia de a colabora cu noile autorități replicând în graiul său ardelenesc: „Nu-mi place că sunt dogmatici! Mie mi-e urât de dogmatici“ (vezi Opreșan, p. 27).
 37. Vezi Dumitru Vatamaniuc, *Lucian Blaga: Contribuții documentare la biografia sa și a operei*, București: Mihai Dascal editor, 1998, p. 14 și p. 76.
 38. Vezi Opreșan, p. 567. Multe alte mărturii, în acest sens, pot fi întâlnite în relațiile interlocutorilor lui I. Opreșan. Corneliu Blaga amintea că Crainic i-a reproșat lui Blaga a nu fi amintit de *Gândirea* în discursul său de recepție la Academie, din 1937. Mai târziu, Crainic a fost profund decepționat de prezentarea dată de Blaga religiei drept o creație a minții omenesci. Crainic se plângea de lipsa de disponibilitate a lui Blaga de a se angaja în acea „luptă comună“ pe care o ducea grupul din jurul revistei. Blaga, la rândul său, s-a simțit obligat să-și anunțe public distanțarea atunci când revista a căpătat o coloratură naționalist-extremă (vezi Opreșan, p. 116 și p. 126-127). Până și Vasile Băncilă admitea că Blaga era preocupat să-și apere ceea ce el socotea a fi valoarea cea mai de preț – libertatea de gândire – de canoanele spiritualismului ortodox. Blaga i-a spus: „Eu nu sunt antiortodox, ci sunt numai eterodox“ (*op. cit.*, p. 80).
 39. Băncilă, p. 91.
 40. Să ne gândim la ceea ce scrie Blaga despre Eminescu în *Spațiul mioritic*. Blaga aprecia în mod deosebit proza lui Mihail Sadoveanu având în vedere, în primul rând, modul cum scriitorului îi reușește transfigurarea unor motive ale sensibilității și gândirii populare care se exprimă în acele mituri, legende și eresuri, pe care Eminescu le resimte „abia înțelese, pline de înțelesuri“. Din această perspectivă putem înțelege mai bine ceea ce îi scria Blaga lui Marin Ciortea despre Sadoveanu, în noiembrie 1943: „În Academia actuală nu există decât un singur om genial, pentru care am o imensă admirație“ (vezi Vatamaniuc, p. 15).
 41. Extrem de concludent, din acest punct de vedere, este un mic articol intitulat *Țara din inima noastră*, scris de Blaga după evenimentele anului 1940 și publicat în ianuarie 1941. Blaga pune în contrast aici țara, ca realitate teritorială, cu țara ca entitate spirituală: „Acest orizont, care de pe pământ, s-a retras în inima noastră îl purtăm în noi, închis în noi, ca orizont viu și neuitat, pe care nicio măsură omenească nu-l va putea revizui. Țara din inima noastră, orizont tocmai suficient pentru orice creație oricât de mare a spiritului, țara de totdeauna, rămâne neatinsă acolo, înăuntrul nostru“ (citată după Opreșan, p. 350).
 42. I. D. Sîrbu către Dorli Blaga, p. 27.

Revista APOSTROF se poate cumpăra în următoarele puncte de difuzare:

Librăriile HUMANITAS

- ALBA IULIA, Librăria Humanitas, Bd. 1 Decembrie 1918, bl. M8-M10.
- BUCUREȘTI, Librăria Humanitas Kretzulescu, Calea Victoriei, nr. 45.
- CLUJ-NAPOCA, Librăria Humanitas, str. Universității, nr. 4.
- GALAȚI, Librăria Humanitas, str. Domnească, nr. 45.
- IAȘI, Librăria Humanitas 1, Piața Unirii, nr. 6.
- ORADEA, Librăria Humanitas „Mircea Eliade”, Bd. Republicii, nr. 5.
- PIATRA-NEAMȚ, Librăria Humanitas, str. Ștefan cel Mare, nr. 15, Galeria „Viorel Lascăr”.
- RÎMNICU-VÎLCEA, Librăria Humanitas, Calea lui Traian, nr. 147, bloc D2, parter.
- SIBIU, Librăria Humanitas, str. Nicolae Bălcescu, nr. 16.
- TIMIȘOARA, Librăria Humanitas „Emil Cioran”, str. Florimund Mercy, nr. 1.
- TIMIȘOARA, Librăria Humanitas „Joc Secund”, str. Lucian Blaga, nr. 2.

Rețeaua STANDARD PRESS DISTRIBUTION din Cluj

- str. Regele Ferdinand (lângă magazinul Central).
- Calea Moșilor (vizavi de Primărie).
- Piața Unirii, nr. 17 (lângă Diesel).
- Piața Unirii, nr. 1 (lângă Continental).
- str. Napoca, nr. 19.
- Piața Grigorescu (lângă magazinul Profi).
- Piața Mărăști (stația de autobuz).
- str. Fabricii, nr. 1.
- str. Memorandumului, nr. 12.
- str. Plopilor (lângă Hotelul „Babeș-Bolyai”).
- str. Republicii, nr. 109 (Sigma Shopping Center).

Librăria de Artă GAUDEAMUS Cluj-Napoca, str. Iuliu Maniu, nr. 3.

Librăria MUZEULUI LITERATURII ROMÂNE SC Orfeu Ed SRL, București, bd. Dacia, nr. 12.

REDACȚIA:

MARTA PETREU
(redactor-șef)

LUKÁCS JÓZSEF
VIRGIL LEON
ANA SALOMIA CORNEA
IRINA PETRAȘ
Tehnoredactare:
FOGARASI EDITH

Vignetele revistei reprezintă
variațiuni grafice de Mihai Barbu
după desene de Franz Kafka.

ANA POP
(contabilitate)

EDITORI:

- Uniunea Scriitorilor din România
- Fundația Culturală Apostrof

Revista apare cu sprijinul

- Consiliului Local și al Primăriei Cluj-Napoca

ADRESA REDACȚIEI:

Cluj-Napoca
Str. I. C. Brătianu, nr. 22
cod 400079
Tel., fax: 0264/432.444
e-mail: apostrof@revista-apostrof.ro

Pentru corespondență:

Revista Apostrof, CP 1095, OP 1,
Cluj-Napoca, 400750

• Revista APOSTROF figurează
în Lista-catalog a publicațiilor
interne, editată de RODIPET SA,
la poziția 4251.

Manuscrisele primite la redacție
nu se înapoiază.

ISSN 1220-3122

Revista este înregistrată la OSIM
cu nr. 45630/22.05.1996.

Revista APOSTROF este membră a
Asociației Revistelor, Imprimerii-
lor și Editorilor Literare (ARIEL),
asociație cu statut juridic, recu-
noscută de Ministerul Culturii
și Patrimoniului Național.

Tiparul:
Centrul de Presă Reformat

Unica responsabilitate a re-
vistei *Apostrof* este de a găzdui
opiniile, oricât de diverse, ale
colaboratorilor noștri. Respon-
sabilitatea pentru conținutul fi-
ecărui text aparține, în exclu-
sivitate, autorului.

Apostrof

Către cititorii revistei *Apostrof*

Vă puteți abona la revista *Apostrof* direct la redacție. Pentru aceasta, vă rugăm să plătiți contravaloarea abonamentului, prin:

1. mandat postal, pe adresa:
Toroczky-Lukács Iosif
Fundația Culturală Apostrof
Cluj-Napoca, CP 1095, OP 1 Cluj, cod
postal 400750.

2. virament bancar, pe adresa:
Fundația Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907
Cont bancar:

RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
Deschis la BRD-Groupe Société
Générale, Sucursala Cluj.

Prețul abonamentului, pentru persoane
fizice și biblioteci din România, este de:

- 15 lei pentru 3 luni,
- 30 lei pentru 6 luni,
- 60 lei pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele poștale de expediere.

Prețul abonamentului pentru cititorii din străinătate este de:

- 12 euro sau 15 USD pentru 3 luni,
- 24 euro sau 30 USD pentru 6 luni,
- 48 euro sau 60 USD pentru un an.

Prețul abonamentului include taxele
poștale de expediere par avion.

Datele necesare pentru viramentul acestui
abonament:

Fundația Culturală Apostrof
Sediul: Cluj-Napoca, Str. I. C. Brătianu, nr. 22
Cod fiscal: 4868907

Conturi bancare:
RO68BRDE130SV07853701300 (lei)
RO73BRDE130SV06534401300 (euro)
RO58BRDE130SV06674381300 (USD),

deschise la BRD-Groupe Société
Générale, Sucursala Cluj, Bd. 21
Decembrie 1989, nr. 81-83,

SWIFT: BRDEROBU

Circulara Uniunii Scriitorilor din România

Conform prevederilor
Statutului, Uniunea Scriito-
rilor din România nu este
responsabilă pentru politica
editorială a publicației și
nici pentru conținutul mate-
rialelor publicate.

Comitetul Director
al Uniunii Scriitorilor
5 iunie 2003

Cuprins

• CAFÉ APOSTROF

Comunicat al USR 2
Raport de activitate 2

• PUNCTE DE REPER

Naționalul la Lucian Blaga Mircea Flonta 4

• CRONICA LITERARĂ

Două cărți de proză Irina Petraș 8

• POEME

Marius-Iulian Stancu 9
Sorin Lucaci 9
Sorin Vânătoru 19

• CONVERSAȚII CU...

Ovidiu Pecican 10
(interviu realizat de Marta Petreu)

• PROZĂ

La muncă, în Italia Mariana Gorczyca 14

• DOSAR: EMIL CIORAN

Inedit: Emil Cioran către
Sextil Pușcariu Nicolae Mocanu 16

• ESEU

Intellectualul, un „dușman de clasă” Al. Săndulescu 18

• MICROLECTURI

Despre un cuceritor roman modular Ion Bogdan Lefter 20

• STUDII CULTURALE

O asociație studentăască maghiară
din București Péter Cseke 22
(traducere din limba maghiară de Lóránd Rigán)

• CU OCHIUL LIBER

O carte despre soarta românilor
Colivii Lukács József 15
Constantina

Raveca Buleu 25

Spiritul de finețe Iulian Boldea 26

Paradoxalele extreme ale artei Doru Pop 26

Începuturile mișcării comuniste
din România Cristian Vasile 27

• ÎN MEMORIAM

Mircea Iorgulescu 15

• AVANGARDA RUSĂ

Un răsărit și mai sufocant; Sfârșitul Boris Pasternak 28

Epistole către un cocș Elizaveta

Polonskaia 28

(traducere și antologie de Leo Butnaru)